

BEAUMONT
LIONI SÉRVORVOS ÉS KÖTŐLÉKÉSZ
ÉRTEKEZÉSE
A
SÉRVEKRŐL.
EGY ÚJ GYÓGYMÓDDAL

EGYÜTT,
MELLY SZERÉNT A SÉRVEKET GYÖKERESSEN
MEGLEHET GYÓGYÍTANI.

A MAGYAR SEBORVOSOK KEDVÖKÉRT
FORDÍTOTTA
PÓLYA JÓSEF.

Horítékba fűzve 40 kr. pengő p.

502

7/17

ca. 17

82

BEAUMONT

LIONI SÉRVORVOS' ÉS KÖTŐLÉKÉSZ'

ÉRTEKEZÉSE

A'

SÉRVEKRŐL.

EGY ÚJJ GYÓGYMÓDDAL

EGYÜTT

MELLY SZERÉNT A' SÉRVEKET GYÖKERESEN
MEG LEHET GYÓGYÍTANI.

A' MAGYAR SEBORVOSOK' KEDVÖKÉRT

FORDÍTOTTA

PÓLYA JÓ'SEF.

PESTEN, 1830.

HARTLEBEN C. ADOLF KÖNYVÁROSNÁL.

Pesten,
Petrózzai Trattner J. M. és
Károlyi Istvánnál.

A' Sérvésekről.

Bevezetés.

A' sérvet, a' leggyakoribb, — szomorúbb és mind eddig fölötté nehezen gyógyítható bajok közé lehet számítani. A' legerősebb férfi is elveszti annak támadtával erejét, a' beteges' szenyvedései csak nevednek általa; az Asszony veszedelem nélkül nem szülhet; alkalmatlanná lesz mindenik csak a' tsekély erőlködte munkára, — a' mérsékelt testi mozgásra is. A' művészség segedelme nélkül csak súlyos tereh lenne a' sérültnek az élet, 's végre a' hosszú sínlődés után csak ugyan kínosan halna el. Ki nem ösméri azon iszonyú fájdalmakat, mellyeknek a' gondatlan kiteszi magát, midőn alattomos ellenségét figyelmére kevésbbé méltatja.

Nem lehet kétleni, hogy az emberiségnek fontos szolgálatot tenne az, a' ki olly módot, melly ritkán tsalna, találna fel, 's közzé tenné azt azon betegség' elnyomására, mellyet az orvosok mindenkor majd gyógyíthatatlannak néztenek.

Ez a' közhírű vélemény éppen olly vakon fogadódék el, mint a' még kevésbbé felforgatható szájlat

szájadat, hagyomány (traditio); minthogy ezen pontra nézve a' tapasztalás 's pusztá nézelgés (éskép, theoria) megegyezni láttatának.

Ha a' sérv formálódása' (képződés) gyártmányját (munkaművezet mechanismus) eltekintjük; ha a' belrészek (contenta, Eingeweide) mozgékonyságát, melly miatt olly könnyen válthatnak helyet (dislocari possunt); — valamint azoknak bontzolati (anatomicus) fekvését, — 's azon nyílások' miségét, mellyeken áttörnek, elgondoljuk; — akkor könnyen megfoghatjuk, hogy a' tseplez (omentum), vagy a' mindenfelől nyomatott béldarab miért enged a' nyomásnak, és miért tör átt olyan nyíláson, mellynél tsekély el-lentállást talál. Továbbá megfoghatjuk, hogy, — mint-hogy ez a' nyílás tágulni, főképpen pedig húzomo-san és apródonként tágulni képes, — miért botsát-hat idővel egy jókora nagy testet által. Ezen test' helyváltása (dislocatio), 's a' nyílás' tágulása szok-ványos (habitualis) lessz. Számtalan folyton ható okok szüntelen segítik mind a' két baj' nehezbülését 's kö-vetkezőleg a' sérület veszélye nőttön nő annyira, hogy végre sietét osztán korlátozni sem lehet. Az illy ter-mészetű 's miségű betegség vallyon nem láttzik e' va-lóban gyógyíthatatlannak? —

Mind e' mellett is szándékom megmutatni, hogy a' sérvés nem éppen illyen, — legalább, hogy a' gyógyíthatatlanok' száma tsekélyebb, mint gondolhat-nók. Nem üsmeretlen előttem, hogy némellyeket már nyomás által meggyógyítottak. Valakik tsak ezen tárgy-ról írtak, bizonyítják azt; — hanem a' mit nem hisz-nek ez, hogy lehessen e a' nyomás hatását (Wirkung) húzomosan bizonyos szerek által, mellyek a' bőrön

áthatnak, nevelni? már az akár a' rendes nyíláson, akár a' sár iszák (saccus herniae) nyakán keresztül történjen is. Ne kárhoztasson, kérem az olvasót, e' tárgyban előzőleg (voreilig); ugyanis egy félhitűnél több fog talán megtérni e' kis íromány' olvasása által. Éppen nem tze'lom a' történeteket (facta, Thatsache), melyeket magam sem foghatok meg, nézelgőleg (theoretice, észképiképp') fejtegetni; az én megfejteni való'm (sorom, meine Aufgabe) eléggé kiterjedt lesz, ha azt világosan, egyszerűen 's lelkiüsméretem szerint írom le. Még egyszer mondom, ha a' történeteket vitatjuk, ne kiáltsuk mindjárt: Lehetetlen! mert bizonyos lehet valami dolog akkor is, midőn bizonytalannak látszik.

Nem szándékom a' sérvről tökéletes Értekezést írni. E' tárgyat kimerítették már sok ügyes seborvosok; nem is tudom mit függeszthetnék még mind azokhoz, mellyek e' betegség' okairól és kórjeleiről (jel symptoma) írtak; távol van tőlem, hogy mások', mint Richter', Scarpa', Laurence' írásaikból némelly bontzolati 's kórtudományi (pathologicus) tárgyakat (Detail) költsönözzek, mellyekre a' sérvédek' (Bruchbänder) és ezeknek használások' leírásában szükségem volna. Valóban kötelességemmé tettem azt köztudomásúvá tenni, a' mire ezen tekintetben a' húzamos tapasztalás tanított. Kiki kitudhatja ezekből, hogy a' helybeli (topicus) szerek, mellyeket a' sérv' gyökere gyógyítására fordítok, nem csak foganatosak (wirken, wirkend sind), hanem hogy csak úgy foganatosak, ha tze'lerányos nyomás által is támogattnak. E' két eszköz egybekötve segít, midőn külön (egyenként) mindenik hasztalan.

Van okom reá, hogy miért érintem egy-két szóval a' sérvés' bontztudományját (anatomia), és annak formálódása' (képződése) 's gyarapodása' gyártmányját (munkamívezetét). Nem tsak az orvosoknak és sebészeknek, kik a' sérvek' gyógyításában fáradoznak, akarok használni, hanem magoknak a' kóroknak is, hogy az orvosi utasítás után önmagok választhassák kötőlékjeiket (Bandage), 's ezek közül az alkalmasakat kinézhessék és mívértőleg (kunstmässig, kunstverständig) bánhassanak veleek.

1. Szakasz.

A' Sérvokról általánosan.

Sérv név alatt értjük egy vagy több belrészeknek rendellenes (abnormis) helyváltását. Minthogy pedig mind azon részek, melyeknek saját üregök van helyválthatnak, következik, hogy nem csak a' has, — hanem a' mejj, — és kaponyaüreg' belrészei is sérülhetnek. Mi ezen Írásban csak a' hasbelrészek' sérvéről fogunk értekezni. Ezen helyváltás vagy természetes, — vagy történetből támadt nyílás által esik meg.

A' lágyéksérv (Hernia inguinalis,) Tzombsérv (H. femoralis), köldöksérv (H. umbilicalis), peteliéksérv (H. foraminis ovalis), ülsérv (H. ischiatica) ágyéksérv (H. lumbalis) az első módon (természetes nyíláson által) esnek meg, 's itt azon renddel vagy-nak egymás után előszámlálva, a' mint előfordulások gyakoribb. A' második módon olyanok támadnak, melyek az izmok (musculi) vagy a' bőnyék (aponcuroses) közt repedt, a' rendes állapotban nem találtatható résen tsúsznak ki, 's ilyenek a' Rekesza sérv (H. diaphragmatis), a' hassérv (H. abdomina-

lis), a' mesgyesérv (gátsérv *H. perinaei*), a' fejerhosszsérv (*H. lineae albae*), a' hüvelysérv (*H. vaginae*), 's a' t. Ide tartoznak továbbá azok is, melyek a' rontsolatok' (*contusiones*) 's a' hassebek' küvetkezései, ezeket, ha szerfelett terjedtek, hasürületnek (*eventratio*) nevezik.

Sérvet majd minden hasbelrészek képelhetnek, még is a' legmozgékonyabbak leghamarább tsúsznak ki, mint a' tseplez, a' vékonybél (*intestinum tenue*); ezek után a' vakbél (*i. coecum*, a' hurkabél (*int. colon*), a' gyomor (*ventriculus*), húgyhólyag, a' terhes és nem terhes nádra (*uterus*), a' petefészek (*ovaria*). Hogy a' májj a' felnőtt kóniaknál helyválthat-e, nem igazlom, 's alig hihetem, hogy az újjszülötteknél a' sérvben részt venne.

A' sérvfajok a' belrészekre nézve ezek: Tseplezérv (*Epiplocele*); bélsérv (*enterocele*); tseplezbélsérv (*epiploenterocele*) t. i. a' kettő együtt; húgyhólyag sérv (*cystocele*, jobban: *urocystocele*). He-lyekre nézve: lágyéksérv (*Bubonoccele*), melly a' lágyékrántzon (*plica ingvinalis*) túl ném terjed; szeméremsérv (*oscheocele*) t. i. boréksérv (*H. scrotalis*) a' férjfiaknál, szeméremajaksérv (*H. vulvolabialis*) az Asszonyoknál; tzombsérv (*merocele*); köldöksérv (*omphalocele*, *exomphalus*.)

Ezen kívül a' sérvek korokra nézve: vagy korák (zsengék, *recentes*) vagy korosak (idültek); ez utóbbiaknak visszarakása általában véve nehezebb, ugyanis forradásokkal vegyesek, 's nálok a' hashártya' nyújtványja, mellyet sérvizáknak hívnak, vastagabb; terjedtében egy végétől a' másikig több helyeken kerek-

ded szorúlatokat - sérvnyakakat képel, mellyek' jelenléte azt különösen szövetkezteti.

Formájokra (képökre) nézve is különbözők, némelleyek, mint p. o. a' köldök, — a' lágyék, — a' tzombsérvek gümbölyegek; mások, mint a' szemérem-sérvek, hosszúkások 's t. e' f. A' pitziny és kemény sérvéseket gubits- vagy gesztenyesérvésnek (Hernies marronées) nevezik.

A' Sérvés' okai vagy kórkészítő (Causae praedispontentes), vagy kórtámasztó (causae excitantes) alkalmokok (causae occasionales).

Bizonyos az, hogy némelley emberek a' betegség' ezen nemére hajlandók, 's gyakori esetekben más okra nem is találhatunk, de ekkor talán a' kanafok' (rostok) pettyedtségét, a' gyűrűk' természetes tágultságát, a' hízottság után hirtelen következő soványulást okolhatnánk? Ha eltekintjük, hogy némelley a' hashártyán támadt, 's belőlről kifelé terjedő kövérdagاناتok (kövéregek, steatomata, Fettgeschwülste) a' hasizmok' bonyójét megrepesztk, 's a' hashártyán keztyűuj forma hosszúkás üreget, mellybe a' belek betsúsztatnak, képelnek. Ha felvesszük Warthon, Benevoli, Roscius, Brendel és Morgagnival hogy a' bélfodor (mesenterium) a' szerfeletti, és a' hasfal természetes (rendes) feszülhetésével aránytalan táplálásnak hatása miatt kinyúlhat, képzelhetjük, hogy a' sérvések könnyen a' has' tölte miatt is származhatnak.

Mind ezen okok között egy sints, mellynek hatás módja eléggé üsmeretes nem volna, kivévén az utolsót; ez egy homályos 's alig ha élettudományos (physiologicus) nézelgeten alapúl, mellyet már Scarpa

eléggé megtzáfolt, 's a' mellyet éppen nem fogadhatni el, ha a' hasfalak' képtelen feszülhetését gondolóra vesszük.

Már akármiben álljon a' dolog, elég a' hozzá, hogy a' sérvések gyakoribbak a' férjfiaknál, mint az Asszonyoknál, a' mint azon súlyosabb erőlködéseknek, mellyeknek azok szokott munkáiknál ki vagy-nak téve, tulajdoníthatunk.

Némelly életrendi (diaeteticus) környűlmények is kedveznek származásoknak p. o. a' lovaglás, tartós térdepelés; vádolták az olajjal és vajjal való élést is, de e' nagyon is kétséges.

A' mi a' sérv képlő okát (causa efficiens) illeti, köztudomású, hogy mind a' lehet, a' mi a' hasüreg' tágosságát kisebbre szorítja; illyenek a' lehellés, kurjantás, hívás, köhögés, erőlködés a' terek emelésben, terhesség, tántzolás, ugrás, éneklés, sípfúvás, tzéleranytalan derékszorítás.

Mindenik sérv vagy halkkal, vagy hirtelen (meglepőleg) támad.

Az első esetben a' kitsúszándó belrészek apródonként és lassan tolják magok előtt a' hashártyát ki; ezt ekkor még sérvnek nem nevezhetjük, bátor a' hashártya a' hasgyűrűbe töltésérképp' legyen is tolatva; hanem midőn ugyan ez az ok tartós és szüntelen hat, — a' gyűrű léptsőnként tágul; ha ekkor erőlködés járúl hozzá, egy nyilván látható daganat (dudor) tűnik elő, melly apródonként nevekszik, 's végre néha képtelen nagygyá lessz. E' sérves-nemek közönségesen több forradásokkal 's a' mint föllyebb említők a' hashártya azon kerekded szorúlatival, mellyek sérvnyaknak neveztetnek, vegyesek,

Hanem azon esetben, a' hol a' sérv meglepőleg támad, a' minek főképpen az izmos személyeknél van helye, hirtelen erő feszíti szét a' gyűrűt, 's ezen a' belrészek rohanva törnek átt; 's ha már az erőlködés megszűnt, akkor a' gyűrű összevész; 's ez az oka, hogy a' huroklat, a' fájdalom 's a' gyúlladás miért következnek olly hamar 's olly kinokkal utánna. Ekkor a' táplalom' (nutrimentum, Nahrungsstoff) folyamatja zavarba jő, a' beteg erősebb, vagy gyengébb köldök tömörben szennyved. Látták már a' dörmeteget (Tetanus) az illyes jelenetek után következni. Az illyes sérvések pitzinyek, kemények és gesztenye formájuk.

Azon jeleken kívül, mellyek majd minden sérvvel közösök, 's a' mellyek a' táplálmányok' folyamatjának akadályából erednek, vagynak még mások is, mellyek a' sérvet képlő egyes belrészeknek saját munkásságokból származnak. Így a' gyomor; tseplez', hólyag; méh' helyváltását saját tünetek jelelik, mellyek egyszersmind a' Raõsmerést (kórisme, Diagnosis) könnyebbítik.

Eddig a' sérveket, mint egyszerűeket, tekintettük végig, úgy néztük, mint visszatévődékényeket, hanem sokak azon szövetezések (complicationes), mellyek azokat visszatehetetlenekké, néhá egészen gyógyíthatatlanokká tehetik.

Néha idegen testek szorúlnak a' daganatot képlő beldarabba, mellyek miatt a' visszatétel többé vagy kevésbbé nehezebbedik, ilyenek p. o. a' tsondarakok, a' gyümölsmagvak, rosszúl emészített falatok, bélférgek, 's a' t.

Néha a' helyváltotta belrészek szorosan (innig) összenőttek, vagy a' hashártyával, vagy egymás között, meg azon gyűrűvel, mellyen átsúsztak.

Ezen forradások is állományjokra nézve számtalan különséget mutatnak, vagy kotsonyások, vagy sejtesek (retzések), vagy annyira tömőttek, hogy húsos forradatnak méltán nevezielnek. Ez utolsókat Scarpa történetiekre (accidentales) és természetiekre osztja fel. Történetiek akkor, ha a' daganatnak (dudornak) heves (forró) vagy lassú gyúladása után támadnak, 's ilyenkor egy sebhely' tömötséggével és életmivességével (organisatio) bírnak.

Természeti húsos forradásoknak nevezik azokat, mellyek a' daganatban lévő részek' szokott bontzolatot fekvéséből erednek; p. o. ha a' vakbél és a' hurkabél a' jobb ágyékból a' borékba szállanak, magokkal viszik saját tseplezzeket is, melly őket iszák gyanánt hōritja be, 's a' mellyhez azok a' sérvben hozzá ragadva maradnak, a' mint a' hasüregben voltak.

Az illyes forradásról a' sebészi művintő (operator) sohā se felejtkezzen el, midőn az Élőn a' sérvdudort fölmettzeni szándékozik, mert elengedhetlenül hibáznék, ha a' belet tseplezétől megfosztaná, gondolván, hogy a' történeti forradást rontja el; — vagy pedig a' belet hasítaná föl egy iszák' kerestében, a' melly az illyes sérvéseknél nem olly tökéletes, mint másoknál, minthogy a' hurkabél' 's vakbél' tseplezze igen kurta és ezen belrészeket tsak félig meddig takarja be.

Mind azon tünetek között, mellyek a' sérvekkel járhatnak, legyakoribbak az odaszorulás (l'engoue-

ment, Einklemmung) és a' hurkolódzás (l'etrangement, Einschnürung.) Az odaszorulás akkor támad, midőn az elkitsúsztott béldarabba, melly a' sért képli, idegen testek, vagy tsupán emésztet rakódik le; szokott okaj ennek a' dudor' kora, nagysága, a' velejáró forradások (hegedések), idegen testek' jelenléte, melyeket a' gyengült belrész ki nem üríthet.

Eleinte az odaszorúlt sérv lágy, téstzás, érzékenytelen, küre terjed; majd kevés idő múlva fájdalmas lessz 's visszarakni nem lehet. Küldök tsömör jelengeti magát, a' hát földuzzad, a' beteg kedvetlen ízt érez szájában, ímelyeg, 's emésztettel kevert étket okádoz; a' láz heves, 's ebben az érítés (pulsus) hasbeli. Egyszóval az odaszorulás minden jelei nyilvánosok.

Hurkolódzás alatt értjük azon gyűrűnek, mellyen a' belrész ki tsúsztott, vagy a' hashártya' azon részének, melly a' sérvizáknyakat formálja (képli) gőrtsős (rá) fojtódását (összehúzódását.) — Ezen jelenet, melly, a' mint látók, az odaszorulásra következhetik, vagy előleg (primarie) azon pertzben támadhat, midőn egy lágyéksérv valami nagyobb erőlködés között hirtelen előterem; vagy akkor, ha hasonló ok' hatása után a' már koros sérv hirtelen nagyobbodik. Mind ezen esetekben nints többé arány a' gyűrű' tágulása és a' kitsúsztott belrész' nagysága között, a' honnan a' gyúladás' jelei, mint olly' gonosz jelek, mellyek a' beteg' életét kotzkáztatják, származni szoktak.

Most mondék, hogy a' huroklat többnyire a' gyűrű vagy a' sérvizáknyak' hatásából ered; mindaz által nem zárja e' ki más sok okoknak ugyan

a' féle hathatóságát. Ha p. o. a' sérvizáknak több nyaka van, akkor az alsóbbak közül egy a' sérv azon részét, melyet körül vesz, oda szoríthatja; — vagy a' here (tük, tükgolyó) a' lágyék - sérvnél a' gyűrűben lapponghat, és a' belet vagy tseplezt összenyomhatja; — vagy ímezek a' szálágok és erős hegedések által, melyek a' dudorban támadtak, odaszoríthatnak; — vagy a' belek összvegúszolódnak egy 8 formára, a' mi olly' helyhezet, melly a' hurkolódzást és odaszorúlást elősegíti; — vagy a' dudor' összvezúzatása miatt a' hashártyaizsák elpukkadhat, 's a' repedésen a' belek kiesvén annak szélei nagyobb vagy kisebb erővel rájuk hurkolódnak (fojlódnak.) Látták már azt is, hogy egy béldarab, melly a' sérvést képlé, egymásba türődött (eingestülpt, involutum est, volvulus), a' mint e' néha a' hasüregben is megesik. Végre nem ritka eset az is, hogy a' hurkolódzás a' hasgyűrűn és dudoron túl esik, már az akár a' tseplez' és ennek toldalékjainak a' belrész körül való (mellyel összveforrottak) külömbféle tekergődzései által történjék meg; akár, a' mint egy ízben láttam, a' vakbél' toldalékja e' béldarabot a' gyűrűn fölül, mellyen kitsúszant, úgy kacsúlja körül, hogy egész karikát formálván hegye tövével (alapjával) egyesüljön és összehúzódva a' bélre erősen ráfojtódjék. Innen láthatjuk, hogy az odaszorulás és hurokolódzás számtalan okokon épül, melyeket gyakran nem elébb fedezhetünk fel, mint a' sérvdudor' felnyitása, — vagy a' beteg' elholtával.

Későbbben még megfoglaljuk látni, hogy milly' fontos legyen az orvos előtt az, hogy az úgy nevezett dümöszkülés (Taxis) közben mind ezen történeteket

jól észében tartsa, ne hogy vakon vagy hebehurgyán munkálódjék.

Schmucker *) és Richter **) után ezen jelenet, mellyel foglalatoskodunk, nem tsupa munkamívi okból eredhet, hanem a' nagy ferde izom (musculus obliquus magnus) görtséből is; ők ezen görtsős odaszorúlást tsak a' lágyéksérvnél találják megeshetőnek, 's akkor is, sem a' huróköldzás, sem a' dudor' nagyobbodása nem előzték meg azt; támad az minden ösmerhető vagy észrevehető ok nélkül is. Ezen tüneteknél van enyhődés (remissio), nehezedés (exacerbatio), fölérésztés (intermissio), 's azokat görtsellenes (antispasmodicus) szerekkal könnyen elűzhetjük.

Richter különleges (specielles) észrevételekkel (Beobachtungen) támogatta véleményjét; Scarpa ellenben, ámbár a' német seborvos' észrevételeit igazolja is, más formán magyarázza azokat. Ő a' görtsős hurkolódzás' tsalóka tünetényjeit ideg-, szél-, epe-, bélféreg-, emésztet köldöksümörnek tulajdonítja; innen van az illyes esetek a' hasbajtók (purgantia) hánytatók (emetica) a' görts- és bélféreg ellenes (antispasmodica, anthelmintica) allövetek' (clysma, klystir) szerentsés hatása. Más felől ezen Practicus (üzöntz) a' gyűrű' görtsős hurkolódzásának lehetőségét azon ösmeretből meríti is állapítja, mellyet már mai napon a' bőnyés gyűrűk' életi tulajdonságokról, valamint azon pertzben, mellyben az izmok, amazok' részei lévén, összehúzódnak — az ő munkamívi, (mechanics) hatásokról tudunk.

*) Schmuckers vermischte chirurgische Schriften.

**) Richters Abhandlung von den Brüchen.

Ha magát Richtert olvassuk, meggyőződhetünk a' felől, hogy bajos azon eseteket, melyekben ő gürtsős hurkolódzást gyanít, ideg-, szél-, emésztet's a' t. köldöksümörnek tulajdonítani. Richter azonban igen pontos és élesen látó vizsga (Beobachter) lévén, könnyelműséget (játtziséget) árúlna el ezen kérdésben forgó valóban tsiklándós pontban hebehurgyán ítélni.

E' tárgyban magam is vizsgálódtam, a' mire engem' részszerént azon tisztelet, mellyel Richter eszeségének tartozom; részszerént azon környülmény, hogy ő a' gürtsős huroklatot tsak a' lágyék sérvnél szemlélte, indított. Ha ez így van, úgy ezen jelenet nekem könnyen megfoghatónak láttzik. Ki fogja az altest izom rétegeiben egy mélólagos (vorübergehend) gürts' lehetőségét tagadni? már pedig a' lágyéksérvek éppen ezen izomrétegekben támadnak és gyarapodnak. Ezek azok, és nem az őszve nem húzódható lágyékgyűrű, melyeknek gürtsői a' dudor'nyakára visszahathatnak és azt őszveszoríthatják. Ennél fogva a' nézelgői ellenvetés a' Richtertől szemlélt történetek ellen, egy jobb nézelget állapítása mellett, erőtlen marad. Úgy tartom ezen tárgyban bővebb magyarázat sem felesleges. Tehát az én gondolatom szerint egy bönyés gyűrű sem hathat a' belrészekre, melyeknek az az áttsúszást megengedi, minthogy annak élettulajdonságai tudtunkra minden őszvehúzódást, minden gürtsőt kizárnak; hihetőnek láttzik nekem az, hogy két izom rétegek, melyek történetből a' köztük sérvést képlő belrészek által gürtsőt kapnak, mind ebben, mind más esetben gürtsben szenvedhetnek; és éppen ezt kell a' lágyék sérveknél különös felté-

telnek nézni, e'képpen lehetett azokat sokszor szemlélni. —

Ha a' hurkolódzás előleg (primarie), váratlan hirtelen áll elő, vagy pedig mint az odaszorulás' következése, akkor e' következendő jelek nyilvánosok: gyulladás, — az odaszorúlt részek duzzadása (turgescencia); okádás, még pedig eleinte rokonszenyvi (sympathicus), későbbben mint azon munkámívi akadály' következése, melly az emészteti anyagok (materia) haladását, menetelét ellenzi; — kemény, ellentálló, fájdalmas daganat (dudor); — a' legkisebb nyomás, 's minden kézbanás (manipulatio) tűrhetetlen; sebes, tsekély 's üszvehúzódott érverés; tsúklás; az ortzavonások' hanyatlása 's t. e' f.

Ha már ennyire ment a' dolog, akkor az odaszorúlt bél vagy tseplez is az élet' végső pontjára ér; a' nedvek azoknak szerkezetjében elakadnak, a' kerengés (circulatio) benne elfogódik, azok mintegy megalusznak; és ha a' sérvés valamelly szerentsés eset, vagy a' művészség' segedelme által vissza nem tétetik, úgy (e' zavarra tsalóka enyhülés következik, a' fájdalmak majd tsak nem egyszerre megszűnnek, a' has üszve esik, az okádás elmarad. Ezen fényvesztő jóllét' állapotját hébe — korba egyes tsuklás szakasztja félbe, 's éppen azon pertzben, midőn a' beteg 's az öt környülvevők magokat álmodott reménnyel ketsegtetik, hideg izzadás és ájuldozás állnak elő, mellyekre a' beteg fájdalom nélkül húny el örökre,

Ez azon iszonyatos jelek' rendje, mellyek alatt azon szerentsétlenek, kik a' sérvéshurkolódzás következéseinek ki vagynak téve, halnak el.

Ezen szomorú vég, mellynek képét ine' lerajzolám a' leggonoszabb esetekben már egynehány órák, máskor több napok' múltával, sőt még két hét után is, ha a' sérvés' odaszorúlása idült, és hurkolódzás után tamad, következhetik.

Jegyzés. A' sérvés a' görtsős huroklatnál is duzzadt, feszült; de nem fájdalmas, vagy tsak tűrhetően; néha nem mozdítható; a' beteg vagy éppen nem okádik, vagy tsak hébe-korba keveset; széke nints; érverése tsekély, öszvehúzódott; nehezen lehell. Ezen jelek nem nevekednek húzomosan, hanem most hírtelen nagyobbodnak, majd ismét engednek. A' mint említénk minden igaz ok nélkül, néha átfázás vagy némelly étkek után, leginkább a' rászotos (hypokhondriacus) férjfiaknál és méhgörtsős (hysterica) Asszonyoknál szoktak tamadni.

Eddig azon tüneteket adtuk elő, mellyek a' sérvéseknek általjában sajátjaik 's azon jeleneteket, mellyek azokkal leginkább járnak. Most már látnunk kell azt is, mi'sodás jelekből üsmerhetünk reájok? 's millyen betegségekkel tserélhetjük fel?

Ez utolsó pontról különösen az egyes sérffajok leírásában fogunk értekezni, most rövideden tsak ezeket érintjük:

1. Hogy minden támadt sérv, egy valami erőlködés közben támadt dudor legyen, azon helyen, a' hol a' bontztudomány' tanítása szerént a' füllebb már említett természetes nyílások vagynak; vagy, ámbár ritkábban, a' hasfal más részén; — hogy annak lassúdad vagy hírtelen megjelenésére a' bőr' színe ugyan nem változik, de a' helyváltott életmív (organon) munkálkodása (functio) háborodik meg.

2. Hogy ezen dudor' nagysága fekvő helyhezetben kissebbedik, állóban pedig nagyobbodik.

3. Hogy ugyan ezen nagyság gyarapúl a' leheléssel járó erőlködés közben, akkor is, ha a' sérült személy orrot fúv, ha ptrüsszen, ha köhent; ha okádik, ha erősen beszél.

4. Hogy a' visszatételre képes; 's ez olly bélyege, melly más több bajokkal (affectio) hozzá tartozik, a' mint ezt másutt látni fogjuk, midőn a' lágyék sérv saját jeleiről fogunk szólni.

Föllyebb már láttuk a' Bélsérv, Cseplezsérv' 's a' t. saját ösmertető jeleit.

Minekelőtte tovább mennénk, nem lesz felesleg való a' sérvés' bontztudományjából némelly tárgyakat érinteni.

A' helyetváltott belrészeket több borítékok takarják, általjában ezek: a' bőr, a' sejtes szövet (textus cellulosus), és a' kiváltképp' úgy nevezett iszák (saccus). Lehetséges e', hogy, — a' mi hiszemben az orvosok sokáig voltak, — a' belrészek a' hasüregből kitsúszhatnának a' nélkül, hogy a' hashártyát, mellynek az iszákot kell formálni, magok előtt kitolnák? Lehetségesnek gondolták ezt ollyan sérveknél, melyek valamelly idős sebhely alatt formalódnak. De a' tapasztalás arra tanított, hogy itt is a' hashártya, mint minden más esetekben, képli az iszákot. Nem is találhatni valódi sért iszák nélkül, tsak a' húgybólyagnál és vakbélnél; ezen belrésznek is tsak egy részetskéje az, melly nélküle van, t. i. az, mellyet ezen életmív' tseplezze nem övedez körül.

Nem kellene a' veleszületett (connatus) sérvéseket az iszáktalanok közé számlálni, minthogy a' bo-

rék sérv' ezen fajjánál a' hüvelyhártya (tunica vaginalis propria funic. sperm.) iszákgyanánt szolgál.

A' Sérvek fölmettzése mutatja, hogy a' sérviszákok az ő vastagságok, térimékük (volumen), formájok (képök) 's korok (aetas) szerint különbözök.

Azok, mellyek az újjdon sérvéseket takarják, vékonyak mint a' hashártya, minthogy azok ennek tsak nyújtványjai; idővel megkeményednek, vastagodnak, 's néha a' vastagülthártya között tömlők vagy hólyagok, mellyekben sárgás víz szokott lenni, támadnak.

Külső színek (fölületjek) a' szomszéd részekkel szorosan egyesült, 's a' sérvések' külömbsege szerint külömbféle forradásokat mutat; — belső színek (fölületje) sima és közetlen (immediate) van öszveköttve a' hely váltott belrészekkel. Külömböző mennyiségű folyadékot (fluidum) foglal magában; hanem ez a' környülmény változhat a' gyulladás és ennek következései által; a' millyenek a' sokféle hegedések, állhártyák (psendo - membranae) képződése, 's a' t. — Említettük már, hogy a' séri-záknak hellyel hellyel szorulatjai lehetnek. Arnaud *) volt az első a' ki azoknak formálódását olly elmésen, a' béldarabok' lassúdad áttsúszására tévén figyelmessé, fejtette meg; mellyekkel újjabb, megújjabb hashártya darabok szálván le, ezek közben szorulatokat képelnek.

Az iszákoknak szokás szerint kerekded vagy hoszszúkás formájok van, valamint magoknak a' séreknek is. Közönségesen tükkel lehet azokat öszvehasznalíta-

*) Arnaud Traite des hernies.

ni, mellynek feneke a' lejtős oldalon van, nyaka pedig a' gyűrű' oldala felé néz.

Felesleges lenne a' Dionis' véleményjét, a' ki azt tartotta, hogy a' köldökséreknek iszákjok nints, megítáfolni. Lafaye ezen véleményt tsak azon sérekre terjeszté ki, mellyek valamenly gyűrű mellett támadnak; hanem egyiknek sints igaza, de nem is lehet iszák nélkül a' köldök sérek' lehetőségét megfogni.

A' mit eddig mondtunk, a' mint látni lehetett a' sérvekről általjában mondtuk. Most már azokra különösen is kiereszkedünk, melly alkalommal a' leggyakrabban előfordulókról, t. i. a' szemérem - és lágyéksérvekről bővebben értekezünk. —

II. Szakasz.

A' Lágyéksérvről.

(*Hernia ingvinalis. Bubonoccele.*)

Följebb már említénk, hogy ezen Sérveket Lágyék sérvnek de szeméremsérvnek is hiviák (Bubonoccele, oscheoccele), a' szerént, a' mint vagy a' lágyékrántzon (plica ingvinalis) túl nem háladnak, vagy nagyobb tériméjűek lévén a' férjfiaknál a' borékba, az Asszonyoknál a' szeméremajakalba szállanak; 's ekkor azokat megint különleg boréksérvnek (H. scrotalis) és szemérmajaksérvnek (H. vulvaris, jobban vulvolabialis) nevezik.

Minekeltötte tovább mennénk, szükséges a' lágyékgyűrű bontzolati miségét előadni. Nem kell azt a' hasonló nevű tsatornával föltserélni. Az első (a' lágyékgyűrű) a' nagy ferdeizom' bőnyéje által formáltatik, 's azon nyílást teszi, mellyet oldalvást két száraz (oszlopok) határoznak, föllül pedig az egymáson keresztbe átvágó izom inak által egyesül. A' lágyéksatorna ellenben mindég a' nagy és kisferde — és harántizom' kanafjai (rostjai) 's bőnyéje által formáltatik. Irányja a' gyenge alkotású személyeknek ferdén föllülről aláfelé, hátulról előre, kívülről befelé tart; midőn ellenben a' gyűrű irányja az izmos alkotásúaknál vízerányosan hátulról előre megy. A' lágyék gyűrű hossza 3 hüvelyknyi. Előltől azt a' nagy ferde izom, hátulról pedig a' más kettő képli. — Az ondósinórnak ezen izom — vagy inrétegek közt lévő ré'sútos átmenetelét a' húgyvezédnek (ureter) a' húgyhólyagon való átmenetelével lehet összevethatni. Végre megjegyezni való, hogy a' fölületi (superficialis) bőnye pólája, a' gyűrű és a' lágyékrántzig terjed alá, hogy a' tzomb' felső részében enyésztesen el.

A' belrészek, mellyek a' lágyékgyűrűn tsúszhatnak ki, helyváltásoknak gyakoribb előjütte szerint előszámlálva ezek: A' Tsípbél (Ileum), az éhbél (jejunum), a' Cseplez, a' húgyhólyag, a' petefészek, a' méh sőt ha Rhuich és Petitnek hinni lehet, a' Lép is. Kérdezni lehet, hogy a' lágyékgyűrűtől olly távol eső életmívek a'hoz nem tsak hogy mint szállhatnak le, sőt hogy azon miképp' törhetnek keresztül? Ez azért van, mert egy belrész a' másikat lassánként maga után lehúzza annyira, hogy idővel

osztán egy sints már, a' mi a' borékba süppedhetne. Stoll látott egy képtelen szeméremsért (oscheocele), mellyben minden belrészek fogvák voltak, kivén a' nyombelet (Intest. duodenum), a' végebet (int. rectum) és a' gyomrot, 's ez utolsók is a' gyűrűszomszédságában telepedtek meg.

Richter helyesen figyelmeztet arra, hogy a' sérvek a' belrészeknek bontzolari miségeket annyira megzavarják, hogy néha majd lehetetlen azokra bontztudományos ösmeretünk szerént rájuk ösmerni. Azonban tudomásra méltó az, hogy a' vékonybél leggyakrabban a' jobb lágyékgyűrűn, a' vastag ellenben a' balon tsúszik ki. Jöttek elő azon ritka esetek is, mellyekben a' hurkabél' (colon) jobb hajlatja (görbedetje) és a' vakbél a' bal lágyékgyűrűn törtek át; a' bal lágyék' hurkabele pedig a' jobbon tsúszott ki. Egy más különös észrevételt tett. Arnaud *), t. i. hogy húsz lágyék-tseplezsérv közül tizenkilentz a' baloldalra esik, a' mi hihetőleg onnan ered, mert a' tseplez a' has üregben inkább balra mint jobbra nyúlik.

A' lágyéksérv' okai éppen azok, mellyek általjában más séreké. Mindazáltal különös okokra is találhatunk; ilyenek a' magas nadrágok, viselése **), az derékszorítók (Mieder) vagy övek, (derékszij) mellyek a' has' közepét elszorítják, a' hasbőnye' azon részét, melly a' Csipőtsont elődi (melső, anterior) és felső

*) Arnaud Memoires de Chirurgie etc.

**) Dr. J. F. Weissenborn, Bemerkungen über die zeitliche Gewohnheit, hohe Beinkleider zu tragen, als eine bis jetzt unerkannte Ursache öfterer Leistenbrüche, mit 1 Kupfer, 4. Erfurt 1794.

tüvisétől (*spina ossis ilei anterior et superior*) a' fantsontig (*os pubis*) terjed, gyengítik. Olvashatni ezen tárgyról Clairon értekezését: *sur l'habillement des hommes, et particulièrement sur les culottes.*

Azon időszakasz, (*periodus*) mellyben a' herék (tökök) a' hasgyűrüből lebotsátkoznak, a' veleszületett sérvnek, mellyről alább értekezünk, igen kedvez.

A' belek' helyváltása leggyakrabban a' lágyektsatorna belső szájánál (*orificium*) kezdődik. A' hashártya ezen helyen már a' természetnél fogva valami kis töltésért képel, mellyet föl lehet találni, 's mellynek mélysége nevekszik, ha az ember az ondó'sinórt (*funiculus spermaticus*) ki- és lefelé húzza. Ez a' sérvizsák' kezdete. A' valami okból előrenyomakodó belrészek a' hashártya' ezen részét szétfeszítik, a' lágyékgyűrűbe tovább- tovább betuszlogznak, 's az ondó'sinór elődi (melső) részét nyomják; végre kívülről daganat (*dudor*) is láttzik, melly a' lágyék-táj' bőrét kidülleszti; gyarapodtában, a' nélkül, hogy az ondó'sinórt elhagyná, a' tökborekba leszáll. Akkor szükségesképpen csak ezen bőrös zsatkó' fenekén akadhat meg, mellyet azomban szerfelett kidülleszt-het. Ekkor látni lehet:

1) Hogy az ondó'sinór mindég az 'iszák' hátulsó oldala felé, a' here pedig hátfelé 's alól fekszik.

2) Hogy az ondó'sinorizom (*musculus cremaster*), melly tudvást az ondó'sinort beburkolja, üsmeretes eredeténél fogva a' sériszáknak is hasonlóképp' borítékul szolgál.

3) Hogy a' sérképződés' kora időszakaszában a' fölhasi ütér (hasföldrötti ütér, *arteria epigastrica*) a' sérnyak' hátulsó oldalán fekszik, a' mit könnyen meg-

foghatni, ha az ondó'sinórnak ezen ütérről való öszveköttetését elgondoljuk; — ha emlékezünk arra, hogy kívülről a' lágyékgyűrű külső szélén megy el; és hogy ezen 'sinórral a' nyílástól félhüvelyknyire vetődik keresztbe. Továbbá minthogy a' sérvizák szorosán ezen 'sinór menetelét követi, nyilván való, hogy éppen azon öszveköttetéseknek kell lenni, melyek ennek a' fölhasi ütérről vagynak.

A' meddig a' sérv nem nagy, minden úgy marad, a' mint előadtuk; hanem mihelyt egyszer gyarapodik, annak nyaka azonnal vastagszik. A' lágyéksatorna annak kifejtődésével apródonként elveszti hosszúságát és irányját, végre egészen eltűnik annyira, hogy az igen nagy séreknél hátulról egyenest előre áll. Már ekkor a' formálódott téres nyílást a' lágyékgyűrű helyett tapintás által könnyen ki lehet tapogatni. A' Sérnyaknak is szükségesképpen ugyan ezen változáson kell átesni mind irányjára (Richtung), mind tágulására nézve; az majd csak nem egyenes lesz; hatulsó része befelé hajlik, 's a' fölhasi üteret, mellyen fekszik, éppen ezen irányban vonja magával. Hasonlólag emelkedik a' fölhasi üter megint a' sérvizák' nyakafelé, és a' lágyékgyűrű belső szélén fölfelé, mihelyt a' sérv bizonyos nagyságra nevedett. A' fölhasi üternek ezen a' gyűrű belső szélé felé való áttevődését Scarpa előtt helyesen senki se írta le.

Azt is láttuk, hogy e' helyváltott belrészek többnyire a' lágyéksatornán hosszában tsúsznak ki; hanem ez a' rend nints kivétel nélkül, néha azok egyenest hátulról előre a' bönyék, a' ferde- és harántizmok között esett nyíláson 's magán a' gyűrűn is azon

helyen bukkannak ki, a' hol ezek a' lágýékgýűrűt hátulról zárják be. A' helyváltás' ezen fajja Scarpa szerint, a' has- és lágýéksérveknél egyenlő sokszor fordul elő. Nagy fontosságú ezen eset' lehetőségét képzelni midőn az ember az Élőn a' hasdudort felvágja, és siet a' hurkolódzást föloldani; mert tudni kell, hogy ekkor a' fülhasi ütér a' sérviszák' külső oldalán fekszik, a' helyett, hogy a' mint más esetekben szokott, belől feküdnék. Hesselbach is a' fülhasi ütér' fekvésére tekintvén azért osztotta fel a' lágýéksérvéseket külsőkre és belsőkre. Ő szerénte azok a' külsők mellyek a' lágýéksatorna egész hosszában tsúsznak át; belsők ellenben azok, midőn a' bél hátulról egyenest előre, a' most említett gyártmány (munkamívezet mechanismus) szerint törki.

Egy más megjegyzésre méltó eset az is, midőn az ondó'sinór, melly többnyire a' dudor' megett fekszik, néha egy vagy más oldalon, vagy éppen előtte helyhezteszik. Ezen esetet Ledran szemlélte (*Traite d'operation* pag. 127.), de más seborvosok is, a' kik innen azt következtették, hogy a' belrész néha az ondó'sinór alatt tsúszik ki. Ámbár ők dologban nem tsalatkoztak is meg, de meg ám annak magyarázatjában. A' híres Paduai Professor' bontzolásai megmutatták azt, hogy ezen tünet tsak az idült és térimés sérvéseknél fordul elő, és hogy ezt az ondó'sinór szétmállásának (*Auflösung*) lehet tulajdonítani, midőn annak edényei egymástól elválnak és helyhezteszket a' sér' arányjára nézve lassanként elváltoztatják. Már ekkor az ondó'sinór nem képel többé egy nyilvános nyalábot a' dudor megett, hanem annak alkotó részei hártýaként terjednek szét, és a' sériszák-

nak általellenben egy edénysíkot (Gefässstrei) formálnak. A' lágyékgyűrűnek kifelé egy negyedkörben, (Viertelkreis) való mozgása, mely után a' gyűrű külső széle a' sérvés' gyarapodása szerént hajlik, kedvez kiváltképp' az ondóedények ezen szétmállásának és helyváltásának. Egyébbaránt ezen tünetényeket néha az idült és térímés tükvizenynél (Hydrocele) is lehet szemlélni, mely környülményt Arnaud már tudott, ámbar Scarpa azon hiszemben lett légyen is, hogy először ő tett volna róla említést.

A' mi az ondó'sinór' tellyes szétmállás nélkül való helyváltását illeti, erre még egyetlenegy bizonyított észrevétel sins.

Az Asszonyok lágyéksére a' férjfiakétól bontzolatí miségére nézve némellyekben elhajlik; nints ennek az a' burokja, melyet az ondósinórizom formál.

A' gürgeteg méhszálag (Ligamentum uteri rotundum) az ondó'sinór' hijányját kipótolja. Felesleg volna említeni, hogy e' szétmállani nem képes. A' fülhasi úternek éppen azon helyhezete van, a' mi a' férjfiaknál.

Mind eddig elég rosszúl magyarázgaták az Asszonyoknál a' tzombsérvek', — a' férjfiaknál a' lágyéksérvek' gyakoribb előfordulását.

Elégnek tartják azt mondani, hogy az Asszonyoknál a' tágasabb tzombívnek, — tsak azért, hogy tágasabb, — a' helyváltani képes belrészeknek könnyebb átmenetelt kelljen engedni. Ezen állítást ma már nem lehet elfogadni, minthogy a' lágyékrántz' 's főképpen a' tzombív' bontzolatí miségét jobban ismerjük. A' tzombív' tágosságának a' hasonló nevű sérvek' gyakoribb előfordulására semmi befolyása se'

lehet; mert azon gyűrűt, mellyen a' belrészek hasonló mértékben mind a' két nemnél áttörnek, nem kell föltserélni a' sajátlag (eigentlich), úgy nevezett tzombivvel. A' férjfinál a' lágyékgyűrű sokkal tágabb, mint a' tzombgyűrű, az Asszonynál megfordítva ezen utolsó tágabb az elsőnél. Tehát a' tzombgyűrűnek mind a' két nemnél lévő külömbözése a' kérdésben lévő tüneteményt nem fejtheti meg, de megfejtheti a' lágyékgyűrűé. Minthogy bizonyos az, hogy a' belrészek az erőlködés' pertzében azon a' nyíláson törekszenek ki tsúzni, melly legkevésbbé áll ellent, tehát azok a' férjfinál a' lágyékgyűrűn, ellenben az Asszonynál a' tzombgyűrűn tolazkodnak át.

A' veleszületett (connatus) sérvek egyébben nem külömböznek a' lágyéksérvtől, tsak abban, hogy azoknál az iszák' hijányját a' hüvelyhártya pótolja ki. Néha a' dudorba a' hashártyától savós nedv szivárog le, 's akkor tökvizenynek láttzanak; ezt a' kis lyánkáknál ritkábban találhatni. Azután a' belrészek a' görgetegszálag' hosszában tsúsznak a' hashártya egy tsatornájába, melly Nuck - tsatornya *) (canalis Nuckii) név alatt üsméretes, minthogy ez a' szerző irta azt elsőben le.

Gyakran láttak két lágyéksérvet ugyan azon oldalon. Illyes esetben az egyik a' nagy ferde izom' gyűrűjén, a' másik egy a'hoz közel eső repedésen tör által. Scarpa vallomása (Aussage) szerint kettős lágyéksérv is fordult elő, a' mi a' veleszületett sérvnek a' közönséges sérvvel való öszveköttetéséből — mindenik

*) Nuck adenographia curiosa, et uteri foem. anat. nova etc. Lugd. Batav. 1691.

a' lágýékgyűrűn menyén által — származik. — Né-
 melyly szerzők a' kettős sérv név alatt a' lágýék — és
 tzombsérszövetkezését (complicatio) értették.

A' lágýéksérre ráűsmerűnk: annak helyhezetjé-
 ből, űszvekűttetéseiből, érmétzességéből (elastici-
 tas). — Erűlkűdés közben támad; nagysága kissébbe-
 dik, ha az ember (kivált hanyat-) fekszik, vagy ha
 megnyomja. Érzű az ember, hogy a' benne lévű ré-
 szek a' kéz alatt mint nyoműlnak a' gyűrű irányjá-
 ban visza. Ha a' beteg kűhent, vagy erűlkűdni kezd,
 a' kezét rá téve, érzű az ember, hogy a' rekeszizom'
 (Diaphragma) űszvehűzűdásával járű nyomás mint ter-
 jed ki azon részekre is. A' dudor a' lágýékgyűrűtűl
 a' borék (scrotum) kezdetéig nyűlik.

A' szeméremserűnél (oscheocele) a' dudor által-
 jában egyenleges, (gleichmässig - aequabilis), de té-
 rimésebb 's mélyebben van leszállva. A' férjfinál a'
 here (testiculus) a' hátulsű és alsű oldalán fekszik.
 Az Asszony nál a' nagy szemérmajak' lágýékgyűrűnek
 megfelelű oldala van kitűmye.

A' lágýéksérveket más betegségekkel is eltserűl-
 hetni, mint p. o. a' Tűkvizennyel (Hydrocele), a'
 tűkhusannyal (sarcosele) és Tűkvizeny - husannyal
 (Hydrosarcosele), a' kuszmataggal (Cirsocele) az on-
 dűsinor' átsűűretéből (infiltratio) támadt vizennyel;
 a' tűmlűs vizenyel; a' tsetseműknél a' here' leszáll-
 tával; a' lágýék-mirűgyek daganatjával, vagy azok-
 nak tályogjával (abscessus), 's t. e' f.

A' tűkvizenyt e' kűvetkező jelek által lehet a'
 lágýéksérvtűl megkűlűmbűztetni:

1. Hullámzik (fluctuat); tűbbnyire alólról fűl-
 felé gyarapodik, a' midűn a' sérv megfordítva fűl-

lülről aláfelé terjed; átláttzó és nehéz. Okai többnyire üsmeretlenek; kifejtődzések lassúdad, a' leheléssel járó erőlködésre nem nagyobbodnak.

2. A' tükhusany és tükvizeny - husany külömböznek a' lágyéksérvtől keménységük, darabosságok, visszatehetetlenségük, 's végre az előrement és még hatogató környülmények által.

3. A' Kaszmatagon értjük a' vérerek' dagályos tágultságát a' borékban. Majd minden férjfiak, de külömböző mértékben, szenyvednek ebben. Ezt kiváltképp' a' baloldalon lehet észrevenni. Ez a' tükön füllül egy nyalábot formál, a' mit a' tseplezsérvel annál könnyebben lehet föltserélni, minthogy vízerányos helyzetben kissebbedik, állás, — vagy akármi erőlködés közben pedig nagyobbodik. p. o. ha az ember köhent, vagy orrot fúv; végre néha vissza is lehet rakni 's a' gyűrűig, sőtt néha azon túl is, elnyúlik. Richter maga megvallja, hogy illyes esetekben kétszer tsalódott meg. Ezen tévedést el lehet kerülni, ha az ember meggondolja, hogy a' kuszmatag nagyon lassatskán gyarapodik és fogyel, midőn ellenben a' sérveknél ezen változások hirtelen történnek; — hogy az ember a' kuszmatagot megnyomja, a' beteg egy a' lágyékig terjedő fájdalmat érez, melly a' tük' zúzatásához hasonlít; — hogy a' tük majd mindég fonnyadt, töpürödött, vagy éppen elenyészett, ha a' dudor igen térímés (voluminosus); — hogy az ember a' kuszmatag körül némmelley edényeket érez, mellyek a' többtől elválni láttzanak; — hogy az ő kifejlődések és gyapodások alólról fölfelé tart. —

4. Ha az átszűrési vizeny az ondósinornak tsak fűlső részére van határozva, akkor meglehetősen hasonlít egy kis lágyék-tseplezsérvhez. Petit javasolta, hogy a' megkülömböztetés végett a' daganatot vissza kellene rakni és a' beteget a' legkissebb mot-tzanás nélkül hanyat feküdve tartani; ha ekkor a' daganat önként kidudorodnék, annak vizenynek kelle-ne lenni. Scarpa, a' ki a' kórisme nehézségét ezen esetben megvallja, a' Tseplezsérvést összeállóbbnak (consistentior) és rendetlenebbnek (irregularis) rajzol-ja, mint az átszűrési vizenyt. Ő utánna ezen utolsó daganat alsóbb részén szélesebb, mint a' gyűrű felé; midőn ellenben a' tseplezsérv miségét megfordítva találni; hanem ez nem éppen mindig bizonyos.

5. A' tök néha lassatskán bűvik elő; rá lehet üsmérni formájáról, összeállásáról, azon saját fáj-dalomról, melyet annak üszvenomatása okoz, 's végre azon különleg környűlményről, hogy a' borék üres. Könnyen megfoghatni! milly helytelen lenne a' visszatételt megpróbálni 's ezen életmívre, annak leszállása meggátlása végett, kötőléket (Bandage) tenni.

6. A' lágyék - nyirkmirigyek' (glandulae lym-phaticae) tályogai (abscessus) és daganatai néha a' kevésbé gyarkorlott sebészeket félrevezették; hanem ezen szerentsétlen tévedések a' Tzombsérvnél még gyakrabban történtek meg.

Mind ezen előszámlált betegségek a' lágyéksér-vek kórisméjét zavarba hozhatják 's nehezebbé tehe-tik. Sok függ tehát ezen külömböző bajok saját je-leinek üsmeretétől, hogy megkülömböztessük, mihez mi tartozzék.

Lehet e' a' belső lágycsérvet a' külsőtől megkülönböztetni? Hesselbach szerint a' belső, a' melly gyakoribb, a' lágycsérantzon egy hosszúkás, hengerképű (cylindriformis) domborodást mutat 's a' visszatételközben zöttlenéssel esik vissza; a' midőn emez részút, a' lágycsatsatornával párhúzososan (parallele) nyomúl vissza. Ellenben a' külső lágycsérv formálta dudor gömbölyű, nagysága irányját tekintve igen kiálló; mint az előbbeni jobban fölpetzkeli a' gyűrű belső oszlopát, előlről egyenest hátra zöttlenés nélkül nyomathatik vissza; végre az ondósínor a' külsőszélén fekszik. Hanem ezen jelek nem mindég nyilvánosok és kitettzök; gyakran nem egyéb, mint a' dudor' fölmetztzése által lehet a' valódi meggyőződéshez jutni.

A' veleszületett sérvéseket megösméri az ember az előre ment említett környülményekből. Nehéz a' herére ráakadni. Ennek a' belrészekkel elvegyült életmívnek nints olly állandó helyhezete, mint a' más lágycsérveknél.

Igen fontos a' vakbélnek és a' hurkabél' kezdetének sérvére ráösmerni, azon vigyázat végett mellyel a' művintést (operatio) tenni kell. Ez a' Sérvtérímés, rendetlen, göröngyös (höckerig), a' jobb oldalán egy jókora öble (kúpája, Vertiefung) van, a' mi néha elég arra, hogy első tekintetre rájok ösmérjünk. Azon föllyül a' dudor' visszarakható azon pertzig, mellyben a' vakbél betszuszant, hanem már ekkor vagy éppen nem, vagy tükéltetlenül. A' betegemésztese zavarba jö; főképpen akkor, midőn székre megy a' herékben (testiculi) nehézséget és feszülést érez. Ezen bajok a' hashajtók és allövetek (Cly-

ma) vevésével engednek, a' kerék' daganatja kissebbedik. — Wrisberg a' tüköt a' vakbéllel összenőve látta, 's az emezt átbújtában maga után huzta. Scarpa Sandifort után a' veleszületett sérvre hasonló példát hoz elő.

Az eddig a' lágyéksérvés bontztudományjáról mondottakhoz még annak borítékjairól holmi bontztudományos észrevételeket közlünk. Azok számszerént öten vagynak: a' bőr, a' sejtes (retzés) szövet, a' fülületes póla' nyújtványja, az ondó'sinórizom, 's maga az iszák.

Az idült és térímés sérveknél az ondó'sinorizom' kanafjai (rostjai, fibrae) megvastagodnak, sárgások lesznek és összehúzódhatásokat elvesztik; — hanem az újjdon sérvéseknél másképp' van a' dolog. Petit J. L. beszéli, hogy egy fiatal ember sérve két nap óta odaszorúlt volt, 's hirtelen azon pertzben tsúszott vissza, midőn művinteni akarták, egy jó Aszszonynak a' jutott eszébe, hogy annak tzombjait és hasát hidegvízzel le kellene önteni; nem lett egyébbre szükség az ondó'sinór' gürtsős összehúzódását és a' dudor visszarakását eszközteni. Richerand jelenti hogy egy ember, a' ki az illyes sérv művintéséhez hebehurgyán fogott, tsak azt vette, kedve ellen is, észre, hogy a' sérv az ondó'sinór' hatására azon pertzben tsúszott vissza, midőn annak borítékjaiba az első mettzést tenné.

A' Lágyéksérvek' többi borítékjairól semmi nevezetes mondani való sins.

III. Szakasz.

A' Tzombsérvről.

(*H. cruralis, femoralis. Merocele. Myrocele.*)

A' Tzombsérv név alatt értjük azon sérveket, melyek a' Tzombgyűrűn által fejlenek ki. Ezeknek bontzolati miségük a' Petit', Sabatier', Calissen', Richter', 's kiváltképp' Bertrandi', Desoult', Lassus', Gimbernat', Hey', Monro', Cooper és Scarpa' munkáik által lett üsmeretessé.

A' Tzombsérvek' arányjait mulhatatlanul szükséges üsmerni nem tsak a' Sebésznek és Müvintőnek, hanem annak is, a' kinek egyéb munkálni valója nints, mint a' visszatételt a' gyömöszkölet (Taxis) által megpróbálni; erre nézve e' tárgy' vi'sgálatjára bővebben is ki ereszkedünk.

A' Tzombív' misége nem ollyas, mint azt többnyire a' bontztudományos írásokban találjuk. A' hely váltott belrészek éppen azon gyűrűn bújnak ki, melyen a' tzombütér (szárütér) jön ki. Ezt a' gyűrűt alólról a' fantson't vízerányos ága, belőlről a' Gimbernat szálaga, föllyűről a' Fallopius' szálaga, kívülről a' nagy horpaszizom' (psoas) in hüvelye, vagy, ha nem hibázik, a' kis horpaszizom' ina formálják. Ez a' tzombgyűrű kizárólag tsak a' tzomb (szár) edények átbotsátására szolgál, mert a' tzomb (szár) ideg a' horpaszizmok' egy inas levele által (schnich-tes Blatt) a' többi edényektől elválasztatik, a' miről mindjárt fogunk szólni.

E' szerint már könnyű megfogni, hogy a' sérvnyak mikkel köttethetik össze; hanem hogy ezt helyesebben képzeljük, nem kell a' tzombgyűrűt a' hasonnevű tsatornával föltserélnünk. Valóban igen hibázna az, a' ki azt képzelné magának, hogy a' belrészek mindjárt szabadon a' bőr alá jönnének, mihelyt egyszer a' Tzombgyűrűn áttörtenek. Egy különböző terjedtségű, de általában egy vagy két hüvelyknyi hosszú kanafos hüvely formáltatik a' kezdődő széles póla' kettős Levele által. Ezen Levelek' egyike a' bőr alatt, a' tzomb (szár) edények előtt fekszik; kezdődik a' Fallopius' szálagánál, és a' tzomb' elő (melső) oldalán leereszkedik. A' másik, a' tzomb (szár) edények alatt fekvő, a' fantson viz irányas szélétől ered, 's ezen edényeket a' fésű izomtól elrekeszti. Ezen eleinte elvált két levelek egyesülnek és közvetlen öszvetapadnak a' belső tüner' (vena saphe-na) kezdete (végzete *) alatt, melly ezen éppen most említett levélnek félholdképű nyílásán átmegy, hogy bőralatti (fölületes) legyen, és a' tzomb' belső oldalán leereszkedik. A' mint már a' belek a' tzombgyűrűn kibújnak, akkor azok egészen a' széles póla' kezdetének két levelei közé esnek, a' mi a' sérv' ki-fejlődését, és gyarapodását főképpen ellenzi. De idő jártával a' belső tünernek szolgáló nyíláson is kitolakodnak, 's így szabadon a' bőr alá esnek, a' hol szokás szerint egy gömbölyű gesztenye forma laposas dudort formálnak. Innen van az, hogy a' sérvést formáló részeknek egy hosszabb vagy kurtább utat

*) Az újabb anatomusok (bontzolóok) szerint megfordítva kell a' tüner' ezen folyását képzelni P. J.

kell a' czombtsatornyában megjárni, a' mi mindég szövetkezett (complicirt) és egy Z-hez hansonló, mellynek középszárának tsüngőnek (verticalis) kell lenni. Valóban a' tzombtsatorna fülső nyílása víz-erányos hatulról előre; a' tzombtsatorna maga tsüngő (verticalis), végre a' tűnének szolgáló nyílás hatulról előre ismét vízerányos.

A' kezdődő lágyéksérv a' széles póla kezdetének elő (melső) levele által be van takarva. Ha máregyszer a' tűnér' nyílásán keresztül tört, akkor a' tzombnak az ezen nyílás alatt találtató sejtes szövetjében több ellentállásra talál, mint a' petyettebb lágyékrántzban, 's azért tsak ezen a' tájon fejlődhetikki igazán. — Innen van a' tzombtsatorna elő (melső) falának előre és fölfelé álló emelkedettsége (soulèvement); következésképp' amaz görbületeinek ki egyenesedése; annyira, hogy a' dudor' alsó része előre, a' fülső pedig lefelé álljon.

Ez a' helyhezet' megfordítása vagy föltserélése a' tzombedények előtt történik, mellyeket bízvást a' sérv' hátulsó részében, vagy magában benne föltálhatni.

A' mi a' sérvnyak' öszveköttetéseit illeti, ezek éppen azok, mellyek a' tzombgyűrűei. Tehát ez a' nyak előlről a' férjfinál az ondoedények, — az Aszszonynál a' görgeteg szálág által takartatik be. Kívülről van a' fölhasi ütér' kezdete; ismét kívülről 's egy kitsit hátulról a' tzomb- (szár) ütér; hátulról és alolról a' fantson't vízerányos ága 's a' fésű izom; belőlről a' Gimbernát szálaga. — Ez az egyetlen egy táj az, a'hol egy nagyobb edény sins; azonközben megesik három — négy eset között egyszer, hogy a'

Dugítér (arteria obturatoria), mely a' fülhasiból származik, a' sérvnyak' felső részét átkatsúlja, hogy innen osztán belőlről a' Gimbernat szálaga megett le ereszkedjék. Tudva van, milly szükséges az, hogy a' művintő e' bontzolati tárgyakat helyesen elméjében tartsa, midőn bitsakával (Bistouri) az úteres körbe, mely a' tzombsérv' nyakát övedzi, akar mettzeni.

Ezeket a' sérveket többnyire a' vékony belek, vagy igen ritka esetekben a' tseplez, formálják. Néha a' vak, — a' hurkabelet, a' húgyhólyagot 's a' t. találhatni benne. —

A' lágyéksérvről volt értekezésünkben megmutattuk, hogy a' tzombsérvek az Asszonyoknál miért gyakoribbak, mint a' férjfiaknál; tsak az a' mondanivalónk van még, hogy azok a' férjnél lévőknél többször fordulnak elő, mint a' hajadon-leányoknál, a' mit a' hasfalak' köz petyedtségéből, mely egy vagy több terhesség után következik, lehet kimagyarázni.

A' tzombsérvek' különleges tünetjeikről éppen olly kevés mondani valónk van, mint azoknak szövetezésekről (complicatio); tsak azt kell megjegyeznünk, hogy kórismejük néha igen nehéz. Petit, Cooper 's más sebészek láták, hogy a' tzombvérér dagályjai (varix) a' tzombsérvhez igen hasonlítottak. Mayerről azt mondják, hogy ő a' tzomb - (szár)ülér dagályját (Aneurisma) nyitotta meg, gondolván, hogy Sérvésre talál; elhült bele, de magát föltalálva az azt követő vérözönt meggátolta, 's elég szerentsés volt, hogy betegjét a' halál torkától elrántathá. Nem tsak más betegségekkel lehet a' Tzombsérvet föltse-

rélni, sőt még a' lágyéksérvtől is nehéz megkülömböztetni. Könnyen hihető ez, ha meggondoljuk, hogy ezen tévedésbe már az igen szemes és tudós sebészek is bele estek, mint a' többek között Pelletan. Mindazáltal ezen tévedést szorgalmasan kikell kerülni, ha arra kerül a' dolog, hogy a' sérvet művintsük, vagy bitsakkal ki irtsuk; mert a' tzombsérvet számos veszélyek környékezik, mellyek a' lágyéksérvnél éppen nintsenek; — de továbbabb azon esetben is, a' hol tsak a' visszatételről lenne a' szó, az illyes tévedés a' betegre nézve mindég veszedelmes lehetne; mert hiszen, a' mint láttuk, azon irány, mellyet a' visszatételnél az erő' hatásának adnunk kell, e' két dudornál megvan fordítva. Altaljában kevés vigyázása mellett még sem tsalatkozik meg az ember; a' Fallop' szálagát egész kiterjedésében könnyen megérzi. Idomja (Gestalt) is egészen más, mint a' lágyéksérvnek, — lappadt, gömbölyeg és általjában kevésbé térímés visszarakható, ha fölülről alólra, előlről hátra nyomattatik.

Ha pedig a' visszatétel lehetetlen volna, tilalmas egy józan sebésznek hibázni azon pertzben, midőn az Élőn a' dudort fölmettzi; azért az előre látás minden rendeletjeit (regula), a' mellyek tsak hatalmában állnak, használja. —

IV. Szakasz.

A' Köldöksérvről.

(*H. umbilicalis. Omphalocele Exomphalus.*)

Ezek gyakoriak a' gyermekeknél és Asszonyoknál, a' mit a' szüléskor a' köldök' bontzolati miségéből, és annak egy vagy több terhességre következő táguatából lehet könnyen kimagyarázni. Némelly okok, mellyek a' hasfalat szemlátomást pettyesztek, mint p. o. némelly mozgások, szülik az illyes sérvésre való hajlandóságot, illyenek p. o. a' vízkórság (Hydrops) a' fölöttébbi potrohósság 's a' t.

Mint hogy a' köldöksérvek egymástól kitettzőleg különböznek a' szerint, a' mint vagy veleszülettek, vagy a' felnőttteknél meglepőleg támadnak, — tehát mi mind a' két fajt különösen fogjuk leírni.

A' köldök' hátulsó része a' magzatnál (foetus) töltésérképű azon a' helyen, a' hol a' köldükedények a' hasfalon átmennek, hogy mintegy zsinórt formáljanak.

Továbbá az a' hely, a' hol az a' hasba iktattatik ebben az életkorban, de későbbben is, azon a' legmagasabb tsútsos pont marad. Nem tsuda tehát, — hogy a' gyermekek' sívalkodása, 's nyafogása, vagy néha gyermekszurok (meconium) és vizélllet' kiürítésével járó erőlködése a' vékonybeleket, vagy a' tseplezt a' gyűrűbe szorítják; — hogy azoknak természetes pettyedtsége az által még öregbül; — hogy végre kívülről egy nagyságára 's idomjára nézve különböző dudor formálódik.

Ha a' Sérv' valóban veleszületett, az az, ha már a' születés előtt megvolt, akkor az közönségesen tsútsos (kúpképű, coniformis), mellynek alapja (Basis) hátra néz, tsúttsa pedig a' zsinórba megy által. Néha a' helyváltás képtelen nagy, ez már ekkor több a' sérvnél, nem egyéb, mint a' hasfalak' hibás alkotása. A' fejrőssz vagy éppen nints, vagy tsak részszerént van jelen; — vagy az elő (melső) hasfalat egy vékony, pirosas, átláttzó bőr pótolja ki, mellyen által minden hasbelrészekre rájuk lehet üsmerni, 's mellyben mintegy zsatskóban vagynak zárva. A' többé vagy kevésbbé tükélletes hasürület' (eventratio) ezen fájjánál néha a' máj' egy része, a' lép, a' gyomor, a' vastag belek, minden vékonybele, a' tseplez, 's a' t. kitsúszva találtnak.

Ha pedig az újszülöttek' (neonatus) köldöksérve a' születés után idő vártatva támad, akkor annak idomja szokás szerént gömbölyű; nagysága gyarapúl ha a' gyermek sír, könnyen visszamegy, 's éppen olly könnyen áll ismét elő. Az altest' belrészei léptsőnként nyomódtak azon szálagforma 'sinórba, melly a' köldökgyűrűt bezárja; a' vérér (vena) folyúl, a' két üterek alól és kívül fekszenek.

Közönségesen hiszik ma, hogy néhány esztendőre a' születés után a' köldök' hegedése elegendő volna akármi erőltetésnek, melly azt szétszakíthatná, el-lentállani, és hogy a' fölnöttek' köldöksérve nem igazán a' gyűrűn tör ki, hanem a' fejrőssznak a' a' gyűrűhöz közeleső repedéken. Sümmering' és Palletta bontzolásai nem hagynak erre nézve még tovább is kételkedni.

Már akarmint legyen is a' dolog, elég az hozzá, hogy a' dudor' tsúttsa a' felnőtteknél szélesebb, mint az alapja, mellyen mint valami száron (petiolus, Stiel,) úgy üll. Tengelyének irányja (directio axis) ré'sútt följlülről alólra tart, mert a' kitsuszahlott belrészek' nehézsége azokat a' fantsont felé húzza. Benne vagynak: a' vékonybél, a' haránt hurkabél, vagy a' tseplez: ritkán találhatni ott a' gyomrot, 's még ritkábban a' vakbelet. Többyire ez a' repedék mellyen által a' sérv' formálódik, valamivel a' köldök fölött van. Mind ezen esetekben iszák is van jelen, de a' mi igen vékony; 's ez az, a' mi hihetőleg azokat, a' kik jelenlétét tagadták, tévedésbe hozta. Ha a' vékonybél vesz részt a' sérvben, úgy ez a' tseplezzel, melly ellenébe nyomúl, szövetkezve van. Azt hiszik, hogy e' néha elhasadhatna, 's ezen hasadáson maga a' vékonybél tsuszhatna át, 's ez oka lehetne a' hurokolodzásnak. A' sérvék' köz jeleiből a' köldöksérvekre könnyen rájok lehet ösmerni; mind az által meg kell gondolni, hogy egy vissza nem rakható köldöksérvet könnyen küvé daganatnak (Fettgeschwulst, steatorna) lehessen tartani, a' minők néha a' köldök körül támadnak. Illyenkor az érezhető jelekkel, mellyek felől meggyőződni akarunk, még más azonkori környülményeket is szükség fontolóra venni, a' mellyek tsak a' kórisme' homályját széleszthetik. Valóban nintsenek más ollyas sérvék, mellyek az emésztés munkájában több háborodást húznának magok ntán, nintsenek, mellyek több hastsikarást okoznának, mint a' köldöksérvek.

V. Szakasz.

A' Fejérhosszsérvről.

(*Hassérv'. H. ventralis. Hypogastrocele.*)

A' bönyés kanafok, mellyek a' fehérhosszt formálják, nagyobb vagy kisebb szélességű repedéseket, mintegy hézagokat mutatnak, mellyeken a' belrészek, vagy a' tseplez kitsúszhatnak. E' majd mindég a' köldök fölött történik; ez a' hely sokkal gyengébbnek láttzik, mint a' gyűrű és a' fantson köze.

A' dudor majd mindég monyorú (*figurae ovalis*) és lappadt, azon közben idomja sokféleképp' elhasonlíthat; néha olyan nagyot is láttak már, hogy inkább hasürületnek lehet mondani; külömben ezen nevezet általjában az altest' majd minden belrészeinek — a' bönyés izomkanafok' egy történeti repedésén, vagy természeti hézagján esett — helyváltására illik. Ha a' hassérv', vagy hasürület az altest' valamely sebjének következése, akkor, meglehet hogy semmi iszákja sints, mert a' hashártya' sebszélei nintsenek összehegedve, — de ezen esetek igen ritkák lehetnek.

A' fehérhosszsérv', a' hassérv', mellyek egymástól tsak helyekre, — végre a' hasürület, melly amazoktól tsak nagyságára — nézve külömböznek, majd mindég az alkotási kifejlődés' hibáiból, mellyek némelly gyermekeknek tulajdonjaik; — vagy a' felnőttek' hamár elsoványulásából, a' hasvízkórságból, vagy végre akármi más okból, melly a' hasfalakat elpettyeszi, — származnak. —

Ha a' helyváltás a' kardnyújtványhoz (processus, - appendix xyphoideus, cartilago ensiformis) kúzel támad, akkor, abban a' hiszemben is voltak, hogy a' gyomor formálja ezen sérvést, a' mi megmutatva éppen nints, de nem is valólag (wahrscheinlich); a' tseplez és a' háránt hurka inkább esnek ebbe, mint a' gyomor maga. Akármint legyen is a' dolog, az illyes sérvésben szennyvedők gyakran köldöktűmörnek és az emésztés zavarodásának vagynak alája vettelve, annyira, hogy egészségük nyilván veszedelemben forog. Ösmertem egy Invalidust, ki 30 esztendő óta az ebéd után mindég az okádással és gyomorgörtsel vesződött; nem régiben annyira nehezedtek ezen bajai, hogy ő szemlátomást veszett, 's a' legkönnyebb munkára is alkalmatlan lett. A' fölhasi táj' (regio epigastrica) vizsgálásánál ezen helyen egy kis tyúktojásnyi daganat tűnt szembe; az Invalidus soha se gondolt vele; — 's az a' fehérhossznak sérvése volt. Most ő egy alkalmas kötőléket hordoz, melly őt minden bajaitól, mellyek annyi esztendőök óta kínozták, hirtelen megszabadította.

Scarpa bőven leírt külömbféle kövérdaganatokat, mellyeket a' fehérhossz' tseplezsérvével könnyen fölterelni lehet; — ezen daganatok a' hashártya előtt támadnak, 's a' fehérhossz szálsáit (filamenta) egymástól elfeszítvén kívülre kidomborodnak. Ezen daganatok keményebbek a' valódi Tseplezsérveknél; gondolhatni, hogy azokat visszarakni sem lehet, 's hogy azok se köldöktűmört, sem emésztés-háborodást nem okoznak; — hanem megeshetik, — de a' mi osztán veszedelmes tévedés lenne, — hogy az illyes daganattal vesződő személy ollyas fortyant kül-

döktsömörbe esik, melyet egy hurkolódzott sérvnek lehetne tulajdonítani. Így járt maga a' híres Scarpa is!

VI. Szakasz.

A' Mesgyesérvről.

(Gátsérv. *H. perinaei*, *perinaeocele*.)

A' Mesgye' sérveinek igen ritkáknak kell lenni, ha azokat a' múlt század' két legnevezetesebb sebészei Chopart és Desault *) véleményjek után bíráljuk; ők kételkedtek ezen kórtudományos történet-dolognak lehetőségén. Maga Astley Cooper **) a' ki annyira megkülömböztette magát Anglia újjabb sebészei között, ráhagyja ugyan, hogy egy belrész a' medentze fenekébe leszoríttathatik; hanem nem hiszi azt, hogy a' Mesgyén (gát) egy domború dudort formálhasson. Hoin éppen így gondolkozott a' sérvekre nézve, melyek néha az Asszonyoknál találtnak, melyeket ő valódi hüvelysérveknek tart. Az ő gondolkozása (Ansicht) szerint, minden a' gáton támadó domború daganatnak a' hüvelyben kellene eleinte kezdődni, tehát nem hiszi, hogy az egy eredeti Mesgyesérv lehessen.

*) Chopart und Desault. Anleitung zu den chirurg. Operationen.

**) The Anatomy and surgical Treatment of abdominal hernia, in two parts. By Sir Astley, Cooper etc, London 1828. Fol. (5 Guinea.)

Scarpa, a' ki 1821-ben a' Mesgyesérvről egy derék Emlékirást közlött, — mellyből mi mind azt, a' mit ezen tárgyról mondani akarunk, költsönözünk, — Scarpa, mondom, megmutatta, hogy a' Mesgyének (gát, perinaeum) bontzolati misége igen alkalmas arra, hogy a' hasizmok' és rekeszizom' minden erőszakoskodásainak ellentálljon; azon fölül a' medentze egész belső lapja egy igen tömött, erős inas réteggel van bevonva, melly egész kiterjedtségében a' kereszt ülszálágok (Ligam. sacro-ischiatica), ülfartsikizmok (musc. ischio - coccygei), és a' seggemelintők (Levatores ani) által támogattatik. Ez utólsók üszvehúzódásoknál fogva törekesznek a' hasüregben lévő belrészeket, midőn azokat ugyan akkor a' hasizmok és rekeszizom kiszorítani akarják, benntartani. Mind ezeket nem tekintve is, Scarpa után a' Mesgyesérv táfolhatatlan megtörtént dolog, ő elis beszéll erre nézve egy fontos szemlélményt (Beobachtung).

Az 59 esztendőös beteg régoltá elelfojtódásban, kínos köhögésben, székrekedésben, — a' sérv' közokaiban, — szenyvedett. Egyszer, midőn elterpesztett lábakkal egy árok fölött állana, 's előrehajolva egy gyermeket átugorni segítene, a' jobb fara alatt egy fortyant fájdalmat érze, mintha bévül egy kanaf, vagy egy vékony 'sinór szakadt volna el; oda kapott kezével, 's egy kis diouyi daganatot tapintott meg. Azonnal visszatétette és egy nyomadék (compresse) megkötő (Band) által fűntartotta. Hanem a' mint későbbben is négy hónapig szünet nélkül köhögne, a' sérv' egy tyúktojásnyira nevededett; végre egykor, midőn a' nehéz terhek emelésében lábait szétter-

pesztvén magát megerőltette volna, a' fájdalom 's a' valami elszakadásának érzése hevenyebb lett, mint akármikor; jobb tzombja' zsibbadásában sínlődvén osztán a' Scarpa Clinicumjába (oskolai kórházába, tan-kórház) vétetett fel.

Midőn a' beteg felső testével előre hajolva, lábait szétterpesztve, jobb lábát egy székre téve fül-egyenese dve állana, a' dudor' hátulról vizsgálattott meg. Körtve formájú volt, alapjával a' nagy farizom' alsó végén ült, tsúttsa a' segglik' jobb széléhez ért, tyúktójasnyi nagy volt; egyébbaránt a' sérv' minden ösmeretes bélyegjei jelen voltak; a' visszarakás könnyű volt, horgással járt, a' miről ráösmert az ember, hogy bélsérv volt.

Ez a' férjfi megholt 1819-ben fűbetegségének következésében t. i. tüdőkórásban. A' Test felnyittatván láthatta az ember a' sérv' bontzolatoss miségét, a' tsípbel volt tseplezével együtt az, a' melly jobb-ról a' medentze fenekébe leszállott; tisztán lehete látni a' sérvet formáló beldarabot és azon kerek nyílast, mellyen az a' két medentze-üregből, t. i. a' jobb — és balbói ki tsuszamlott; az első, a' hugyhólyag' és végbél' balra dűlte miatt tágasabb volt, mint a' második. A' jobb üreg' fenekében volt a' kerek hézag, a' mellybe a' kashartya' sérvszakot formáló része szorúlt volt, 's ez a' seggemelintő izom' kanafjaiba szolgált be, körtveformájú volt, és benne a' tsípbel' egy darabja magára visszahajolva áttzott. Az alsóbb medentzetáj' ré'sútt. Harántátmérője ennél az embernél sokkal nagyobb volt, mint szokott lenni: valóban négy hüvelyknyi volt, midőn az kö-

zönségesen a' három hüvely — és két hossznyi mértéket üti meg.

Mi tsak a' fő - dolgokat említettük azok közül, mellyek ezen férjfi bontzolásánál bebizonyodtak; Scarpa ezekre szélesebben terjeszkede ki, a' miket annak Emlékirásában föllehet találni.

Ennél jóval korábban egy majd nem egészen hasonló sérvet szemlélt egy Chardenon nevű sebész. Ezen eset' környülményes leírását közli Leblanc e' tzmű munkájában: *Précis d'operations de chirurgie*: §. 11. pag. 244.

Végre azon sérvet, mellyről most értekezünk, vi'sgálódása' tárgyává tette Sir Astley Cooper is, ki azt egy Asszonynál szemlélte. Ő erre nézve helyesen jegyzi meg, hogy az úgynevezett Szeméremsérvet (*Hernia pudendi*) nem kell a' hüvelysérvel (*Hernia vaginalis*), melly nagyon közönséges, föltserélni. — Az első nem egyéb, mint az úgy nevezett valóságos Mesgyesérv; ez a' nagy szemérmajkak' hátulsó vastagabb felében, mellyet kidülleszt, jön elő. Elterül a' segglik, az ültontgumója (*tuberositas ischii*), a' farítsiktsont' hegye között; támad a' bél' vagy húgyhólyag' helyváltásából. Ennél a' visszarakás közben az újjnak a' hüvelybe való dugása hasztalan; hasznos a' hüvelysérvnél, melly a' húgyút' (húgytső) oldalán a' hüvely' üregének vagy alatta, vagy ebben magában benne van; lehetetlen ezt visszarakni az újjnak a' hüvelybe való dugása nélkül. — Ezen különböző környülmények tehát a' helyes kórismére szolgálnak. A' szeméremsérveknek igen ritkáknak kell lenni, mert azokat Scarpa üzőntségében (*praxi*-) tsak kétszer szemlélte. Későbbben fogunk azon szerek-

ről beszélni, mellyeket ő mind a' visszatételre, mind az öszvenyomásra használt.

Beaumont' munkájához, ennek német fordítója Dr. Fleck J. C. az onnan kimaradt Hüvelysérvést adta hozzá.

VII. Szakasz.

A' Hüvelysérvről.

(*H. vaginalis*.)

Hüvelysérvnek nevezik azon tünetet, midőn az altest' valamelly belrésze a' hüvelyt valamellyik oldalán kidüllesztí és kitolja. Vagy Stark *) után jobban: — midőn az asszonyi nemnél a' hólyag és méh, ámez és a' végbél közé kanyarodó hashártya, a' két hely közül valamellyikben bizonyos ok által kitágúl, a' hüvely izomszálsáit egymástól elválasztja, és az elő (melső) vagy hátulsó hüvely-falon, vagy oldalvást egy látható dudort formál.

Ez a' sérvfaj tehát külömhűzik azon helyre nézve, mellyet elfoglal, és a' belrészekre nézve, mellyek benne vagynak.

Helyére nézve ritkán áll egyenest előre vagy hátra, hanem többnyire többé vagy kevésbbé oldalvást; mindazáltal néha a' hüvely és végbél közt hátra,

*) Stark J. C. Dissertatio exhibens quaedam de Hernia vaginali. Jenae 1796.

vagy a' húgyhólyag és hüvely között előre állva lehet azt találni.

A' benne talált belrészek ezek: a' tseplez, a' belek, a' húgyhólyag, a' méh maga, a' Fallop kürtje (tuba Falopii) a' petefészkek (ovaria), a' széles és görgeteg méhszálagok (Ligamenta uteri latum et teres,) a' húgyvezédek (ureteres).

Ezen sérvések gyakoribbak, mint hitték, leggyakrabban a' sok gyermeket szült Asszonyoknál fordulnak elő; még is White egy 25 esztendősz szolgálónál látott egy a' szeméremből kitsüggő hüvelysérvet, melly 7 — 8 hüvelyknyi hosszú volt. A' halál után tett vi'sgálatnál ebben a' sérvben a' húgyhólyagon kívül; mellyben egy nagy kő volt, benne találtattak, a' méh a' Fallop kürtjei, a' széles méhszálagok, a' görgetegnek egy része, 's a' húgyvezédek. Sandifort egy személynél, a' ki soha se szült, látott egy illyes a' görtsős köhögésből támadt sérvet. Hoin egy szűznél szemlélt illyen sérvet, melly a' széklelet alatt való erőlködésből származott.

De Man leír egy esetet, a' hol a' nehéz szülés közben a' hurkabél' egy része az elfeslett hüvelyen keresztülsúszott. Hasonló eseteket több híres orvosok és seborvosok is láttak.

Chaussier frantzia sebész egy nevezetes példát említ egy Asszonyról, ki midőn a' szülés után heted napra egy dézsa vizet egy helyről a' másra emelt volna, egy kalaptetőnyi nagy hüvelysérvet kapott. Az a' sebész, ki annak szülésre (accoucheur) volt, ezt a' dudort egy másik magzat' fejének tartotta, és már szerszámhoz (instrumentum) nyúlt, hogy azt kivonja, midőn Chaussier, még elégjókor, oda érkezett,

a' ki a' betegségre mindjárt ráösmervén azt mívértőleg visszarakta.

Több felette nevezetes eseteket közül a' füllyebb említett értekezésében Titkos Udvari Tanácsos Stark Úr.

A' hüvelysérveknek éppen olyan hashártyatyűjük van, mint más sérveknek. Némelly Írók ugyan azt hitték, hogy a' hüvelysérv iszák nélkül a' hashártya' elrepedtével származna; de bizony ez, vagy igen ritkán, vagy tán soha se történik meg, mert a' hashártya és a' hüvely lágyak és engedők, következőképpen könnyen kidüllesztethetnek.

A' hüvelysérvnél is fordulhat elő a' hurkolódzás, hanem ez felette ritka történet, — és még egy eset sem említődött, a'hol e' müvintetett volna; 's a' hurokolódzása sem jár olly gonosz jelenetekkel, mint más sérveké.

Okai ezen hurokolódzásnak a' kemény emésztet a' belekben; a' sérvizsáknyak' elszorítása a' méhgyám' (pessarium) viselése által; 's kiváltképp' a' terhes méh ránehezkedése.

Az odaszorúlt vagy hurkolódzott sérvet kevés bajjal vissza lehet rakni, ha az ember előre a' húgyhólyagot és végbelet az elégségig kiürítvén a' hüvelybe fetskendez, és a' beteget a' környülményekhez képest megkívántató helyhezetbe teszi.

Vagynak arra szemlélmények, hogy a' hüvelysérvek, mellyek a' terhesség alatt támadtak, a' szülés után magoktól elvesztek, mert a' szerfelett kinyúlt és pettyedt részek ismét mind összehúzódtak; — hanem e' nem történik mindég így; mert a' gyermekágyasok túnyasága vagy renyhesége miatt ezen

szerfelett eltágult részek előbbeni üszvehúzó erejeket soha se kaphatják vissza; és azon szerentsés esetben is, a' hol a' szülés után a' sérv lassanként magától elmúlik, a' már egyszer sérült személy soha se ment attól, hogy ugyan azon baj a' következő terhességben vissza ne jöjjön; sőt többnyire úgy szokott történni, hogy a' szülés után is megmarad, apródonként nevelszik, 's néha még oda is hurkolózik, — szorúl.

Azért felette szükséges, hogy ezt az orvos vagy sebész tzélerányos szerekkel gyógyítsa meg.

A' gyógyítás áll:

- 1) A' sérvdudor visszatételéből.
- 2) Annak vissza tartóztatásából.
- 3) A' gyökeres gyógyításból.

Az első jelentés (indicatio) valószínűsítésére, vagy a' sérvés' visszatételért e' következendő bánásmód kívántatik meg: —

A' beteget olly hanyat-helyhezethe kell tenni, hogy a' feje és vállalai valamennyire lejjebb, a' fara magasan, a' tzombjai elterpesztve 's kevésbé üszvehúzá legyenek; osztán ebben a' helyhezetben az ember kémélve mutató, — és középujával a' leszállott részeket viszszarakja.

Ez a' helyhezet tsak akkor helyes, ha a' sérv a' méh és húgyhólyag között tsúszott ki; ha pedig a' méh és végbél között formálódott, akkor a' beteg térdepeljen, vagy nagyon oldalvást (tsak nem hasára) feküdjön, melly helyhezetben a' sebész vagy szükség a' kitsúszott részeket hátulról nyomkodja vissza.

Erre a' második jelentés következik, t. i. a' visszarakott részeknek helyekben való megtartása. Ez a' méhgyámok által eshetik meg, mellyeknek, a' környülményekhez képest, külömböző formájok lehet.

Minthogy ezen tárgyban minden sebésznek járatosságának kell lenni, 's ennek bővebb leírása tőlünk ellen hosszas is volna, — megelégszünk azzal, hogy némelly különleges orvosi szereket említsünk. Richter p. o. a' sérvekről való értekezésében említ egy esetet, a' hol egy Asszony a' maga sérvét egy borszdorfi alma által tartóztatta vissza. Rendesen elegendő egy tépdugats (tampon), a' mit az ember üszvehúzó szerek' forrázatjával (Aufguss), vagy borietzettel vagy gálitzkő, vagy Timsó olvadékkal — (solutio) nedvesít meg.

Néha az illyes bánásmód alkalmas méhgyámmal párosítva elegendő a' gyökeres gyógyulásra is a' többit a' méhizsamlóról (piolapsus) szöllő szakaszban kell megnézni.

VIII. Szakasz.

Az Ülsérvről.

(*H. ischiatica. Ischioccele. Ischiatocele*)

Ezek a' sérvek ritkábbak az eddig említetteknel. Ezek az ülvágányon (in cisura ischiatica) által formálódnak, székek a' nagy farizom alatt van, a' far' magosságával egyaránt; tehát sokkal inkább kiálló, mint a' Mesgyesérv, mellyel azokat tsak ezen

tekintetből se lehetne föltserélni; a' sérvnek minden ösmertető jeleivel bírnak; fogyni és gyarapodni képesek, a' szerént, a' mint a' személy magát helyheztesi; visszarakhatók, különböző nagyságúak. Papen *) illyes sérvet látott egy 50 esztendőös Asszony-nál; ez egy félrőfnyi magos tágas sebet kévelt és magában foglalta a' belrészek' nagyobb részét; a' seggtájtól fogva a' lábikráig nyomúlt. A' bőr rajta feszes, fényes és dagályos véredényekkel rakva, idomja kerekded volt; a' belrészek' nagyobb részint, a' tseplez és sárgás savós folyadék, voltak benne; a' has majd nem egészen kiürült, a' gyomor függőleg lenyúlt; a' nyombél (intest. duodenum) a' sérvszak' szájánál végződött, valamint a' hurkabél' alsó szakassa, és a' végbél' nagyobb része is; a' méh is feléje hajolt, belé pedig a' jobb, kőkemes (scyrrhus) és vízhólyagokkal tellyes petefészek a' Fallop' kürtjével együtt lerakódott. Ez a' sérv' a' fartsik' jobb oldalánál kezdődött és a' kereszttsontig terjedt.

Papen semmi különös fontosságú dolgot se tudott ezen Asszony' történetéből. A' Dudor eleinte tyúktojásnyi nagy volt és apródonként nőtt olly képtelen nagygyá, a' mint azt a' bontzolásnál találták.

Ezt a' betegséget Bertrandt, Camper, Chopart, meg Cooper is, szemlélte, a' ki az illyes sérvés' hurkolódzását halálosnak látta egy személynél, a' kinél a' halál' ezen okát nem is gyanították.

Ha kéntelen volna az ember a' müvintést sietve végbe vinni, akkor igen sok bajba keveredne, mind

*) Papen, Epistola ad Hallerum, de stupenda hernia dorsali in Halleri Diss. Chirurg.

a' részek' mélysége miatt, mellyekre hatni kell; mind pedig a' sérvizsáknak azon nevezetes edényekkel való összeköttetései miatt, mellyek az ülvágányon jönnek ki.

IX. Szakasz.

A' Peteliksérvről.

(*Hernia foraminis ovalis. H. ovularis obturatoria.*)

A' belrészek a' petelikon is áttörhetnek, mind az által ennek felette kitsiny volta, valamint azon izmok is, mellyekkel körül van véve, elegendő okok arra, hogy az illyes helyváltások igen ritkán történjenek; azonközben lételek megtzáfolthatatlan. E' sérvet Garangert írta le legelőször (Memoire de l'academie de Chirurgie in 8. t. 3. p. 353). Egy német orvos, Heuermann, egy Asszony' holttestében egy peteliksérvet talált, mellyben a' tsípbélből másfél ujnyi hosszú darab volt. Aztán Camper, Gunz és mások is szemlélték. Egy igen nevezetes példát találunk illyen tizimű olasz Journalban (naplótárban): Repertorio di Medicina e Chirurgia englis. 1826. Egy 65 esztendőű Asszony hirtelen köldöksümörbe (colica) 's hasszorulásba esett. Híjjában használták az orvostudomány' minden gyúlélleses (antiphlogisticus) szereit az előlállt bélgyulladás' (enteritis) megzabolázására. Az ötödik nap' rossz fel szagú alalakok' okádása és a' béltürődés (volvulus) minden jelei mutogatták

magokat; tompa fájdalmakat érzett a' jobb oldalon közel a' petelikhoz, hanem ott a' tapintás által semmit se lehetett kivenni. A' kilentzedik napon hirtelen könnyebbülést érzett, étvágyja (appetitus) megjött; hanem ezen fényvesztő javulásra tsak hamar ajúlkozás és a' halál következett.

A' halott' felnyitása közben kívülről semmit se lehetett látni, hanem a' Dugszálag' (Ligam. obturatorium) átmettzésével látta az ember, hogy ennek hézagja (nyílása) egy hüvelyknyi átmérőjű volt, és egy sérvnyakat foglalt magában; ez az izmok megett, mellyek a' fantsonat derekát (testét, corpus) takarják, szállott le, és aláfelé egész' a' tzombízápáig nyúlt. Az egész iszák fenés (sphacelosus) és likatsos volt; benne eves (jauchigt, ichorosus) rossz szagú anyag találtatott, melly az iszák' likain a' tzomb' közepeig a' távoztató izmok' (musculi abductores) rétegei közé szűrődött. Egy 4 hüvelyknyi hosszú beldarab szállott az iszákba, de tsak elő (melső) falával, melly ezen a' helyen igen elnyáradt (mállott) és mintegy levél papiros, olly vékony nyúladékat kévelt; — hátulsó fala a' petelik egész közletével ezen különös sérv fölött és alatta öszve volt nőve. A' béltső' üble, hártájának vastagságát tekintve egy vastag kémrudnyira (specillum, sonde, kémész) húzódott öszve.

A' Peteliksérv odaszorúlni vagy hurkolódzni képes. Garangeot erre egy nevezetes példát említ, fölyebb említett munkájában pag. 354. Azon esetben, ha az ember a' sérvéshurokolódzás miatt kénytelen volna azt müventeni, úgy tettzik, hogy az iszák és

gyűrű nyílását Leblanc Tágítójával (Dilatatorium) kellene kitágítani.

X. Szakasz.

Az Ágyéksérvről.

(*H. lumbaris*).

Kevés mondani valónk van azon helyváltásról, melly néha a' Hát' hátulsó és alsó részén jön elő, azon a' közön, mellyet hébekorba a' nagy ferdeizom' hátulsó széle, és a' leghosszabb hátizom' külső széle hágy szabadon. Azonközben bizonyos, hogy ezen sérvést tudtunkra egy ízben Petit János Lajos és egyszer Lionban Cartier szemlélte. Ráüsmérhetni a' minden sérvésekkel köz jelekről. Egy tanult sebésznek lehetőségökre számolni kell, hogy azokat más betegségekkel, mellyek ezen a' helyen előfordúlhatnak, mint a' torlódás (congestio gyülevény) lerakódásával, tömlő daganattal 's a' t. föl ne tserélje.

Toldalék.

A' Végbélsérvről. *)

(*II. intestini recti. Hedrocele. Archoccele.*)

Végbélsérvnek nevezzük azon esetet, melyben a' belrészek a' végbelet ez vagy amaz oldalán zatskómódra kitolván, egy kiálló dudort képelnek. —

Széke ezen sérvésnek a' végbél két mellesleg és elő (mellső) fala lehet. A' belrész, melly a' sérvést képli, többnyire a' vékonybél és a' tseplez szokott lenni, de lehetnek más részek is.

Hajlandók ezen bajra azok, kiknek medentzéjek hátulról inkább lapossas, mint kivájott. Köz, és közel okai azok, mellyek a' más sérvéseké; legközelebbi oka pedig a' végbél' kanafjainak vagy szétfezülése, vagy szakadása, vagy pettyedtsége; melly esetekben a' rátódult belrészek' visszatartóztatására elégtelen.

Iszákjai mellyek legyenek, bontzolati üsmere-tünk szerint könnyen meghatározhatjuk, az említés tehát felesleg vólna.

Ezen ritka sérvre nem miudég lehet egyenesen ráüsmerni, mert a' végbél iszomja (prolapsus ani),

*) Erről sem az eredeti munkában, sem a' német fordításban nints szó; azoknak kedrekért, a' kik már mindenik altestsérvésről akarnának valamit látni, szúr-tam közbe ezt a' tsekély Beaumont' írásmódja szerint készített Toldalékot. P.

ha annak hártyái megvastagodtak, és vadhús szö-
mörtsökkel rakvák, nagyon hasonlít annak sérvé-
séhez; a' mi elvétésen tódít az is, ha a' sérült ré-
szek közt hegedések támadtak; — mindazáltal gyaní-
tani lehet ezt a' sérvet az ő formálódása (képlődése)
történetéből, a' mit a' betegről kerdezhetünk ki; a'
beteg' medentzéje' állásából; a' dudor formájából,
mellynek egyik oldala keményebb, tömtebb és ér-
mértesebb, mint a' másik; a' tapintásból, t. i. le-
het e' kivenni valami béldarab formát? vissza lehet
e' azt rakni, vehetni e' észre benne' valami korgást,
mellyet a' béldarabban lévő lég okozna, — vagy moz-
gást, melynek oka a' belek' gelesztaképű mozgása
(motus peristalticus) lenne? a' rekeszizom' hatására
mi tünetények adják elő magokat? 's a' t.

Mint hogy több viszontagságnak van, ez a' sérv
ketéve, azért könnyen meggyúllad, vagy odaszorúl,
vagy a' seggzárizom kanafjai, vagy más izom kanafok
ráhurkolódnak, néha az alattomos gyulladás miatt
hegedésekkel vegyes, 's ilyenkor vissza tenni nem
lehet.

A' gyógyítási velebánás azon rendelmények sze-
rént történhet, mint a' hüvelysérvnél, t. i. az Or-
vos' legelső gondja a' legyen, hogy a' sérvet vissza-
rakhassa; e' végre a' betegség' állapotját helyesen
határozza meg, minden akadályokat, melyek a' visz-
szatételt gátolják, háritson el, 's betegét így elkészítvén
azt alkalmas helyhezetbe tegye, melly a' sérv széke sze-
rént oldalvást vagy hanyatvaló, vagy hasaló, vagy négy-
kézláb (egszersmind könyöklő és térdepelő) 's min-
den esetben terpeszkedett (szétvetett lábakkal való)
legyen. Ezután olajba mártott újjal a' sérült részeket

nyomkodja vissza; kössönfel egy T kötőt, melyre egy tép dugats, vagy tsonttsővetske, vagy likgatott kupakforma tsont-készület legyen alkalmaztatva, a' szerént, a' mint ezeknek készítése 's alkalmaztatása a' szerszámtanítmányban (akologia) előadódik. Ez. és a' beteg' nyugodt magatartása által, nem tsak, hogy a' sérv vissza nem tartóztatik, sőt néha a' gyökeres gyógyulás is eszközöltetik, a' mit az öszvehúzó szerek sokféleképp' lehető használása elősegíthet.

Ha pedig a' sérvet a' hegedések' miatt visszarakni nem lehetne, arra legyen az orvosnak gondja, hogy legalább a' különben is érzékeny részeket az ingerléstől megóvjja, a' mit ismét alkalmas kötők által eszközölhet.

Hogy az odaszorulás és hurkolódzásnál mit tegyen az oryos, ezt részszerént a' betegség' természetéről lévő üsmerete általánosán, részszerént az egymis (fejenkénti, individualis) környülmények különösen, fogják meghatározni. Ha a' gyúl — és görtselenes szerek (mindenik a' maga helyén) belőleg vagy külsőképp alkalmaztatva nem segítenek, 's a' betegség' veszélye üszökkal fenyeget, akkor a' müvintés sürgetős, mellynek végbevitele a' seborvos' ügyességére és tapasztalására támaszkodik.

Brodie a' Lond. med. a. phys. Journálban vol. 58 leírja ritka esetét egy Asszonymnak, kinek altestét fájdalmak lepék meg; ő az erőltető okadás alatt különös idegen tüneményt vett észre, melly, midőn a' kórházba vitetnék illyennek találtatott: Két rőfnyí vékonybél és egy jó nagy tseplez - darab lóggott ki az alfeléből. Szemesebb visgálatt után ráakadtak a' végbél elő részén egy háránt repedésre, melly a' vég-

belen a' segglik felett két hüvelyknyire esett. Mint hogy a' kitsuszlott belrészek' visszarakása tellyesen elnem sülhetett, Brodie a' fehérhosszon a' hasfalat felnyitotta, és a' vékonybelet megfogván azt addig húzgálta, míg az egészen a' hasüregbe nem tsúszott. A' kiesett belrészek illy móddal a' hasüregben voltak ugyan már, de hijjában, mert a' beteg kevés órák múlva a' jobb életre költözött.

XI. Szakasz.

A' Sérvésekkel szétteben való bánás.

Minden sérvfajnál három Jelentést (indicatio) szükséges tellyesíteni, t. i. a' visszatételt, a' visszatartóztatást, 's ha lehet a' gyökeres gyógyítást.

Az első jelentésnek a' munkatétel vagy kézbanás kezelet (manipulatio) által, mellyet gyömöszkülésnek (Taxis) nevezünk, teszünk eleget. A' főrendelet (regula principalis), mellyet midőn hozzá fogunk, követnünk kell, ebben áll: —

A' beteg az ágy' szélére helyheztetődik, mejje, tzombjai úgy igazittatnak el, hogy a' hasfalak a' lehetségig elpettyedjenek. Ez a' helyhezet jobb annál, a' hol a' beteg' feje alább esik, mint a' felső teste, és ez megint alább, mint az alvégtagok. Azt gondolták, hogy ezen utolsó helyhezetben a' belek saját terhek által behúzódván könnyebben visszatsúszhatnak; hanem másképp' van a' dolog. Ez a' helyhezet alkalmatlan a' betegnek; a' hasfalak ebben nem elég-

g   pettyednek el, következésképpen h  tr  llatj  k a' helyváltott részek' visszamen  s  t.

A' m  vint   (operator, Operateur) is alkalmasan helyheztesse magát, hogy a' dudort újjaival könyebben megfoghassa, mellyeket nyomkod  lag külömböző irányban m  zgat, hogy a' belekben lévő szeleket és a' más anyagokat (materia, Stoff) egyenlőleg szétossza;   szve kell neki ez egyik keze' hüvelyk, — mutató, —   s k  z  puj  val a' dudort minden oldalról nyomni, 's most már taszittson egyet egyet gyengéden rajta, de nem talán a' dudor' feuek  t  l egyenest a' gyűrű felé, mert az   gy tsak ellap  lva a' nélkül, hogy visszats  szn  k, hanem ez a' taszítás mindég tsak az oldalr  szekr  l legyen irányozva. Rajta legyen az ember, hogy a' helyváltott gy  rm  t (mássa) megforditott renddel, ellenkezo  leg azaz, a' mint kijött, nyomkodja vissza. Tehát azon belrészek, mellyek legutoljára váltottak helyet, legelőször rakassanak ismét vissza. A' visszarak  sn  l a' nyomkodás közt való időben a' gyűrű ny  l  s  t be kell fogni az   jakkal, és azokat ismét elvenni onnan, mihelyt új próbát teszünk. F  rendelet a' legyen, hogy a' nyomer   (die Kraft des Antriebes)   ppen azon irányban, mellybe a' gyűrű tengelye esik, hason. Gyakran ez az egyszerű kezelet nagy bajokkal jár, ennélfogva nagy ügyesség és gyakorlás k  v  ntat  k arra, hogy azokat meggy  zz  k. Néha látták olly sérveket, mellyek a' legm  v  rt  legesbb f  radoz  sn  k is ellent  lltak, midőn azok egy ügyetlennek keze alatt hamar visszats  szt  k.

A' sérvek' visszarak  s  ra alkalmas helyhez  t a' k  rny  lm  nyek szerént m  dos  tathat  k. Vagyn  k olly

betegek, a' kik fürgeséggel birnak saját sérveknek illy vagy olly helyhezetben való visszarakására, midőn egy tanult orvos mívértőleges velebánással tzélt nem érhet. Chopart beszéli, hogy ő egy férjfinál a' gyömszöklést híjjában próbálta; e' latta őt mind kezdé hozzá, 's néki előre megmondta, hogy sikertelen fogna fáradni, 's úgy is lett. Azonközben megvallá ez a' beteg, hogy őneki az ő különleges módja (procedura) a' kórházba (ispotály) lett jövetele előtt elszülni nem akart; hanem, — mondá Chopartnak, — ha megengedné újjra megfogná próbálni. — Engedelmet nyervén felkele ágyából, 's egy székre ülven a' sérült oldal felől való lábát erősen kifeszítve a' falnak vetette, 's derekát előre hajtva öklével a' dudort keményen úgy üsvenyomta, hogy a' tsak ugyan, Chopart nagy álmélkodására, egészen visszatsusszant.

Altaljában a' gyömszöklöt (Taxis) bajossága a' sérv' nagyságától és a' hasüreg' elszorulásától, mely a' kevesebb belekhez hozzászokott, függ; hanem néha ezen nehezsége a' dudorban lévő hegedésekből is, vagy az odaszorulásból, és hurkolódzásból eredhet.

Ha a' visszarakás nehezsége ezen két utolsó okokból származik, úgy még ezeket meg lehet győzni; ha pedig a' hegedésektől függ, úgy a' visszatétel lehetetlen.

Hegedéseket lehet gyanítani akkor, ha a' dudor' idült, térímés, ha többször is meggyúlladt és ha már rég olta nem tétetett vissza.

Ha a' visszarakhatatlanság' (Nichtzurückführbarkeit) oka az odaszorulás, — jelei ennek üsmeretek, — akkor nints egyéb hátra, mint ezeket eltávolztatni. E' végre újjra meg újjra próbálkozik az em-

ber; — hogy a' béltsővet kitisztítsa, gyenge has-
hajtókat és hasonló allöveteket rendel, mind azért,
hogy a' hasszorulást és köldöksümört (colica) elidéz-
ze, mind, hogy a' belek' hanyatló érzékenységet in-
gerelje; lágyító illatos (aromaticus) kásákat rakogat
fel, 's kénégényt (Aether sulphuricus) tsepegtet a'
duddorra: 's megint a' gyümöszküléshez (Taxis) kezd,
de vigyázva, tsinyán és békével. Altaljában minden
fortyant nyomkodást el kell a' sérvек forgatásánál
kerülni, a' mi külömben a' beteg' életét kotzkáztat-
ná. Ha végre az odaszorulás' jeleire a' még félel-
mesbb gyúladás' és a' hurkolódzás jelei következné-
nek, akkor egy pertzig se kell átsorogni, — a' mü-
vintés elháríthatatlan, a'hoz tehát azonnal hozzá kell
fogni.

Ha pedig eleitől fogva az odaszorulással van ba-
júnk, úgy hathatósabb módot kell elővennünk. Ha a'
dudor' fájdalmas és annyira gyúladt, hogy a' leggyen-
gében ható erőt sem szenvedheti el, akkor sietve
eret kell vágni, vagy a' sérvkörül számos nadályokát
kell rakni. Ezen vérvesztés által a' gyúladt részek'
érzékenysége kevesedni, pettyedtsége öregbedni fog,
's így a' visszatétel könnyebben lehető lessz; hanem
az ilyen hurokféle eseteknél a' gyümöszkülési nyom-
kodások mívértőleg, békével és mérsékelve történ-
jenek. Látták már, hogy az ügyetlen és tudatlan bor-
bélyok — a' dudort durván és vigyázatlan öszverontsol-
ván — a' jelen volt gyúladást mint mérgesítették fel!
látták, hogy az illy vigyázatlan a' fene (sphacelus)
előállítását csak siettette; sőt a' mí gonoszabb, a'
sérviszákbán lévő béldarabnak elszakadására nyújtott
alkalmat.

Azon szerek között, mellyek az odaszorúlt sérv' visszatételét elő segítik, a' legelső helyre kell tenni a' gyülelleses gyógyszereket (pharmaca antiphlogistica); a' kásákön kívül foganattal lehet használni a' párolgatásokat, lágyító fürdőket, 's a' hasonló allöveteket, jégnek a' dudorra való rakogátását; de ez az utolsó szer mindég veszedelmes akkor, ha az odaszorulás sokáig tartott, 's ha félni lehet, hogy az üszök már tamadófélben van.

Ha mind ezen mentőszerek sikertelenek, akkor az embernek mindjárt a' sérv' művintésére kell magát elhatározni.

Mondtuk föllyebb, hogy a' sérv' visszarakása után a' második Jelentés (indicatio) legyen annak visszatartóztatása, melly végre valamint egyszerű, úgy elmés eszközeink is vagynak, mellyeket sérvédeknek (Bruchband, brayer) nevezünk.

A' Sérvédek lehetnek egyszerűek, puhák, érméztelenek (unelastisch) és érmetzesek, mellyekbe egy atzéltooll van dugva. A' Sebészség (Chirurgia) kezdetében az elsőekkel éltek az emberek, mert más formát nem ösmértek. Fabricius ab Aquapendente és Palé Ambrus még ezeket használták; készültek barchentból (lengyaplagból) vagy puha vászonból. Majd, többé vagy kevésbbé tökéletesítették a' rajtok lévő dugatsokat (Petotte), még se lehettek haszon-vehetőkké, sőt a' betegnek igen alkalmatlanok voltak; 's valóban; ha a' has valami okból kifeszült, akkor felettébb, — ha pedig öszvehúzódott akkor nem eléggé szorítottak; — az első esetben sértettek, a' másodikban a' sérvet nem tartóztatták vissza. Most már ezeket csak a' veleszületett sérveknél, követke-

zésképp' tsak a' gyenge tsetsemőknél, a' kik az atzél-toll erejét ki nem állhatnák, 's kiknél azonfölyűl a' kötőléket a' tisztaság végett naponként kell változtatni, — szoktuk használni.

Ezek helyett későbbben vas — vagy rézlemezből (pléh) más készüléket használtak, melly a' medentze két harmadát befogta 's rajta egy dugats volt, mellynek a' nyomást kelle eszközteni. Ezen hajthatatlan kötőlékek rosszabbak voltak az elsőbeknél, azon részeket, mellyeken viseltettek, sértegették, 's az altest' külömbféle hajlongásával nem járhattak egyirant, 's azokért hasonlóképp félre vettettek.

A' Sérvéd-készítés' mestersége hajdan Parisban a' keztyűsökre *) (Beutlerimung) volt bízva, de egész Európában is olly mesteremberekre (kézmíves), a' kiknek még tsak képzetjek sem volt a' kötőlék-készítés' mesterségéről; — de úgy van a' ma is, nem tsak a' többi Európában, hanem magában Frantzia országban is, mind az eddig ezen tárgyról Blaigny, Arnaud, Delaumay, Camper, Juville', Salmon, Scarpa, 's mások által közlöttt írások mellett is, am-bár ezek a' kötőlék-készítés' mesterségét majd nem mathematicus bizonyosságra emelték légyen is.

A' mint azok most készülnek, több darabból állanak, mellyek között főrészek a' dugats (Pelotte) és az érmétzes atzél, melly a' tollat képzí. Munkamí-vezetéseket könnyű megfogni, ha az ember azokat magának mint egy harmadik rendű emelőúrdat (vectis) képzei, mellynek ereje a' közepére, ellenző (Wie-

*) Nálunk most is azokra van bízva.

derstand) és nyugpontja (Stützpunkt) támaszpontja a' végeire esik. Camper megmutatta, hogy a' kötőlék' atzéltollának, ha jól 's tartósnak van dolgozva a' derék' tiz - tizenkettőd részét kell átkatsúltni, mert mint-hogy mind a' két ágyéknak a' toll görbületje által körül kell vétetni, — ennek a' medentze hátulsó részén feszesen kell állani; az ide 's tova való tsuszszanas tsak így lehetetlen. A' kötőlék' ezen része az emelőrud' (vectis) karjának, mellyet a' dugatstsal felkészült tollnak elő része képel, nyugpontúl szolgál. E' végre igen fontos az, hogy ez a' nyugpont mozdulatlan legyen.

Többynire nem elmúlhatatlan szükséges az, hogy a' toll hátulsó és vízerányos része által képelt (álapított) nyugpont olly hosszú legyen. Általjában a' nyugpont' minden hosszabbsága, melly hátalról a' gerintzen áthalad, hogy az egészséges oldalra nyúljon, szükségtelen; mert azon a' szíjj, mellybe a' testet üvedző üv végződik, elégséges. A' kötőlék' így készítve könnyebb 's éppen olly tartós, mintha a' toll hátulsó fele hosszabb volna.

Azomban meg kell vallani, hogy ha az embernek tökéletes feszeségre (Festigkeit) van szüksége, jobb, ha a' toll hátulról hosszabb, sőt olly hosszú is, a' mint Camper kívánja. A' Camper szerént készült kötőléknek az a' haszna is van, hogy a' betegnek nints a' bajos tzombszíjra szüksége, midőn a' többi kötőlékeknél ez a' darab is szükséges.

Ha az érmétzes atzél a' helyett, hogy a' derék' nyoltz, vagy tiz tizenkettőd' részét üvedzné, tsak hét tizenkettőd' részét üvedzi, akkor a' nagyobb feszeség kedvéért az érmétzes tollnak hátra felé szé-

lesebbnek kell lenni, hogy az a' kereszttsont alapjához annál jobban hozzá szorúljon. Ezen végponttól kezdve a' toll az elő (mellső) és felső Tsiptsont tövisig vízerányosan kanyarodjék innen pedig aláfelé görbedve a' lágyék gyűrűre függőleg álljon; és hogy erre eléggé hathasson, úgy legyen fonólag tsavarítva, hogy hátulsó lapja, melly arra való, hogy a' lemezt tartsa, föl és hátra felé álljon, ellenben elő (mellső) lapja előre és alólra fordúljon. Már ebből látni lehet, hogy egy, p. o. a' Lágyéksérvszámára így készült kötőlék minden kiváut föltételeknek megfelel, hogy a' sérvet feszesen visszatartsa, midőn az a' helyváltásra ellen-irányban hat, melly helyváltás föllyülről alólra, belölről kívülre, hátulról előre dolgozik; a' dugats a' toll segítségével ugyan ekkor alólról föllyülre, előlről hátra tesz nyomást. E' tehát a' lágyéksatornát eltünteti, mivel annak falait egymáshoz szorítja és a' belrészek' kitsúsását az izom és inrétegek között, mellyek a' tsatornát képlik, gátolja.

Az atzéltoll a' sérveknek akármelly fajjához való legyen is, annak mind a' két végének át kell likasztva lenni; a' hátulsó vég' likai a' szíjj oda kötésére való, melly a' derék átövedzésére szolgál; az elő (melső) vég' likai a' vaslemez' (pléh, platte von Eisenblech), mellyhez a' dugats ragad, odakötésére való. Az atzéltoll' egész hossza a' gyermekeknél 8—15 hüvelyknyi; a' felnötteknél 15—23, és két hüvelykkel mindég több az Asszonyoknál a' medentze szélessége miatt. A' Camper kötőlékének atzéltolla egyharmad résszel mindég hosszabb. Az többnyire német atzélból készül, ez az atzél finomabb, enyhébb (mild)

's hajlékonyabb. A' toll vaskossága (vastagsága) fél hossznyi (linea), szélessége 6—7 hossznyi. Egyébbáránt másforma is lehet azon erő szerént, melyet neki adni akarunk. Általában ennek öszvesen körülbelől két fontot lehet nyomni.

A' lemez, mellyre a' dugats jó, háromszéglestű, — szegletjei és szélei tompák legyenek. Elő (mellső) domború lapján két kis kamók vagy gombok legyenek; hátulsó homorú (concavus) lapjához egy parafa szelet tapadjan, mellyre közvetlen (unmittelbar) az özszőrrel kitömött vánkoska, az az a' dagats, tétetik. Az atzéltoll belőlről éppen így béleltetik ki, 's az egész készület gerzebörrel (Gemsleder) vonatik be. A' kötőlék' másik végen lévő szijjnak olly hosszúnak kell lenni, hogy a' medentzét egészen körülérje; likak legyenek rajta, hogy a' lemez külső domború oldalán lévő kamókba vagy gombokba akasztathassék. Majd mindég szükség van egy tzombszijjra is, hogy a' kötőlék feszesen álljon; ez az atzéltoll hátulsó részén kezdődik, innen a' tzomb belső színén le a' külső felé kanyarúl, 's ezt megkerülve előlről a' dugats gombjába akasztatik.

Van kettős kötőlék is, ha egy személynek két sérve van. Ezen kötölékek egy érmétzes övből állanak, mellynek végei a' fantsonat fölött a' gyűrűkig érnek és mindenik oldalon egy egy dugattsok van, mellyek által ellenben öszve érvén elől a' fantsonatnál egy szijjatskával öszvetsatoltatnak. Vagy két kötőlékből állanak, mellyek hátulról egy szijjal egyesítetnek, előlről pedig egy keskeny, egyik dugatstól a' másikig érő, szijjal köttetnek öszve.

Nem könnyen lehet látatlanban egy jó kötöléket készíteni, ha azt akarja az ember, hogy semmi ollyas részt, mellyre tétetik, ne sértsen; mértéket kell venni vagy papirossal, vagy tzérnával, vagy dróttal (értzfonállal) vagy legjobban egy vékonyra vert ólommal, melly a' medentze területjének egyetlőtlenségeit tökéletesen kiadja. Nem akarok azon számos találmányokról értekezni, mellyekkel a' most leírt egyszerű kötöléket változtatták; tsak azt akarom még említeni, mert ide való, hogy a' mozdítható dugatsú kötölékek igen alkalmasok azon gyökeres gyógyítás' gyámítására, mellyet későbbben fogok előadni. Olly feszesen lehet ezen dugatsokat egy különös munkaműség által a' tollhoz szorítani, mint akármi rákalapált szeggel.

De még meg kell jegyeznem, hogy ha a' hegedés (forradás) vagy akármi más ok miatt a' sérvet visszarakni nem lehet, akkor a' dugats belső lapja homorú (hivájott, concavus) azért, hogy a' sérvet ne nyomhassa, de tsak ugyan nagyobbodni se engedje.

Quinet a' homorú dugatsokat kötölékekkel akar. ta kipótolni, mellyeket ő omniformesnek nevezett. Ez a' készüllet áll egy fődugatsból, melly körül több apro dugatsok vagynak, mellyek úgy vagynak szerkeztetve, hogy majd a' részek felé, majd pedig onnan el fordíthatassanak, hanem ezt a' sokszerű (compositus) kötöléket, mint hasztalant, félre kell vetni.

Még van egy kötölék, mellyet pompás kötöléknek (Bandage à la pompe) neveznek, mellynek némű haszna akkor lehet, ha a' sérv' nyílása tágas, és a' kövérség miatt mélyen esik. Ennek a' dugattsa közepén még egy másik kis dugats is van, melly egy per-

ge tollon (Spiralfeder) nyugszik mint a' petsérke gomba a' szárán.

Ha ez a' kettős dugats a' helyváltás' helyére tétetik, akkor a' kisebbik közvetlen a' gyűrű' nyílásán nyugszik, és valamennyire ezen nyílásba, mint valami dugó, be is megy, és hatalmasan ellentáll a' tseplez' legkisebb részetskéje kitsúzásának is. — Nem akarok semmit is említeni az Angoly és ellentálló kötőlékekről, melyeknél az atzéltoll ereje más apróbb tollak által gyámitatik. Mind ezen találmanyaknak a' betegekre nézve kevés hasznok van.

Ha a' sérvédet föl akarjuk kötni, a' beteget az ágyra fektetjük főképpen akkor, ha a' visszarakás bájosan történt meg. A' Sebésznek magát a' gyűrű' nyílásáról bizonyosnak kell tenni, ha nehéz volna azt föltalálni, akkor a' beteget kell holléttéről megkérdezni, a' ki azt többnyire nagyon eltalálva szokta megmutatni. Ez a' baj néha előfordul főképpen a' hasizmok vagy fehérhossz' repedéséből eredt sérveknél. Ekkor a' betegnek az ő medentzójét emelinteni kell, az alatt a' sebész egy vagy több újjaival a' gyűrű' nyílását öszvenyomja. Míg a' kötőlék a' medentzére tevődnek, a' dugatsot az ember a' kezében tartja, 's e' meglévén annak legdomborúbb részét a' sérvnyílásra teszi, 's gyengén rá nyomja. Rajta lévén a' beteggel az orrát ki fúvatja, vagy egyet kettőt köhentet vele, hogy lássa, vallyon a' visszarakott részek jól visszatartóztatnak e' ? 's ha nints különben, az övet és tzombszijat a' dugatsához köti.

Jól van a' sérvéd föl kötve, ha a' toll a' medentze' egész körét és annak egyenlőtlenségét feszesen övedzi, a' nélkül, hogy azt sértene; nem szabad an-

nak a' medentze, — vagy farizmainak, vagy a' tompornak mozdulatjait hátráltatni, vagy ezen utolsónak belé ütközni; azért a' toll görbületei a' személy' idomjával aránylag (verháltnissmässig) legyenek, 's az a' testtől se nagyon, se keveset ne álljon el.

Sok betegek magok igen helyesen tudják sérveiket visszatenni és sérvédeiket fölkötni. Azoknak, a' kik ezen ügyességet sajátjokká akarják tenni, először is kötülékjeket az övökhöz kell tsatolni, a' mit vagy fekve, 's így legalkalmasabban, vagy állva tehetnek; aztán nyomják vissza sérvöket, 's a' gyűrűt az egyik kéz közép. ujjával dugjákbe, a' másikkal fúvják ki orrokat, hogy láthassák, vallyon minden a' maga helyén van e'? ekkor a' dugatstsal közeledjenek a' gyűrűhöz, 's vegyék el onnan közép. ujókat, és amazt tegyék helyébe. Megint fúvják az orrokat, azért, hogy lásák, vallyon a' dugats a' gyűrűt jól megfekszi e'? ha már e' felől bizonyosak, akkor az övet és tzombszijat megköthetik.

Jól vagynak a' részek visszatartóztatva, jól van a' kötülék fölkötvé, ha ez a' betegnek éppen nem alkalmatlan (nem geníroz), ha köhögget, orrot fúvhat, és kár nélkül nagyobbban is erőlködhetik. Fontos az, hogy a' beteg a' kötülékjét semmi szín alatt soha se tegye le, még éjszaka se. Ez az önerőszak elmúlhatatlan minden esetekben, 's főképp, a' hol gyökeres gyógyítást reménylünk, vagy az odaszorulástól félünk, melly rémellyeknél könnyen megeshető, 's a' hol a' sérv kár nélkül soha se száll le. Nints tán egy orvos is, a' ki üzönttségében segítségre ne hívatott volna olly szerentsétlenektől, a' kik a' legkeményebb köldöksömörőtől kínoztattak tsak azért, mert olly ví-

gyázatlanok voltak, hogy kötőlékjeket kevés időre is letették. E' főképpen a' tzombsérveknél fordul elő, mellyeknek visszarakása, a' mint már mondtuk, általában nehezebb.

A' mit eddig a' gyömöszkülésről, a' sérvédekről 's ezekkel való bánásról mondtunk, különleg a' Lágýksérvekre tartozik; igen könnyű lesz ugyan azon rendeleteket a' többi sérfajokra is alkalmazni.

Ha egy Tzombsérvet kell visszarakni, meg kell gondolni a' Tzombsatorna szövetkezett (complicirt) irányját, és a' sérv dudor mindenkor ide 's tova való hajlásait. Azért a' gyömöszkülést azon kell kezdenünk, hogy a' dudort kisebbítsük és a' tzombrántz felé takarítsuk, ez után a' nyomkodást előlről majd nem egyenesen hátra felé irányozzuk. Láttuk már föllyebb mennyi függ attól, hogy a' tzombsérvet a' lágýksérvel föl ne tseréljük, mert a' visszarakáskori nyomkodások mind a' kettőnél megfordítvák. Általában nehezen lehet a' tzombsérveket visszarakni, a' tsatorna görbülete, nyaka' tágultsága és gesztenyeformája végett.

A' kötőlék, melly a' tzombsérvre illik, különbözik a' lágýksérvétől annyiban, a' mennyiben annak inkább a' lágýékrántz (plica ingvinalis) felé kell feküdni; tehát csak a' tollat kell arra felé igazítani.

A' lágýék veleszületet sérvekkel való bánásról kevés mondani valónk van, azoknak visszatétele többnyire könnyű; vissza lehet tartóztatni egy kis atzél-tól nélkül való kötővel, mellyet valami ollyas anyagból, szövetből készítünk, mellyet gyakran lehet mosni.

A' köldöksérvekre való kötölékeket Scarpa bőven leírta. Ez a' szerző állítja, hogy az érmétzes kötölékek a' többiekénél többet érnek. Az, mellynek ő a' többi felett az elsőséget adja, áll egy 3—4 hüvelyknyi hosszú, 24 — 30 hossznyi széles értzlevélből, melly egy keveset meg van görbítve, hogy a' has' domborodásához könnyen hozzásimúljon. Ezen levél középpontján, ennek és a' sérvnek nagyságához mért dugats van. Ha már a' Sérv a' tudva lévő Rendeletek szerint visszarakatott, akkor az ember a' Levelet a' gyűrűre teszi, és ezen helyhezetben egy három hüvelyknyi széles érmétzes öv által, melly a' két végéhez kötfetik, és tettzés szerint hosszabb vagy kurtább lehet, megtartja. Ezt az övet azon módon kell készíteni, mint az érmétzes nadrágtartót (elastischer Hosenträger), hogy az a' has' téríméje változásai szerint alkalmaztassa magát. —

Ha a' sérv területbb, akkor ugyan ezen szerző után egy félabróns forma kötölék jobb, melly hasonló a' lágyéksérvvédhöz; tudva lévő, hogy az elő (mellső) részének vízerányosnak kell lenni, azért, hogy a' köldököt érhesse; a' hátulso' része igen széles legyen, hogy egyenlőleg feküdj meg a' tsiptövését, és a' medentze' tsontjai' hátulso' részét. Az emelő rúd' (vectis) erejét ezen készülétnél a' nyomás hágtso'ja (léptső gradus) szerint, melly a' sérv' viszatartóztatására szükséges, kell elintézni.

A' mi a' dugats' formáját illeti, a' tsak kevésbé legyen tsútsos (kúpos), hogy a' bőrt a' köldökgyűrűig jó formán (auf eine nachdrückliche Weise) benyomja. —

Ugyan azon szerző leír még egy aját mejjfűzőt (mieder) is, a' fehérhossz' felső része' sérvének viszsza tartóztatására. Ez erős vászonból készül, a' hasat és mejjet övedzi, oldalvást és hátulról haltsont van benne; az oldalairól két három harántújjnyi széles vászon szalag nyúlik le, mellyek közül az egyik a' közepén bizonyos messziségre ki van hasítva. A' sérvet visszarakván erre az ember egy kis gombforma dugatsot tesz, ezt megint egy hágtsós nyomadékkal (graduirté compresse) beteríti, 's az egészet szalagokkal (pántlika) foglalja le. Minekutánna a' mejjfűző (Mieder) hátulról és oldalvást föltétetett, az ember a' két oldalvást függő szalagot előre viszi, 's az egyik' fejét a' másik hasitékjába húzza, mint-ha egyítő pólyával (vereinigende Binde) volna dolga, 's azokat éppen a' sérv fölött keresztbe vágatja, 's végeiket a' mejj' oldalain gombostövel le foglalja, vagy egynehány ültéssel odavarja. Scarpa azt mondja, hogy a' betegek egy félabróns forma tollat a' fülhasi táj körül nehezen szenyvedhetnek el. Azomban mi sok betegeket láttunk, a' kik azt jól elszenyvedhették, feltéven, hogy a' toll enyhe, hajlékony és engedő volt. — A' gyenge tsetsemőknél a' kötőléknek erős vászonyból vagy lengyaplagból kell készülni, a' dugatsnak domborúnak és egy fél szeretsen diónyi; nagynak kell lenni. Erre egynehány hágtsós nyomadékokat borítunk, hogy hatások annál bizonyosabb legyen. Ez illyes nyomószér inkább ható, mint a' lapos dugats. Ha az ember ezen készületet a' kis gyermekeknél használja, nagyon gondoskodjon arról, hogy a' nyomás inkább előlről hátra, mint oldalvást történjen.

Mínthogy az ágyéksérvek nagyon ritkák, nem volt még alkalmunk sem szemlélni, se próbákat tenni azoknak vissza tartóztatására; mindazáltal lehetne úgy tenni, hogy egy a' szokásban lévő sérvédhöz hasonló övvel, a' mellytől hátra felé egy a' mementze' domborodása szerint görbített toll menne, mellynek szabad végén dugats volna, — mesterséges nyomást tenne az ember reájok; ez által az ülvágány hátulról előre, fölüllről alólra, és egy kevésse kívülről belőltre öszvenyomatathatnék.

Éppen olly kevés alkalmunk volt a' mesgyesérvet szemlélni. Scarpa' emlékirásában látni lehet, hogy ő mint készítetett el egy kötőléket azon egy beteg' számára, a' kit szemlélt. Ez a' készüllet áll egy abrontsforma tollból, melly az egész medentzét övedzte, 's mellynek két végei előlről voltak egybekaptsolva; e'hez hátulról egy másik toll volt tsatolva olly formán; mint az ágyéksérveknél említünk, tsak hogy valamivel, hogy lejjebb érhessen, hosszabb volt, az ennek végére ragasztott kis tsútsos (kúpo s dugats alólról fölfelé hatott.

Voltak kezünk alatt a' terhes Asszonyoknál gyógyítani való hüvelysérvések is. Az övben, mellyet használtak egy könnyű atzéltoll volt 's az az altestet övedzte körül; erről egyszerű tzombszíjj, mellyen egy mozdítható tsútsos dugats volt, nyúlt le a' sérült oldal nagy szemérmajka és a' tzomb' belső rántza között; a' dugats arra a' repedékre tevődött, mellyen a' belrészek kitsúsztak, 's így az azokat visszatartóztatta. Ez a' készüllet, valamint a' többi is, tsak az első napokban volt alkalmatlan; alig lett volna szükség a' szülés' pertzében is leoldani. —

Toldalék.

A' Sérvek' Művintéséről.

Jelentések. — Dr. Martini — Rust Magazin XIX. B. 3 Heft. így szól: Törvényemmé tettem, hogy a' gyümöszkülést (Taxis) csak akkor fogom próbálgatni, midőn a' sérvnek széles alapja van, és ha én a' nem érzékeny sérvnek, az eleinte tsekély, osztán pedig apródonként nagyobbított, minden felől a' középpontra és a' fenékre irányzott egyenlő erős összenyomása által, előrebotsájtván a' jelentett (indicirt) szereket, annak belsejében egy észrevehető változást, és egy érmétzes, nem pedig holt ellentállást érzek. Ha ez így van, nem nyugszom, míg csak örömemre, a' mi gyakran történik, a' sérvet vissza nem raktam. Ha egy fertály óra alatt semmire se mehettem, vagy a' sérült panaszkodni kezd, vagy ha a' hurkolódzás jelenetjei gyarapodnak, akkor a' művintést javaslom, melly rendszeren a' csak kevésbbé kedvező környűlmények között is bizonyosan segít, 's továbbad veszélytelen.

Dr. Andressasen — Journ. génér. etc. Jan. 1826. minekutánna egy lágyéksérv esetét, mellyet hatodnapra szerentsésen művintett, leírná, azt mondja, hogy kötelessége legyen a' sebésznek a' legrosszabb környűlmények között is művinteni, mert jobb a' beteget egy mesterséges alfellel életben megtartani, mint azt magára hagyva az elkerülhetetlen halálnak martaléku adni.

Úgy van! ámbár ellenvethetné valaki: a' kin nem segíthetsz, ne kínozd; mert, jóllehet a' művintés kimenetele kétséges legyen is, de sokak azon esetek, a' hol már az fene (sphacelus) jelenléte után is a' beteg művintetvén életben maradt. Tehát még a' fene jelenetjei se rettenthessék el a' férjfiás és minden környülményeket józanon megfontolni szerető művintőt, kinek embertársán segíteni öröm, a' művintéstől.

Különleg pedig a' művintés jelentve van akkor, minekutánna minden, a' visszarakás lehetősége végelt elkövetett szerek sikeretlenek maradnak; — még pedig nem szabad a' gyúlladt hurokolódzásnál a' pitziny 's külső erőszakra támadt sérveknél, a' fiatal-izmos, vagy koros személyeknél, ha már a' fájdalom miatt a' sérvés semmi dümöszkölést se tűrhet, soká této-vázni. Az öregeknél azért nem, mert az életerő gyengült lévén, ez, minekelőtte a' gyúlladás magas poltzot érne, már maga magát megemésztvén kihalfene.

A' fiataloknál azért, mert a' gyúlladás a' buja életerő' fortyantsága miatt hamar a' legmagasabb poltzra hág, a' honnan ismét olly hirtelen az ellenkező állapotba (fene) rohan. Megesik, hogy a' művintés már 8 vagy 12 óra múlva is felette szükséges.

A' gürtsős hurokolódzásnál is tsak addig lehet halogatni a' kézi segedelmet, míg a' gürtsellenes szerek segítségére támaszkodhatunk. Ha többszöri dümöszk-próba után se' lehetne a' vissza tételt eszközölni; nem kell ezt a' munkáthalmozni, hanem inkább korán mint későn, kivált ha gyúlladás is van jelen, 's koros a' beteg, a' művintéshez fogni.

A' művintéshez megkívántató eszközök, szerszámok, gyógy szerek, segédek.

Eszközök: Egy keskeny szórderekally (matratze), szőrvánkosok: keskeny hosszúdad asztal; székek; réztálak tele vízzel; szivatsok (spongiák); abrosz, türlőközők 's a' t.

Szerszámok: dombordi kés (scalpell); dombor bitsak (bistouri); horner bitsak; Pendorfer' sérkése; rejtett sérkés (bistouri cubé) gombhegyű kés; Bienaise és Ledan rejtett bitskáik; Pott, Richter, A. Cooper, Dupuyten horgas (homor) késeik; Chaumas szárnyas kése; borotva; tompa, hegyes, szárnyas barázdás (Mery) kémesz kémrud, tsipesz (pinceth); ütérhorog; tompa horog Leblanc. tágitója, tompa olló; selyem szálak; tépet (kérő Charpie); téplepel (plumaceau); nyomadékok (compresse) 's a' t.

Gyógyszerek: Ragtapaszok; faolaj; nyálkás főzet; jég; kénégény (aether ishioli) 's a' t.

Segédek: Egy, ki maga is művintő, más, ki a' szerszámokat nyújtja kézhez; olyan, ki az ájuldozó betegnek élesztő szert, vagy vizet nyújt, mások, kik a' nyughatatlan beteget megnyugtadják.

A' betegnek a' művintéshez *) való készítése áll: a' vizellet kiürítéséből, a' sérv körül találtató szőrnnek leborotválásából, a' betegnek a' művintői asztalra olly móddal való helyheztetéséből, hogy fara

*) Minthogy Chelius Chirurgiája egy a' legjelesebbek közül való, 's a' Magyar Egyetem' orvosi karjánál oskolai könyvül szolgál, ezen a' művintés előadásában őt követtem. Lásd. Mar. Jos. Chelius Handb. d. Chir. 1 Band. 2te Abtheil. Wien 1828. §. 1017. e. s. qq.

és mejje magosabban essék, hogy eként a' hasfalak elpettyedjenek; vagy úgy hogy fara az aztal' szélén, lábai pedig az a' mellé tett székeken nyugodjanak. A' beteg' fekvő helyhezete résüt keresztbe úgy essen a' Világosságnak, hogy a' művintő maga magának ne előgethessen. Felesleg való mondani, hogy világos hely 's ezért az ablakhoz közel, választasson; — valamint az is, hogy a' betegbe bátorságot kell önteni.

A' művintés e' következő szakaszokra oszlik:

I. A' bőr' bemettzésére.

II. A' sérvizák' tsupasszá tételére 's felnyitására.

III. A' sérvizáknyak tágitására, vagy a' hasüreg' kitárására.

IV. A' belrészek' vissza rakására.

V. A' bekötésre.

I.

1. A' bőrbemettzés általánosan. A' művintő eleve kését keze' ügyébe tévén a' sérvés takaró bőrt két kezével rántzba vévén fölemeli; egyik felét segédjének a' tartás végett átadja, 's maga azt a' közepén egy húzással a' sérvig bemettzi; a' seb' tsütskeibe, ha azok a' sérventől nem érnek, harázdás kémeszt dugván, 's ezen egy egyenes bitsakot vezetvén, azokat hosszabbítja mind addig, míg tsak a' sérvén föl 's alá túl nem érnek. — Ha a' sérv' bőrének feszültsége a' rántzba szedést nem engedné, akkor szabad, de könnyű kézzel kell a' sérv tetején, a' balkéz' mutató, és hüvelykujjával e' végre a' bőrt a' kés előtt megfeszítvén, a' bemettzést tenni. Ha valaki keze' könnyűségében nem bizna, vagy tartana attól, hogy ne talán a' sérvnek iszákja nem volna, az a' bőrt ke-

véssé be mettzvén, a' többi mettzést a' barázdás kényszer és egyenes bitsakkal tegye meg.

A' vért, melly a' bőrből és alóla serkedez, hideg vízbe mártott szivattsal (spongia) egy segéd szérgalmasan szívassa föl.

2. A' bőrbemettzés különösön.

a) A' lágyék sérvnél, kiváltképp a' térímés sérveknél az ondósinór eltsúsúzása véget a' bőrmettzésnek a' dudor' közepére kell esnie. A' mettzés kezdessen a' hasgyűrű fölett, a' hol a' dudor legkeskenyebb, 's addig, míg az ondó'sinór' fekvését újjaival ki nem tapogatta az ember, tovább ne messen.

b) A' tzombsérvénél a' bőrmettzésnek rézsútnak (ferdének), t. i. a' poupárt' szálaga' irányjának megfelelőnek kell lenni a' tsiptövis (spina ilei) és a' fantson' portízízülése (symphysis ossium pubis) felé a' dudoron túl fél hüvelyknyire terjedni, vagy keresztmettzésnek (Kreutzschnitt) lenni. A' bőr alatt kivált a' hizott személyeknél sok kövérség szokott lenni, mellynek tulajdon állomása (consistentia) és gyakran a' tseplezzel hasonlatossága van. E' közt vagynak a' mirigyek, mellyeket a' sértéstől nagyon kell óvni. Ezek után következik a' széles póla' (fascia lata) külsőbb levele. Néha a' sérvizák, ha a' széles póla' levele elfeslett volna, mindjárt a' bőr és sejtes szövet alatt fekszik.

c) A' köldöksérvnél, midőn a' sérvizák egészen fölnyittatik, a' bőr mettzésnek függőlegesnek; midőn pedig csak a' köldökgyűrűt kell bemettzeni, akkor annak félhold (sarló) formának kell lenni, és a' sérv' egy vagy más oldalára esni; egy úttal az alatta fekvő bonyés részek is a' gyűrűig tsinyán fölbontatnak.

d) A' többi sérveknél a' bőrmettzés a' közönséges mód szerint történik.

II.

1. A' Sérviszák tsupasszá tétele és fölnyitása általánosan. A' sejtes szövetet, melly a' bőr alatt fekszik, legjobb a' barázdás kémeszen vezetett bitsakkal apródonként addig fejtegetni, míg az ember valami ezüst fényű hártýára nem jó. Ez a' sejtszövet' fejtegetése a' ne talán ott fekvő véredények, néha a' takarók különössége vagy elfajultsága végett nagyon kímélve történjék. Olyan helyen, a' hol a' sértéstől nem félhetni, vagy a' hol a' sérviszákban lévő folyadék' hullámlása (fluctuatio) nyilvános, a' takarókat tsípesszel megfogván, föllehet emelni 's a' bitsak' lapjával fejtegetni. — A' vérrel úgy kell bánni, mint föllyebb említénk. —

A' sérviszákot hasonlólag a' tsípesszel kell fölemelni 's tsínyán bémettzeni; ennek üregéből szokás szerint valami folyadék szivárog vagy folyik ki; és ez, vagy a' beldarabon látható edényszerkezet, vagy annak saját simasága 's fényessége intik a' sebészt, hogy már a' Sérv' üregébe jutott. Ha ez így van, akkor a' sérviszák bémettzett szélét tsípesszel fölemeli, sebhézagján tompa ollóval addig tágít, míg abba egy újját be nem dughatja, a' mellyen az ollót, vagy a' gombhegyű bitsakot bevezetvén, azzal a' sérviszák nyílását föl 's alá hosszabbítja; ha hegedésre talál, annak oldalvást kitér, azt, ha kotszonyás, újjával tsínyán lefejt, vagy ha hártýás, késsel vagy ollóval átvágja.

2. A' sériszák tsupasszátétele és fölnyitása különösen: —

a) Ha a' lágyéksérvnél a' sérviszákban sok víz volna, akkor azt bátran föl lehet nyitni. Minthogy a' sérviszák a' hasgyűrű száraival (oszlopival) öszve van ragadva, nem lehet annak fölnyitása előtt a' hasgyűrűbe a' mutató ujj hegyével benyomulni. Ha a' sérviszák vékony, akkor az a' tsipesz tsípése alatt könnyen elreped; ha igen vastag, akkor az ember csak egy vagy két fölületes rétegjét, mellyre az alsóbb kékeőbb és átláttzóbb lessz, fejtí föl.

b) A' tzombsérvnél a' sérviszák fölnyitása a' legnagyobb vigyázatot kívánja, minthogy benne csak kevés folyadék, és gyakran csak egy kis bélpatying (Darmschlinge) mellyet a' tseplez nem takar be, van.

c) A' többi sérveknél a' sérviszák tsupasszátétele a' közönséges Rendeletek szerént történik.

Ha már ennyire ment' a' művintő, néha semmi vagy tsekély; néha eleve el nem látható nyakas gántsokra talál, mellyek a' visszarakást vagy bajossá, vagy éppen lehetetlenné teszik.

Sokszor csak a' belek vagynak egymással öszve kúszálódva (bonyolódva), vagy a' tseplez kacsúlja azokat karikában körül, akkor csak ki kell azokat vágva bontani, vagy a' belet egy kevésbé kiljebb húzni, 's a' benne lévő anyagot a' hasüregbe tologatni. Ez után a' visszarakást semmi se hátráltatla.

Ha a' tseplez' repedekébe volna a' bél elfojtva, akkor a' repedéket a' gombos bitsakkal kell hosszabítani és a' belet rajta átsúsztatván visszatologatni.

III.

1. A' Sérvizáknyak tágitása általánosan. — Nyakasabb gánttsal kell ott vesződni, a' hol a' belrészt a' sérvnyak' hurokolódzása miatt nem lehet visszarakni. Ezen esetben a' késsel vagy tágitóval való tágitás szükséges; az első véres, a' másik véretlen tágitásnak nevezetik.

A' véres tágitás így esik meg. Azon helyről, a' hol a' tágitás alkalmas és helyes lehet, egy ségéd a' belrészt tsinyán elhárítja, a' művintő jobb keze', hüvelyk és mutató újjával a' sérvizákot kifelé meghúzáván, balkeze' mutató uját a' belrész és sérvizáknak közé dugja, ezen után egy keskeny, gombhegyű homor bitsakot lapjával az ujra fektetve vezet, 's azon helynek, hová a' mettzésnek kell esni a' bitska élét neki fordítván, ennek nyelét fölemelintvén, vagy élét az említett balkéz' ujjával a' sérvizák nyakhoz nyomván, azt bemettzi. Ha pedig a' hurokolódzás olly szoros volna, hogy az ujj be nem férhetne, akkor az ember a' sérvizák nyakát kifelé húzáván meg egy olajzott, ha szükség meggörbített, barázdás kémeszt vezessen a' belrész és a' hurokolódzás közé; barázdáját fordítsa a' bemettzendő hely felé, fogja meg balkeze'vel markolatját (nyelét) úgy, hogy annak ujjai a' belrészt egyszersmind attól elhárítsák; igazítsa azt úgy, hogy annak hegye a' hashártya' belső szírére feküdjék, ekkor aztán tolja be barázdáján a' gombhegyű bitsakot. Ha a' hurokolódzás helye mélyen esnék, biztosabb lessz a' belrészt egy kitsit kihúzni, hogy ezen mélyebb hely is szemügyre jöjjön. A' bemettzés úgy legyen irányozva, hogy minden teteme-

sebb sértés kikerültesse. A' bemettzés nagysága olyan legyen, hogy a' mutató ujj minden erőszak nélkül a' hurokolódzás helyére beférhessen, a' melly ujjal egy úttal megkell vi'sgálni, vallyon nints e' egy másik hurokolódzás is jelen, mellyen hasonlólag tágitani kellene.

A' véretlen tágitás; — mellynek azon esetben van helye, ha elkerülhetlen tetemes sértések tiltják a' mettzést, — vagy a' bedugott ujjal, vagy saját tágitó szerszámok által, vagy egy kis tompa horoggal esik meg. Ezek a' belrészek 's a' hurok-hely közé vigyázva dugatván be, általok a' szorúlat annyira szétfeszítettetik, hogy a' hézágon a' belek könnyen visszarakathatnak. De itt megint, a' mint füllyebb említénk, öszve lehetnek bonyolódva a' belek, mellyeket akkor ki kell bontani, a' benne lévő emésztetet vagy levegőt gyengén visszanyomogatni; hanem szükséges először a' belet egy kevésbé killyebb hűzván megnézegetni, hogy mivolta tudtunkra legyen.

2. A' sérvizáknyak' tágitása különösen.

a) Ha a' lágyék sérvnél a' sérvizáknyakat be kell mettzeni, akkor a' tisztán kivehető külső lágyék sérvnél a' mettzést ki, a' tsiptüvis felé; — a' belső lágyék sérvnél föl és befelé —; az eredetekre nézve kétségben lévő sérveknél egyenesen fölfelé a' fehérhosszal párhúzómosan (parallele) hogy az a' fantson tágával egyenes szegletet (angulus rectus) formáljon, — kell tenni. — A' velszületett lágyék sérvnél különösen a' heréről kell gondoskodni, az e' között és a' belek között lévő hegedést vigyázva kell fölbontani.

b) Ha a' tzombsérvnél a' hurokolódzás a' tzomb-edények' külső hézagja, vagy a' széles póla' külső

Levelének nyílása által történik, akkor ezen nyílás' inas szélét vigyázva le kell mettenni.

Ha pedig a' tzombgyűrű volna a' belrészekre hurkolódva, akkor különböző bánásmód kívántatik meg, mind az Asszonyok; mind a' Férjfiak, mind pedig különösen a' fölhasi és dugütre nézve.

Az Asszonyoknál a' bal mutató új' hegyét, vagy a' barázdás kémeszt a' sérvszaknyak és belrészek közé bedugván, 's rajtok a' gombhegyű bitsakot bevezetvén, a' lágyék szálagot be, — és fölfelé irányozva kell bemettzeni. De így a' fölhasi és a' dugütre a' sértésnek ki van téve.

A' férjfiaknál, Scarpa szerint, az ondósínor' kikerülése végett a' gombhegyű bitsakot a' belső oldalt bedugott barázdás kémeszen kell bevezetni, és a' lágyék-szálagot ott, a' hol az a' fantson szálkájához (Gimbernat' száлага) tapad, vízerányosan befelé, vagy inkább egy keveset résút lefelé 2—3 hossznyi mélyen be kell vágni. Dupuytreu szerint, az ondó'sínór' mentében ré'sút alólról fölfelé a' külső lágyék szálag' széle mellett kell a' mettzést tenni. — Ez a' két mód a' legalkalmasabban tzélra vezet, ha az ember a' mutató ujja hegyét úgy dugja a' sérült részek és a' Gimbernat' száлага közé, hogy a' körme ezen szálagnak éles széle megé essen, egyrészipt azért, hogy az újjával az érverést érezkesse; más részipt pedig azért, hogy a' véredényt a' szálag' hátulsó szélétől eltaszít-hassa. Az uján most már úgy vezesse be az ember a' Cooper sérvmeteszét (Herniotomus) a' Gimbernat' szálagának sarló forma széle megé, hogy annak éle ennél ki-vülebb ne álljon — 's ha ez így van, akkor az ember a' mutató ujj tenyérlapjával (superficies volaris) nyomja

az élet a' Gimbernat' szálagába, hogy ne húzva, hanem csak nyomva vágjon a' szerszám. Néha az uj' benyomlása miatt egy kis vágás is anyira tágul, hogy rajta osztán a' belek visszatsúszhatnak.

Ezen mód szerént egyszersmind a' fölhasi, vagy a' dugüter' megsértése is elkerültetik. E' végett Schreger azt javasolta, hogy az Arnaud' horgát kelljen a' lágyék szálag alá akasztani, azzal ezt ré'sút a' köldök felé fölhúzni, 's az alatt a' fölhúzó erőt a' Ponpart' száлага alá dugott ujjal gyámítani 's a' beleket visszarakni. Ha ezen módon a' lágyékszálag nem eléggé tágulna akkor ennek szélét több helyeken tsekélyen, csak egy hossznyi mélyen, be kell metélni, és azt az Arnaud horgával fölhúzni. Éppen e' végett alkalmaztatik a' Leblanc tágítója is. Trüstedt az ujját a' sérvszak belső színe és a' Gimbernat szálagának széle közé dugván tágít rajta. De ezen mód szerént vagy nagyon öszverontsoltatnak a' belek, vagy elegendő hézag nem támadván, kinn maradnak.

Hesselbach, hogy mind ezen bajokat kikerülhesse, azt javasolja, hogy a' lágyékszálag' alsó szélét a' tsípesszel meg kell fogni, azt rétegenként alólról fölfelé két hossznyi mélyen bevágni 's a' mutató ujat a' belrészek és a' hurokolódzás helye közé dugni. Ha e' se' volna elég, akkor a' külső ferde hasizom bonyvéjének rostjait az ondósinór fölött is, 's az ondósinórt egy segéd föltolván a' belső lágyék szálagot is azonképp' be kellene mettzeni. De ezen ámbár eléggé biztos mód, felette bajos akkor, ha a' sérült személy kövér talál lenni.

Azon ritka esetben, ha a' sérv a' tzombedények' külső oldalán feküdnék, a' mettzésnek ki és fölfelé

a' fűlsőbb tsíptővisnek (spina ossis ilei) irányozva kell esni.

c) A' küldök sérvnél a' vérestágítás a' küldökgyűrű alsó vagy fűlső részén, ez és a' sérvestyű közé dugott barázdás kémeszen bévezetett gombhegyű bitsak által esik meg. Ha e' nem lehetne, a' mutató ujj eresztessék a' sérvizák és a' gyűrű közé, és kívülről befelé egyenes bitsakkal 's lebegő kézzel tétessen a' mettzés.

d) A' fehérhosszsérnél, ha lehet, fölfelé essen a' bemettzés.

e) A' többi sérveknél a' közönséges rendeletek szerént történik, ha ugyan szükség van reá, a' véres tágítás.

IV.

A' belrészek' visszarakása, kit a' legnagyobb vigyázattal olajzott ujjakkal visszük végbe; a' részeket, valamint a' dűműszkülésnél, itt is megfordított renddel rakjuk vissza; t. i. azokat, mellyek legutoljára váltottak helyet, legelőbb tsűsztatjuk, a' bűlfodrot előbb, mint a' beleket, ezeket előbb, mint a' tsep-lezt. Ha már minden belrészeket visszarakva lenni gondolunk, a' nyílásba dugott mutató ujjal körűskűrűl meg kell a' nyílást visgálni, hogy a' belrészek eléggű visszarakattak e' ? vagy nintsenek e' hegedések jelen, mellyeket, ha kotsonyások, az ujjal, ha rostosak, késsel, ennek élet inkább a' sérvizák, mint a' belek felé tartván, szakít vagy mettz el az ember.

A' visszarakás akadályjai. Az eddig előadattaknál nagyobb gántsokkal kell bajlódni, ha a' művintű hű-

szos hegedésekre, vagy a' belsérnek elfajúltságára, vagy azoknak üszkére talál.

Húszos hegedések (forradások). Ezek vagy a' sértseplez; vagy a' sérvizsák és a' belek közt szoktak lenni, 's ezen különbség szerint más más velebánást kívánnak.

Ha a' sérvizsák és a' tseplez között van a' forradás, akkor a' tseplezt a' forradás helyéhez olly közel, a' mint csak lehet, késsel vagy ollóval el kell mettzeni. Ha a' tseplez a' sérvizsákkal nagy darabon volna özszveferradva, úgy a' tseplezt a' sérvizsáknyáig lekell fejteni, a' lefejtett darabot viasztapasszal (Ceratum) befent yászondarabbal betakargatni, 's ha a' gyúlladás' jelenetjéi megszűntek, a' hasgyűrű-színt le mettzeni. Scarpa a' lemetzés helyett az elkötést (higatura), mellyet naponként jobban jobban, addig mígleesik, ráfojt, javasolja. Néha az alatt, míg a' lefejtett tseplezdarab be van takargatva, az a' hasüregbe magától visszatsúszik.

Ha pedig a' bél és a' sérvizsák között volna a' forradás, akkor a' hurkolódzás föloldása után a' belet veszteg kell hagyni és Zilíz — főzetbe (Decoctum altheae) mártott nyomadékkal (compresse) betakarni, 's a' bekötést (Verband) azon főzettel gyakran lotsolgatni. Néha szemlélhetni, hogy ez a' béldarab lassanként a' hasüregbe visszahúzódik; de ha kinn marad is friss hús szömörtsők vonják be, és a' köztakarókkal özszvenő. — Ha a' régi és térímés séryeknél a' művintés előtt tudná az ember, hogy a' belrészek' hegedései 's elfajúltsága miatt a' visszarakás lehetetlen volna; akkor csak a' hasnyílásnál kell a' sérv-

iszákokat tsupasszá tenni, a' hurkolódzást föloldani, 's a' sérült részeket a' magok' helyén hagyni.

Éppen ez a' velebánás szükséges a' belrészek és a' sérvizák között lévő természeti hegedéseknél is, ha ezek miatt a' visszarakás lehetetlen volna.

A' belrészek' elfajulttága. Ennek leginkább a' tseplezben az idült sérveknél van helye. Ha a' tseplez egy kibonthatatlan tsumóvá változott, akkor nem szabad azt a' hasüregbe visszatolni, mert e' végett a' hason egy az, hogy tágas hézagot kellene nyitni, más meg, hogy az ott majd gyúlladásba 's genyetségesedésbe menne által; hanem az elfajult gyurmát (massa) el kell kötni 's a' kötésen kívül lemettzeni, az elkötött részt a' hasüregbe visszarakni és a' fonál végét kívülről megakasztani. De ilyen formán a' tseplez' elkötetése, új hurkot támaszt.

Az állatokon tett próbák, 's az embereken szerzett számos tapasztalások azt mutatják, hogy kár nélkül lehet az elmettzett és el nem kötött tseplezt, a' hasüregbe visszaereszteni, kivéven, ha a' mettés' színén némelly yeredények véreznének, mellyeket először egyenként le kellene kötni és a' fonalakat kívül megakasztani. Nem jó a' tseplez' ilyen beteg darabját kívül hagyni, mert az által az emésztés 's a' t. háboríttatik meg. — Ha a' bél annyira elvolna szorúlva és fajúlva, hogy az emésztetet át nem ereszthetné, akkor ezen részt ki kell vágni, 's a' belet egy fodorhurok által a' hasnyílásnál megakasztani.

A' belrészek' fenéje. Ha a' tseplez fenés, akkor a' fenés részt ollóval kell elvágni, 's a' többivel úgy bänni mint föllyebb említénk. Ha a' beleknek setét,

violaszín, vagy ha feketés színek, 's tsökkent melegségek volna is (- üszök - gangrena), nem kell a' visszarakástól tartani, tsak hogy némellyek szerint gondosságból a' fodorra hurkot vetni jó, hogy ez által a' visszarakott bél a' hasnyílás' szomszédságában tartathassék, 's ha talán a' fene a' bél' visszarakott részét elrontaná az emésztetnek kifolyni helye legyen.

Ha a' belek' fényök meghomályosodott, színek hamuszürke, miségek erővesztett, külső hártyájok könnyen lefoszlik, melly tünetmények a' valódi fenének (sphacelus) bélyegei; akkor, ha a' fenés hely kitsiny, a' bökesszel (Lancette) azon helyet megkell szúrni, egy fodor hurkot rávetni, a' belet visszarakni, és a' fenés részt a' hasnyílásnak megfelelő helyhezethen kell megakasztani. Ha egy egész bélpatying (Darmschlinge) kapott fenét, következképpen a' bélsatorna húzoma (continuitas) megszakadt, — akkor tsak a' fenés részt kell ollóval lemettzeni, mert az előrement gyúlladás által a' sérvnyaka a' béllal üszvehegedt, melly miatt az emésztet a' hasüregbe többé ki nem ömlhetik.

Ha a' kiesett béldarabban valami sértékeny (Verwundungsfähig) test volna, azt akkor, a' belet fölhasítván, ki kell venni.

Jegyzés. Ramhdor, hogy a' mesterséges alfelt, melly a' fene után támadni szokott, 's melly nagy alkalmatlansággal szokott járni, kikerülhesse, az úgy nevezett Invaginatiot (rátükrölés, hüvelyelés) találta ki, melly abban áll, hogy a' kétfelé vágott bélnek egyik vége a' másikba betolatik a' végre, hogy osztán a' gyúlladás által a' külsőbb béldarab' takony-

hártáya a' belsőbb beldarabnak sávos hártájával összeveforradjon.

Javasolták némellyek, hogy a' sérvizsákot nem kellene fölnyitni, hanem csak a' hasnyíláson tágítani, és a' sérvet iszákostól együtt visszarakni. Hanem ez az általánosan félrevethető javaslat csak azon ritka esetekben volna használható, a' hol az újj, felette térímés, vagy a' sérvizsáknyakkal egészen összeveforradt sérvекnél bizonyos az, hogy a' hurkolódzás széke a' hasnyílásban vagyon; különben többnyire a' sérvizsáknyak és a' hasnyílás olly szorosan vagynak összevenőve, hogy egy kés' tompa hegyét se lehet közéjük dugni, kivált ha már a' beteg sérvédet is viselt.

A' Petelik sérvnél a' hurkolódzást metzés nélkül tompa horgok által bevülről ki és aláfele szokás föloldani.

V.

A' bekötés. Felette félelmes baj a' fölhasi ütér' és a' dugüter', vagy ezek' valamellyik ágának megsértése; mert azt könnyen halálos vérvesztés követi, annyival inkább, minthogy a' vér nagyobbára az altest üregébe ömlik ki. A' vérfolyás' tsillapítására sok módokat gondoltak ki, ilyenek: a' tsertapló -, vagy a' fanyar szerekbe mártott tépdugók (Charpiepfropf), vagy különös szerszámok által való össze nyomás, a' vérző edény' köröskörül való ültögetése, a' metzés' tágítása és a' magános elkötés. Hesselbach' szerszáma mindeniknél többet ér. Ennek kanálforma részével a' vérzés' valóságáról meg kell győ-

zódni; ugyanis ha ez ügyesen a' hasüregbe dugattatik, annak völgyén a' vér kifelé igazittatik; a' kánálforma rész a' vérző edény' tájjára, a' szélesebb része a' has' külső színére alkalmaztatván ezen két részek egy tsor (sróf) által egymásra szoríttatnak. A' hideg borongatás osztán ezen szerszám' munkálkodását elősegíti.

Ha más üterek volnának megsértve, azokat a' tudva lévő módon tsínyan le kell kötni, 's a' fonalakat a' seben kívül lefoglalni.

Ha már nints egyéb tenni való hátra; mint a' bekötés, akkor a' sebet gyengéden ki kell tisztítani. Ha a' hasnyílás tátott volna, abba olajba mártott tépdugót, hogy a' belek újra ki ne jöhessenek, kellene tenni; tépettel, tépleplekkel (Plumaceaux) és nyomádékokkal beteríteni, ragtapaszokkal (Heftpflaster) lefoglalni, vagy ha a' seb' szélei öszve illenének néhány véres öltéssel öszvefértzelni, 's az egésztest alkalmas pólákkal bekötni. A' betegnek helyzetje olyan legyen, hogy a' hasfalak elpettyedjenek, tehát a' fekvésben feje, mejje és tzombjai följebb, dereka pedig lejjebb essen.

A' további magatartása nyugodt, étele kevés, tápláló, itala nyálkás legyen.

Többsnyire a' művintés után néhány óra múlva széke megjő; ha e' nem történnék, akkor Kimbojmag olajat (Ol. Ricini) kapjon belőleg, hasonlóképp' olajos allövetet; Enyhe sósavas higatsot (Calomel), és ha semmi gyúlladási tünetek nem adnák magokat elő, olaj vegyítményt (mixtura) Anglus sóval. (Sal anglicanus).

A' bekötést valahányszor szükséges ismételni kell és a' hasnyilásra gyenge nyomást alkalmazni. Ha a' seb behegedt, alkalmas sérvéd hordoztassék.

Ha a' gyúlladás' tünetjei láttzanának, a' gyúllatos módot kell elővenni. Ha a' gyúlladás' oka a' bélnek újjonnan való kitsúszása volna, akkor a' kötetést levévén, a' hasnyilásba dugott újjal kell azt viszszerakni. Ha a' gyúlladás' jelei tovább is tartanának, és a' belek föltürődését (volvulus) vagy öszvenövését, vagy elszorulását lehetne okául gyanítani, akkor a' beteget köhögtetni kell, hogy a' bél a' hasüregből a' nyíláson kitsússzon, 's ha nem tsúszna ki, a' mutató újjal kell azt kihúzni, megvizsgálni, 's a' bajon segíteni, mint füllyebb már előadtuk.

Ha a' belek a' húzomos hurkolódzás és a' hegedések miatt a' művintés után több napokig is kívül maradnának, 's a' bélső' húzoma elakadt volna, akkor azoknak egy részét a' bökésnél fül lehet nyitni.

Ha a' belek fenések, azokat tsak finom nyálkás folyadékba mártott nyomadékokkal kell betakarni. Ha a' fene leesett, 's a' kilikadt béldarab a' hashártyával öszvenőtt, és a' betegnek egy mesterséges alfele maradt hátra, akkor az emésztet' fölfogására alkalmas tarsolyt viseljen, azt tisztán tartsa, tápláló étkekkel éljen 's a' t. —

XII. Szakasz.

A' Sérvek' gyökeres gyógyításáról.

A' Sérvek' gyökeres gyógyítása lehetséges: a' nézelgés (theoria) és tapasztalás bizonyítja azt. — Sok Szerzők írtak ezen tárgyról, de kevesen jámbor nyíltszívűséggel; majd csak nem mindnyájan több kurázsolóhoz illő mendemondával, mint igazsággal vegyítették hirdetményeiket és ígéretjeiket. A' legajánlhattóbbak abban egyeznek meg, hogy a' nyomásnak lehet minden eddig ösmeretes gyökeres gyógyítást tulajdonítani. Ők a' helybeli (topicus) szerek' használását szükségtelennek, vagy legalább nem sokat erőnek tartják.

A' Sebészség tsetsemő korában többé vagy kevésbbé kegyetlen művintéseket próbálgattak ezen bajos gonosznak elűzésére.

Némellyek p. o. arra vetemedtek, hogy a' sérv-izsákot tsupasszá téven (blos legen) azt lekössék. Tudva van, hogy a' gyulladás, melly az illyes művintés után következik azt teheti, hogy a' sérv' visszakerülését elhárítsa; hanem a' tapasztalás megmutatta, hogy e' nem mindég sült el, és hogy a' sérv' ezen fájdalmas művintés után is ismét visszakerült.

Azomban milly súlyos annak végbevitel! Ez olly' igen súlyos, hogy Ledran csak a' köldök és tzombsérveknél és az Asszonyok' lágyéksérvénel tartotta azt végbevihetőnek; a' férjfinál lehetetlen az a' sérvizsáknak az ondósínórral való hegedései miatt.

Schmucher egyszer mérészelt hozzáfogni Theden' jelenléttében. A' művintés a' betegre nézve olly fájdalmas, a' Sebészre nézve olly fárasztó volt, hogy ennek egy óra múltával azt félben kellett hagyni, és annak befejezését Thedenre bízni. Azon fölül a' sérv-
 iszák' elkötése veszedelmes is, mert a' hashártya' ezen nyújtványjának gyulladásá könnyen a' hasüregbe is elterjedhet, 's osztán halált okozhat.

Mások az úgynevezett aranyhurkot (point d'oré, Bruchschnitt) javasolták. E' végre a' bőrt bemettzván az ondó'sinórt és sérvényakat megtsupaszították, a' többi szomszéd részekről elválasztották, és egy arany-
 tzérnaszállal körültekerítván, azt olly erősen össze-
 húzták, hogy az a' sérvnyakát egészen, de még se annyira, hogy egyszersmind az ondósinór is elfőj-
 tatnék, elszorítaná. Ezután az arany tzérnaszálat ott hagyták. — Ez a' munkálat még kevésbbé józan, mint az előbbeni, azon nagy kárral jár, hogy a' tű-
 kök utánna megüszkösödnek, 's a' sebhelybe idegen test szorúlván bele, az fuvorás (fistulosus) marad.

Fabricius ab aquapendente leír a' fedhetetlen varrány (suture irreprehable, tadellose Nath) neve alatt egy módot, mellyet közönségesen fejedelmi varránynak (Königsnath) neveznek. Ez abban áll, hogy a' sérvnyakat tsupasszá tévén, azt úgy összevarrják, hogy az általellenben lévő falai erősen összevonzó-
 tassanak. Ambár Heuermann ezt a' művintést egyszer szerentsésen tette légyen is, még is későbbén egészen fülhagytak vele, mert éppen olly bajos, mint az előbbeni.

Két híres Sebészek Arnaud és Petit azt javasol-
 ták, hogy a' sérviszákot a' boréktól elkellene válasz-

tani, és azt a' belekkel együtt ismét a' hasüregbe vissza kellene eresztetni; —

Hanem — vagy, — vagy, — t. i.

Vagy hurkolódzva van a' sérvés, vagy nints. Az első esetben ki merné az iszákot és a' benne lévő részeket a' hasüregbe visszanyomni akarni? ugyanis a' hurkolódzás a' sér'nyaka által támadott: a' másik esetben, tudjuk, hogy esztelenség volna egy illyes művintéshez kezdeni olyan sérvnél, melyet vissza lehet rakni.

Mind azok között, a' kik illyes véres művintéshez mertek fogni, senki se volt olly büntetésre méltó, mint azon kurúzsolók, a' kik a' kiherélést mérészlették végbevinni. Ezt űk a' legdurvábban tsinálták. Tsak kóborló borbélyok, a' kik a' Kontárok (Charlatan) vakmerőségével és tudatlanságával faluról falura barangoltak, lehettek ezek. űk az ondósínórt és sérviszákot megmeztelenítván a' lágyékgyűrűnél elkötötték és a' lekötött részeket levágták. Sokan tsonkítottak meg illy módon, vagy elhaltak ezen kegyetlen mészárlás után. Tudva van millyen következésének kell lenni az ondósínór és sérviszák' egyszerre tett elkötésének, tudva van milly veszedelmes a' herélésnél a' gyurmalagos elkötés (ligature en masse). Annyira visszaéltek már ezzel, hogy a' fölsőség azokat, kik ezt gyakorolták, üldözni és keményen megbüntetni kéntelenitetett. Bámúltni lehet, hogy ez a' mészárlás Európában olly soká tarthatott.

Más mód (methodus), melly következéseire nézve az előbbihez hasonló, az Égetés.

Hogy ezt alkalmazni lehessen, a' sérvnyakát egy bemettzés által tsupaszszá kell tenni, a' tapintás ál-

tal meg kell győződni arról, hogy a' belrészek teljesen visszarakattak, 's ekkor az ember a' sér' nyakát kénsavval (*acidum sulphuricum*) megérintgetvén, bététi. Gauthier 1774ben nagyon ditsérte ezt a' módot, de bizonyos az, hogy az veszedelmes és felette bizonytalan mód, azért fel is hagytak vele.

Utoljára, minthogy a' sebészek azt vették észre, hogy a' hurkolódzott sérv' szokväs művintése után ezen betegségnek gyökeres gyógyulása következett, némellyek azt tanátsolták, hogy ezt, ha a' sérv' nem lenne is hurkolódzott tenni kellene. Sőt azt gondolták, hogy ezt a' művintést tökéletesítik az által, ha a' sérv' nyaka' belső lapját bémételik (*scarificálják*).

Nem olly veszélyetlen ez a' művintés a' mint képzelhetni. Acrel egyszer tette volt, és azt egész életében meg kelle bánnia, mert betegje bele holt. Még föl kell venni azt is, hogy a' sérv' többnyire vissza kerül. Valóban a' művintésre nézve nagy különbség az, hogy vallyon a' sérv' hurkolódzott-e vagy sem? Az első esetben a' részek gyúladtak; ez olly környülmény, melly a' hegedésnek a' hasgyűrű megett, tehát a' gyökeres gyógyításnak is kedvez. A' másik esetben pedig hibázik a' gyúlladás, következképpen a' fő feltétel is a' szerentsés sikerhez. Esztelenek lennének a' betegek, ha ők a' mindenkor veszedelmes és mindég bizonytalan művintést azon segedelemnek, mellyet a' sérvédben találnak, eleibe tennék.

Az öszvehúzó (*adstringens*, fanyar) szerek, mellyekhez a' sérv' gyógyításában folyamodtak, két félek: külsők és belsők.

Az elsőbbek közül még most is szokásban lévők ezek: a' suskapor, tserzőpor (folle farine de tan, Staubmehl von Lohe), mellyel a' kötőlék' dugattsát tömök ki; China főzet (Decoctum Chinae); hideg borongatások, nuces cypressi, tziprusmakk, (dió); Radix bistortae, kigyótrank - gyökér; — Tormentillae, timpógyökér; Hba saniculae europeae, hegyi gombornyő, szánitzor, granátalmák 's a' t.

Az első rendűek közül való a' Cabrièri pap' helybeli szere is. Ennek tapasztáshoz való Rendel-mény ez:

Rp. Picis nigrae 500 gramme (Unc. ij. scrup. β.)

Cerae flavae

Thereb. aa 138 gram. (Unc. β).

Végy. Fekete szurokból négylatot és tízszemnyit.

Fehér viaszból

Terpentinből aa (ugyan annyit) egylatot.

engeszd fel gyenge tűznél, szűrd át egy vászon darabon. Ezután tsinálj egy vegyítéket e' következőkből: —

Rp. Rad. consolid. maioris

gg. mastichis in lacrym. 64 gram. (drach. ij).

Laudani puri

Hypocistis

Terrae sigillatae 48 gram. (drach. jβ).

Nuc. cypressi 32 gram. (drach. j.)

Végy. consolida maior gyökeréből

Rágmány gyantából két nehézéket.

tiszta Mákonyból.

Hypocistisből.

petsét földből másfél nehézéket.
 tziprusmakkból egynehézéket.
 vegyítsd üszve mindnyáját egy írforma tapasszá gyúrd
 üszve 's készítsd sodrékka. (Rolle).

A' Cabrièri pap titkot tsinált ezen szerből, a'
 Fölsőség tehát tőle nagy árron megvette, és a' mint
 használnia kelle, föl kellett az orvosoknak vele hagy-
 ni, minthogy használhatlanságát elősmerték. Ezen
 tapasz' föltalálója az azzal való élést egy jó köztőlék-
 kel gyámította, 's belőleg (interne, innerlich) is ada
 egy szert, melly nekünk hasztalannak láttzik; ez egy-
 nehány tsüpp sósavból (acidum muriaticum) állott,
 mellyet egy pohár vízben kelle bévénni. Ezt az üsz-
 vehúzó (fanyar) italt ő 21 napig vétette bé. Azon
 okok között, mellyeknél fogva ezt a' helybeli szert
 nyilván hasztalannak mondhatni, egy a' legfőbbek kö-
 zül való az, hogy mind ezen üszvehúzó állományok'
 (Substantiae) hatása a' viasz és gyantás anyagok által,
 mellyek azoknak ágyúl (vehiculum) szolgálnak, meg-
 gátoltatik. Annk ellenére is, hogy ez a' szer nem
 sokáig díszlett, Lieutaud még is a' legjobb követke-
 zéseit akarta velünk elhíttetni. —

A' belőleg (belsőképp') használt szerek ezek: ki-
 váltképp' az agrimonia' pora; (bojtorjános Párló,
 apró bojtorján) a' Carlina acaulisra (körfény bábaka-
 láts, disznótövis) töltött bor; a' Lunaria' (Lapitz, la-
 pitzkásfü) pora; osmunda ansolida maior fűztében
 vagy borban beadva. Lecat jó sikerét gondolta látni
 a' Herniaria (Portzfű) levének belőleg; hasonlóképp'
 külső használását egy Asszonyszemélynél: javasolták
 belőleg a' vasreszeléket (Limatura martis) is.

Nem érnénk véget, ha mind azon szereket elő akarnánk számlálni, mellyeket a' sérvvel való bánásban javasoltak és ismét félre vetettek. Egy kötőlékész (Bandagist) Siman Péter (Pierre Siman) és egy Orvos Doctor egyesülve 1815 kiadtak egy munkát ezen tízm alatt: *l'ami des poitrinaires et des personnes atteintes des hernies*. A' Szerző nem sokat fáradozott munkája' kidolgozásában, még is az 386 lapra tett; ő csak, a' nélkül, hogy egy vonást is elváltottatott volna, leírt több szakaszokat a' *Dictionnaire des Sciences médicales* nevű könyvből, p. o. az *intestin és hernie* tízmű szakaszt; ezen zsákmányló (*compilatio*) közé egy jegyzést szűrt az *Osmunda* (*Osmund*) *regalis* és *Cyprus* dió belőleg használásáról. Itten halljuk, hogy ezek az állományok belőleg véve igen derék. szerek a' sérv' gyógyításában. Allításait a' szerző nyoltz bizonyossággal, mellyet néki a' vidékén lakó személyek adtak, támogatja.

Nehezen hihetjük el, hogy valami gyógyszer belőleg véve a' sérvet meggyógyíthatná, de ennek lehetőségét nem is lehet megfogni; — ha azonban bizonyos az, hogy az olajjal és más petyhüszdő étkekkel való élés a' sérv' kifejlődését és gyarapodását elősegíti, megengedhetni, azt is lehetségesnek tartani, hogy az erősítő és az összehúzó szerek ellenkezőleg hathassanak. Nem kell annak okáért ezen kérdést vagy nagyon kétleni, vagy arról hebehurgyán ítéletet hozni.

Ezek voltak azon szerek, mellyeket eddig javasoltak azon nyílások' hegedése végett, mellyeken által a' sérvök formálódnak. Még csak azt a' módot kell előadnom, a' mi által az ember majd mindég

szerentsés az olly betegeknel, a' kiknek türeelmek és erős elhatározottságok van magokat a' szerint tartani

Én gyakran nem tsináltam egyebet, mint azt, hogy abba a' dugatsba, melynek a' sérvet kelle viszsanyomni egy fél unica (egy lat) tiszta opiumot (má-kony) és egy kis maroknyi Ammonium subcarbonicumot (szénsavatsos Húgyag) tettem. Az így készített dugats külső formája éppen nem különbözött a' szokásban lévő dugatstól. Mind a' két szert összör közbe vegyítettem 's osztán zerge bőrrel vontam be.

Az ammonium subcarbonicum' hatása majd érezhetővé lessz. Ennek a' sónak tsípős és átható szaga van; a' bőr' színén nem sokára orbántzos gyúlladást támaszt; számtalan apró pattanások emelkednek föl rajta mindenütt, a' hol a' dugats hozzá ért.

Ha az ember néhány nap múlva a' kötőléket leveszi, észreveheti, hogy a' bőr' ingereltetésében a' sejtes szövet is részt vett; ha az ember azt föltsípni akarja, érzi, hogy az ellentáll azon hegedés végett, mellynélfogva az alatta fekvő részekkel összeveorradva láttzik.

Nem minden ember egyformán szenyvedheti el az ammonium subcarbonicum hatását; némelyeknél hamarjában olly fájdalmas és mérges pattanások támadnak, hogy kéntelen az ember a' gyógyítással néhány napig fölthagyni; ekkor a' betegnek a' legnagyobb tsendességben kell maradni. Én a' pattanásokat Ceratummal (viasztapasz) gyógyítom be, és tsak akkor, ha a' sebhely már megerősödött, ismételem a' dugats' fölökötését, egyszersmind az ingerlő sóból kevesebbet teszek belé.

Ettől a' kis alkalmatlanságtól, mellyről most szóllottam, meg lehet óvni a' beteget, ha mindjárt mihelyt égető fájdalmat érez, a' dugats alá egy vékony vászon darab tétetik.

Minekelőtte az Ammonium subcarbonicum használásához fogtam, sok többé vagy kevésbbé ingerlő szereket próbáltam meg; hanem úgy találtam, hogy egy sem volt kevésbbé bajosabb és a' velebánásra alkalmasabb, mint ez.

Azonközben más próbákat is tettem azon tzielből, hogy hamarábbi és kielégítőbb következésekre (resultatum) tehessek szert. Ide kötöm azon kurúzs (empiricus) szert, melly nekem a' legbizonyosabban elsült: Veszek éppen annyi suskát (tsert Lohe) mint vad gesztenye egy évi hajtását és hamuvá égetem. Más részről veszek egy uncia (két látnyi) cyprus-diót, két uncia (négy látnyi) válogatott-török gubitsot (galla turcica), egy uncia (két látnyi) fűszeres füvet; egy jó maroknyi sima vagy borzas Portzikát, (Portzfüvet *Herniaria glabra sive hirsuta*), és ezeket porrá töröm.

Ezután egyenlő mértékben a' nevezett hamut és port üszve-vegyitem, és belőle dugatsokat készítek, a' föl nőttek' számára két latot, — a' gyermekek' számára egy latot nyomokat. Ezen, számszerént 12, dugatsokat egy pint fehér borban és két pint vízben egy harmadrészig elfőzöm; a' főzés végeztével egy nehezék (künting drachma) Ammonium subcarbonicumot teszek hozzá; minekelőtte az ember a' sőt hozzá tenné el kell hűlni a' főzetnek, mert a' melegség a' sőt elröppentené. Az így készült dugatsokat az üszvehúzó hideg főzetben kell tartogatni, két dugats egy betegnek elég, napjában háromszor kell

változtatni; ő maga is belé tanulhat miképp' dugja azt a' közönséges kötőlék alá.

Ezek alkalmaztatásának következei azok, melyek az opium et ammonium subcarbonicuméi; a' bőr meggyúllad, fölpattogzik, és idővel az alatta fekvő részekkel öszve heged a' sejtes szövet által, melly a' benne fészket vert alattomos és idült gyulladás következésében megkeménykedik. —

Az ammoniumos és ópiumos dugatsokat ott szoktam elővenni, a' hol a' betegek a' kényszerítéstől félnek, 's a' kiknek sérveiket nehéz visszatenni, p. o. ha a' tseplez mind-úntalan ki akar búvni; — ott is inkább ezeket szoktam alkalmazni, a' hol a' beteg saját sérvét visszarakni nem tudja, és arra mindég idegen kéz kívántatik meg, valahányszor sérvédjét levenni, vagy föltenni akarja. Figyelmessé teszem arra, hogy engem mindjárt hívasson; mihelyt a' fájdalom a' dugats alatt égető kezd lenni.

Minden más esetekben a' föllyebb leírt változtatható dugatsok nekem többet érni láttzanak. Ezek alatt a' beteg nints kitéve a' bőr' fölégetése veszélyének; ő maga látja a' dugatsok változtatásánál a' gyulladás fokát (gradus); ha e' már jó nagy, akkor azokat egynehány napig félreteszi, és csak a' nyomást használja; különben pedig folytatja, és egynehány hónapi időköz elég a' meggyógyulásra.

Több mint húsz esztendő óta ekképp' szoktam azon betegekkel, kik bizodalmodat bennem vetették, bánni. Majd mind végképpen meggyógyultak, kivéven egynehányat, a' kiken csak félig — meddig, — másokat, a' kiken éppen semmit se segíthettem. Mind azon szemes ügyelés ellenére is, mellyel én ennek a'

fogantatlanságnak okait fürkészgettem, egyre se tudtam akadni; — Láttam, hogy a' nagyon is régi és térí-més sérvék, melyeknek gyűrűi felette tágultak vol-tak, mint gyógyultak be 3 — 4 hónap' lefolyta alatt; de néha több esztendőök alatt híjjában vesződtem egy kis, újj és kevésbé mozdítható sérvnek gyógyításával. Még egyszer mondom, hogy egynehányszor megtör-tént velem, hogy tzelomat semmiképp' sem érhet-tem el. —

Gyakran ugyan azon személynél egyszerre két sér-vet kelle orvosolnom; az öregebb és nehezebben gyó-gyíthatónak láttzó, tsak azért is a' leghamarább el-tűnt; ellenben az, a' mellyik éppen ellenkező és a' gyógyításnak igen kedvező állapotba volt, sokkal több időbe 's fáradságba került. Nem kételkedtem többé az én bánásmódom különbözű alkalmazásának valóla-gos (wirklich) betsén; merészlém magyarázgatni úgy, a' mint tudtam. Ez a' magyarázat nekem annyival lé-hettségesebbnek és bizonyosabbnak láttzott, mert azon önkénti gyógyulással, mellyet Paré Ambrus hagy-a reánk, megegyezett: —

„Egy St. André dés Arts-i, pap név szerint Moret János Sz. Apostoli Levél-éneklő, kinek tellyes bélsérvése volt, hozzám folyamodott, 's baját meg-mutatván kért, hogy segítenék rajta; mert a' mint mondá, igen nagy fájdalmakat érez kíváltképp' ad-dig, míg a' Sz. Levelet énekli. A' mint sérvét meg-néztem, mindjárt azt tanátsoltam, hogy maga helyé-be valakit mást rendelne; e' megtörtént, megkérte a' Plebanust (Leclest a' Theologica Facultas' Decanusát), és a' misemondót, hogy helyette vállalnák fel híva-talát, mert ő, a' mint kinyilatkoztatá, arra képes

nem volna. E' néki megengedtetvén kezem alá jött, én néki több a' bajához illő szereket rendeltem, és egy sérvédet kötöttem fel, a' mit ő 5—6 esztendeig hordott is. Midőn egyszer kérdezném, mint lenne a' sérve? felelé, hogy nem tud ő róla semmit is, mert az meggyógyult; a' mit nem hihettem volna néki, ha meg nem néztem volna. Szállásomra vezetvén nemző részeit megvizsgáltam, 's már a' sérvnek hite — hama se volt; tsudálkoztam rajta, hogy sérve miképp' gyógyulhata meg, midőn ő már idős ember volna. Hat hónapra ezen vizsgálat után megholt ő a' mejjhártya' bajában. A' mint halála' hírét meghallottam, elmentem a' nevezett paphoz, kinél ez a' Moret lakott, és engedelmet kértem a' halott felnyithatására, hogy megösmerni tanulnám azon alkotmányt, melyet a' természet a' belek' kitsúszása helyén támasztott; ezt nekem örömet megengedték. Bizonyomra mondhatom, hogy én a' hashártya formálta lik körül egy kis laptányi nagy kövérséget találtam, melly a' nevezett likba erősen benyomult és azzal, úgy öszvenőtt, hogy én azt tsak nagy nehezen fejtegethettem le a' nélkül, hogy a' szomszéd részeket öszve ne szaggatnám, vagy törném. Ez volt tehát az az ok, melly által a' gyógyulás következett; bámulásra méltó volt az, hogy a' természet egy gyógyíthatatlannak tartott betegséget azután is meggyógyított, minek-utánna az előtt segedelmét olly sokáig megtagadta.

Én a' bontzolás által soha se' tehettem magamat bizonyossá azon munkaműség (gyártmány) felől, melly által a' betegek az én bánásom alatt meggyógyultak. Illyes halottakon való szemléletek egészen hibáznak az én munkámban; és nem is reménylem,

hogy én valaha azokból valamit összevgyűjthetnék, e végett váratlan környülményekre kellene számolnom, a' mit józanon nem reménylhetek; mások talán jövendőben szerentsébbek lehetnek; ilyenek a' sebészek és orvosok a' nagy kórházakban, a' hová történetből azon betegek, a' kik az én helybeli szereim-től meggyógyultak, vetődhetnének. — Addig is, a' szerint, a' mit az Élőkön láttam, abban a' hiszemben leszek, hogy a' gyűrű' összevforradása és a' sérv' gyökeres gyógyulása következése a' sejtes szövet' megkeménykedésének, melly ismét az idült és lappangó gyulladásnak, mellyet a' többszerű dugatsok eszköznek, szüleményje. A' szerint, a' mit láttam, és az arra mindég rövid időn megjelenő következés szerint, nem kétlem, hogy a' bőr' gyulladásá az alatta fekvő sejtes szövetre kiterjed, a' hol az a' belek vissza tartóztatására egy munkamivi akadályt támaszt.

Azon számos szemlélmények közül, mellyekre az én elő adott helybéli szereim támaszkodnak, tsak azokat fogom közleni, mellyek nekem nevezeteseznek láttzanak.

XIII. S z a k a s z.

1. Szemlélmény.

Mr. C. Lioni Iakos, 39 esztendő, erős alkotású, ki tiszte szerint erősen dolgozott. 18 esztendő korában egy köldöksérvet kapott, mellyet a' bél és

tseplez formált. Idomja hosszúkás és egy ökölnyi nagy volt; könnyen visszatsúszott, és ismét könnyen előbújt, mihelyt semmi se' tartóztatta vissza; a' gyűrű átmérője majd nem egy 30 sous darabnyi volt. Harmadfél esztendővel elébb, mint a' mint a' beteg magát nálam jelenté, a' bal lágyékgyűrűn egy másik sérv is támadt, melly nem igen nagy, 's hasonlóképp' bél-tseplez sérv volt. A' beteg a' fölübb leírt módnak magát alája vetette. Előszőr is a' köldök sérv gyógyult be hét hónap alatt. Tanátsom ellen is M. C. a' köldök védet mind úntalan levette, a' mit én vele még esztendeig akartam hordoztatni, de még se került vissza köldök-sérve.

A' második, ámbár kisebb és a' mint láttzott az elsőbbnél könnyebben gyógyítható sérv' gyűrűjének hegedése sokkal több időbe került. Tsak három esztendő múlva tehetette le a' beteg a' védet, már 1815 Junius Hava ólta nem hordozza többé.

Ezt az orvoslást a' boldogult Colomb ezen város híres orvosa is szemlélte.

2. Szemlélmény.

G. Asszonyság 36 esztendőös, sovány, de erős alkotású, négy gyermeket szült, még pedig másodszor 27 esztendőös korában. Ez úttal támadt egy fölhasi sérve, melly a' fehér hossz erőszakos repedésén jött elő. Ez a' repedés a' köldökből a' májjig terjedt. A' dudor majd egy három fontos tzukor (nádmez) süvegynyi nagy volt, mellynek alapja alá felé, tsúttsa a' mejj felé nézett; formálta azt a' bél és a' tseplez, mint valami tuskó igen könnyen vissza tsúszott. Hosszúdad dugatsokat készítettem a' fehérhossz' repedésének aránya szerint. Öt

esztendő kívántatott meg a' G. Asszonyság' gyökeres meggyógyulására. Meg kell jegyezni, hogy ezen idő alatt az Asszony hízott is, a' mi kétség kívül ennek a' szokatlan nagy sérvnek eltűnését elősegítette.

3. Szemlélmény.

M. de B. Canonok a' Sz. János Templománál, körül belől 50 esztendő; tüzről pattant és erős alkotású, középszerű hízottságú; papolásaért őt köz tiszteletben tartották. Két-három esztendő oltá nagyon elgyengült két lágyéksérv miatt, melyek közül egyik egész a' borék' fenekére szállott; a' másik kisebb pedig a' lágyékrántzon maradt. Tanátsonra kettős kötőléket kötött fel, melynek dugattsaiba a' föllyebb említett opium és ammon. subcarb. vegyíték volt téve. Hanem minden gondossága mellett is három esztendő előtt, a' mikorra meggyógyult, kötőlékjét félre nem tehetette. Való az, hogy már 15 esztendő oltá nem hordoz sérvédet, ambár hivatalánál fogva nagy és sok erőlködésnek legyen is kitéve.

Az ifjabb Dr. Martin látta ezen sérveket, melyekben M. de B. szennyvedett, melyektől osztán egészen megszabadult.

4. Szemlélmény.

A. Asszonyság körül-belől 50 esztendő, elhízott, több gyermekek' anyja; valami 20 esztendő oltá teljes, ökölnyi nagy lágyéksérvben, és az azzal össze kötött jóforma nagy belrész-űrületben szennyvedett. Több Orvosok, a' kik ezea Asszonyságot megvisgál-

ták, a' sérvet lágynak, nehezen visszarakhatónak találták; a' mi több, a' külömbféle védek alatt is, mellyeket fölkötni próbáltak, kitsúszott. Én az ammon. subcarb. tömött dugatsot használtam; három hét alatt már eltűnt a' sérv, még is gondosságból egy álló esztendeig egyszerű kötőléket hordoztattam vele. A' hasürület meggátlására semmit se' próbáltam, tsak a' sérv gyógyúlt meg gyökeresen.

5. Szemlélmény.

M. * r. 42. esztendő, gyengéd alkotású, két esztendő olta egy bél-tseplez sérvvel vesződött, melly a' jobb ágyékgyűrűn által jött ki. Doctor Figureg és Jouve Uraktól kért a' beteg tanácsot, a' kik azt javasolták néki, hogy hozzám folyamodjék. Én az összehúzó ammoniacalis dugatsokkal gyógyítottam, mellyeket napjában háromszor változtatott. Felette nehéz volt a' tseplezt visszatartóztatni, mind annyszer kibújt, a' mennyyszer a' beteg a' dugatsokat változtatta; végre elsült a' néki, hogy gondossága és hámarsága által ezen készület;használása mellett más fél esztendő után meggyógyúlhatott.

6. Szemlélmény.

N. erős alkotású és meglehetősen hízott, az asztali gyönyörűség' és szeszes italok' barátja; ő neki a' jobb oldalán volt egy olajszem nagyságú lágysérve. Ezen sérvnek gesztenyeformája, és a' beteg' saját rendetlensége őt hamar köldöksömörbe ejtették, 's iszonyúan kínozták. Én az ammoniacalis és összehúzó dugatsokat használtam; — sokszor félbe hagyta az

orvoslást, minthogy bőre könnyen meggyúlladt és kisebesedett. Gyógyulására 4 esztendő kivantata meg; már 8 esztendő oltá semmi kötőléket se hordoz.

7. Szemlélmény.

Monier Asszonyság 30 esztendőös, több gyermek' annya, elhízott; ennek egy ökölnyi nagy köldöksérve volt. Én egy öszvenyomó kötőléket használtam, mellynek dugattsa Ammon. subcarb. és opium keverékkel volt kitömve. Több ízben megégette a' bőrt az egy kevéssé felesleg vett Ammon. subcarb., hanem még is 2 esztendő alatt meggyógyult 1814. óltá egész haláláig semmi kötőléket se viselt többé.

Meg kell jegyezni, hogy ez az Asszonyság a' múlt Aprilis' kezdetével egy 3 — 4 ökölnyi nagyságú daganat' miatt holt meg, melly a' köldök fölött támadott. Dr. Cartier és én' nem mertünk ezen daganat' természetéről ítéletet hozni; Bouchet azt vélte, hogy sérv' lett volna.

8. Szemlélmény.

P. Urak, az Atya fiastól kereskedők, mind kettőjüknek a' jobb oldalra egy tyúktojásnyi nagy lágyéksérvük volt; — mind a' kettő friss egésségű és erős alkotású. Az atya két esztendő alatt; a' fiú, jóllehet még tsak 10 — 11 esztendőös volna, több idő múlva, 's mind a' kettő az Ammon. subcarb. és opium által gyógyult meg. Körülbelől 4 — esztendő oltá egyik se visel kötőléket.

9. Szemlélmény.

M. Úr, izmos, 40 esztendőös, hizott férjfi, közepszerű nagyságú, két lágyéksérve volt; a' jobb ol-

dalon a' tseplez igen könnyen kitsúszott, és 15 esztendő oltá híjjában hordozott kötőléket.

Én az ammon, subcorb. tömött dugatsok' nyomása által gyógyítottam őt; e' tártott 6 esztendeig 3 esztendő oltá nem hord többé kötőléket. Rey Úr hajdan Fősebesz a' Lioni Hótel — Dieu — nél küldte hozzám ezt a' beteget, ki előbb már Dr. Clermont Úrhoz folyamodott volt, 's kinek javaslására kötőlékét félre is tette.

10. Szemlélmény.

Chatras Úr, Áts, erős, ambár kitsiny és sovány; két lágyéksérvben szenvedett, melly az orosz háborúban és a' Sibiériában sokáig tartó fogságában a' sok zaklatás (strapaz) miatt támadott. Mind a' két sérvet, mellyek közül a' jobb egy ökölnyi, a' bal egy galambtojásnyi nagy volt, már 5 esztendő oltá hordozta, a' nélkül, hogy tsak valamihez kezdett, vagy tsak kötőléket viselt volna is. Három Hónap már elég volt meggyógyulására az ammon. üszvehúzó dugatsok által. Két esztendő oltá semmi kötőlékre nints szüksége. Meg kell jegyezni, hogy kevés beteg olly pontomos és szófogadó, mint ez volt.

Ez a' hamarsága miatt nevezetes gyógyulás szemléltetett és megbizonyítatott Goulard, Clermont, Railard, Sainte — Marie, Faivre és más több Urak által.

11. Szemlélmény.

Balmond Úr, hertzegi kertész, 25 esztendő, a' jobb oldalán egy veleszületett lágyéksérve volt, melly a' borékba leszállott és nehezen lehetett vissza-

tartóztatni. A' férjfi nagy, izmos, és erős. Én az ammoniacalis és üszvehúzó dugatsokkal gyógyítottam. A' gyógyítás tartott két esztendeig és a' legtökéltebb 's szerentsébb foganatú volt. Meggyógyulása után megházasodott, 's most két gyermekei vagynak, 1820. ólta nem hordoz már kötőléket. Ezt a' férjfit majd mind azon Urak látták, a' kik az előbbi esetben bizonyságok voltak.

12. Szemlélmény.

Rivoirat Úr, vászon festő, már több esztendő olta a' jobb oldalán lévő jó nagy lágyéksérvben szenyvedett. Ez a' férjfi nagy, izmos, és dolgos volt; ezt a' sérvét 6 esztendő olta egy közönséges kötőlékkal gyámitgatta, végre hozzám folyamodott. Felbízattam, hogy egy az ammon. subcarb. és opiummal tömött dugattsal meggyógyítom. 7 Hónap múlva minden félelem nélkül félre tehetette kötőlékjét.

13. Szemlélmény.

Rambaud Úr, 50 esztendő, egy régi tyúktójasnyi nagy köldöksérvben szenyvedett; ezen kívül még két lágyéksérve is volt, mellyek közül a' jobb egy galambtójasnyi, a' bal egy mondolányi nagy volt. Én az ammon. subcarb. és opiummal tömött dugatsokkal gyógyítottam. Más fél esztendő múlva semmi nyoma se volt a' köldöksérvnek; a' más kettőnél a' gyógyítás fogatlan maradt, a' minek okát nem találhattam föl.

14. Szemlélmény.

G. Úrnak a' jobb oldalán egy tellyes és igen térimés sérve volt. Dr. Laboré Úr attyafia és orvosa

tanátsolta neki, hogy hozzám folyamodjék. Meg kell jegyeznem, hogy ez a' sérv két ükölnyi nagy és olly nehezen visszatartóztatható volt, hogy több kötőlékészek is semmire se mehettek vele. Én rajta két esztendőig gyógyítottam az opium és ammon. subcarb. dugatsokkal; a' minek szerentsés foganatja volt; Laboré, Faivre és Goulard Úrak tudják, hogy 3 esztendő oltá semmi kötőlékre sintszüksége.

15. Szemlélmény.

Fouque Úr Saint-Etienne-i lakos, 25—28. esztendő, hízott, egy ükölnyi nagy köldöksérvvvel. Dr. Dupuy Úr Lionban ajánlotta őt nekem. Hozzá kezdem gyógyításához. Azonközben a' beteg Saint-Etienn-ben volt, a' hol ő Rigaulaux Úrhoz is folyamodott, a' ki üsmeretjei és ügyessége által mint orvos és sebész nagy hirben áll. Ő tréfásan azt mondta a' betegnek; hogy ha valaha meggyógyulánd, a' maga orrát elfogná vágatni. Fouque Úr 9 Hónapig gyógyást használta az én ammoniacalis és öszvehúzó dugattsaimat; és azon idő alatt tökéletesen meggyógyult; gondosságból még egy felette könnyű kötőléket visel ugyan, de Rigaulaux Úrral tett fogadását megnyerte. A' beteget több megkülömböztetett szemlélyeken kívül az Ifjabb Martin Úr is megvi'sgalta.

16. Szemlélmény.

V. Úr, pénzváltó, 45 esztendő, egy jobb lágyéksérvben, melly a' borékba szállott, szenvedett; e' már 12 esztendő és egy kabaknyi (cucurbita, kúrbis) nagy volt. Ezen hosszú idő alatt a' beteg min-

dennémű kötőléket viselt. Én a' sérvét visszarakván, azt egy kötőlékkel, mellynek lemezze (pléhe) alá egy ammoniacalis és üszvehúzó dugatsot tettem, tartóztattam vissza. Ugy láttzott, hogy az ammoniacalis só adaga (Dosis) sokatska volt, mert a' bőr, tsak az illetésre is, lemállott, sőt a' borék is meggyúlladt és kisebenedett. A' beteg elhívatta orvosát, a' ki néki Ceratumot (viasztapaszt) javasolt; a' gyulladás (genyedés) 14 nap alatt begyógyúlt, a' var lehullott, és a' sérv nem újjult ki. A' beteg olly vigyázatlan volt, hogy betegágyából felkelvén meglátogatott, de a' mozgásra se újjult ki a' sérv; ha az ember a' kezét a' hasgyűrűre tette, nyilván érzette, mint tsapódtak a' belek a' nyíláshoz.

Ámbár a' sérv' az első készület használása olta vissza nem jött is, még is még 21 hónapig gyógyítottam. 1816 olta V. Úr semmi kötőléket se visel.

17. Szemlélmény.

G. Leánasszony, Givorsról, jó alkotású: 3. esztendő olta a' jobb oldalán egy tyúktojásnyi nagy Czombsérve volt. Dr. Denisière Úr hozzám ufasította. Én a' nyomást, és az ammoniacalis 's üszvehúzó dugatsokat használtam. Harmadfél esztendő volt szükséges a' gyökeres gyógyulásra. Ez idő olta ezen Leányasszony férjhez ment. Alkalmatosságunk lévén Martin Úrral meglátogatni, a' vi'sgálatnál bizonyosok lettünk, hogy a' sérvnek a' legkisebb nyoma se maradt hátra.

18. Szemlélmény.

F. Úr, 14 — 15 esztendő, fia egy gazdag Birtokosnak két jó nagy tzombsérben szenvedett, nem tudta mennyi ideig már, midőn a' gyógyításhoz kezdtem. Most három esztendeig egy jó kötőléket viselt, mellynek dugattsa ammon. subcarb. és opiummal volt kitömve: 18 esztendő korára gyökeresen kigyógyult; most ő 27 — 28 esztendő; kevéssel az előtt meglátogattam, mind a' két sére meg van gyógyulva; hanem, minthogy úgy találtam, hogy a' lágyékgyűrű a' jobb oldalon engedni kész, javasoltam vigyázat' okáért, hogy egy könnyű kötőléket viseljen.

XIV. Szakasz.

A' tökvizenyről (Hydrocele) egyszerű és sérvéssel szövetkezett állapotjában.

Ezt a' betegséget fölölvasztó szerek által, mellyek Olvasóim előtt tudvák, gyakran meggyógyítottam, a' mit tehát nem is akarok saját találmányomnak kiadni; hanem a' szerentsés sikerek nálam olly gyakorik voltak, hogy más okát gondoltam adhatni annak, hogy az oszlató és fűszeres zsatakokat miért vették félre, és helyettek miért választották a' többé vagy kevésbbé fájdalmas, sőt veszedelmes művintést,

Jól tudom, hogy a' szúrás (punctum) és befektet-
kendezés (injectio) majd csak nem tsalhatatlan gyógy-
mód legyen, hanem sok beteg nem áll arra rá az
attól elválhatlan fájdalom végett. Nem igaz e hogy
ma már a' fölolvasztó szerek' alkalmaztatását kevésb-
bé betsűlik és azokat hiúknak 's hasztalanoknak né-
zik. Ez a' megvetés kétség kívül messze terjed, a' mint
a' következő esetek bebizonyíthatják.

Minekelőtte ezekhez kezdenék tanácsosnak tar-
tom azon módot előadni, melly szerint én zsatkói-
mat készítem. Gondolni lehet, hogy én ezen rendel-
ményt (Formula) a' beteg' életkora és a' vizeny téri-
méje szerint változtatom (módosítom).

Rp. Hydrochloratis ammoniae drachm. duas.

Sulphatis Calcis drachm. quatuor.

Opii puri drachm. semis.

Seu

Aceatis Morphii drachm. unam.

Véggy Gyúlat zöldlő Húgyagból két nehézéket.

Kénsavas mészből négy nehézéket : egy latot,

Tiszta mákonyból fél nehézéket

vagy

Etzetsavas vagy Szunyasztékból egy nehézéket.

Egyszerű Tökvizeny.

1. Szemlélmény.

Egy Ternayi gyermek, 5 esztendő, egy ökölnyi nagy tökvizenyben szenvedett. Én neki egy, a mondott mód szerint készült zsatskót kötöttem föl. A' kis beteg ezt éjjel nappal viselte, és minden négy nap változtatta; meghagytam a' szüléinek, hogy 14 nap múlva hozzák ismét hozzám, hanem csak 6 Hónap múlva hozták el. A' tökvizeny valamivel kisebb volt. Javasoltam, hogy még ugyanazonokat 50 napig húzomosan folytassák, 's ez idő múltával a' kis beteg kigyógyult.

2. Szemlélmény.

Egy Mezieux-i gyermeknek a' Dauphine-ben jó nagy tökvizenyje volt. Éppen úgy bántam vele, mint az előbbenivel. A' tökvizeny eltűnt ugyan, hanem esztendő múlva visszakerült; újra az eddig valókat javasoltam, és a' kis beteggel Fogragasz' fumaria főzetjét itattam. Másfél Hónap múlva ismét eltűnt a' tökvizeny; ez idő olta láttam a' beteget mint hatodfél esztendőst, hanem bajából semmi se jött újra vissza.

3. Szemlélmény.

Egy Ecully-i fiatal ember 21 esztendő, újjonnan kigyógyult egy olly nagy és kemény tökvizeny-

ből, hogy azt tökhusannak (Sarcocela) lehetne tartani. Ő azt hitte, hogy sérve van, és tőlem egy|kötő|léket kívánt a' nélkül, hogy a' megvizsgálást megengedte volna; kereken megtagadtam kérését; hossz-
szas évelődés után arra osztán reá állott; én egy
tökvizenyt találtam nála. Úgy bántam azzal is, mint
az előbbienekkel, csak hogy nagyobb zsatskók at ren-
deltem néki. Három hónap múlva a' boré k orbántozos
lett, a' mit elhárítani könnyű volt 's vele együtt a'
tökvizeny is elmúlt.

Sérvek tökviszennyel vegyest.

1. Szemlélmény.

Petit Marcus Antal öreg Fősebész a' Lioni Hó-
tel - Dieunél hozzám utasított egy 25 esztendőös olaszt,
a' ki már 15 esztendő óta két lágyéksérvben szeny-
vedett; a' jobb oldali sérvhez egy tsekély nagyságú
tökvizeny is járult. — Bizakodva hozzá kezdtem mind
a' tökvizeny, mind a' sérv' gyógyításához. A' hely-
beli szer hevesen hatott ezen beteg' bőrére; kénytelen
voltam a' szert minden 14 nap félretenni, mert a'
beteg' bőre mindjárt kisebesedett. Négy esztendőre
volt szükségem, míg ezen sérveket meggyógyíthat-
tam. A' Tökvizeny' gyógyítása 6 Hónap alatt töké-
letesen végbe ment.

2. Szemlélmény.

C. Úr, Turin-i, 40—45 esztendő, erős, izmos ember; a' bal oldalán egy tzombsérve, a' jobbon egy tükvizennye volt. Hijjában kért több orvosoktól tanácsot. Minthogy a' beteg esztendőnként kétszer jött Lionba, már e' nekem elég volt a' kiszabott bánásmód' sikerére, és a' gyógyulás' előmentére figyelni. A' tükvizeny egy esztendő alatt tükélletesen meggyógyult; hanem úgy tartom nem lehet ezt csak az elosztatásnak tulajdonítani, mert a' beteg' borékján egy gyúlladt genyedés támadt, melly azt átlikasztván, abból a' víz a' támadt nyíláson kifolyt. Nem határozhatom meg, vallyon ez a' helybéli szer' hatása miatt, vagy történetből lett légyen-e? A' mi a' sérveket illeti azok három esztendő' múltával gyógyultak be. Még meg kell jegyezni, hogy a' beteg a' gyógyítással két Hónapig fülhagyott.

3. Szemlélmény.

Egy Margnolle-i 15 esztendő fiatal ember a' bal oldalán egy tükvizennyel vegyes lágyéksérvben szenvedett. Dr. Duviard Úr az Ifjú' orvosra ráösmert ezen kettős bajra. Én az összehúzó dugatsot a' sérv' vissza tartóztatására és gyógyítására, 's a' zsatskókat a' tükvizeny' elosztatására egyszerre használtam. Három hónap múlva minden baja elmúlt, hanem, minthogy az Ifjú saját szeréntsétlenségére mind a' dugatsot, mint a' zsatskókat idő előtt félre tette, a' sérv' és tükvizeny is vissza került. Ujjra hozzám hozták; én ugyan azokat jayasoltam, mint előbb, és most

csak 7 Hónap mulva gyógyúlt egészen ki. Ez idő oltá több ízben láttam az ifjút, és minden arra mutat, hogy gyógyulása gyökeres.

3. Szemlélmény.

C. Úr 35 esztendő s, meglehető s erős alkotású, 7—8 esztendő oltá a' jobb oldalán egy tellyes lágyéksérvben szenyvedett, vegyest ugyan azon oldal' tükvizenyével. Húszféle kötölékét is próbált a' nélkül, hogy velek megelégedhetett volna. Midő n egy ízben Barátjával sűrözne, olly heves köldöksömör jött reá, hogy ennek okát amaz előtt nem színelheté, ki őt hozzám utasította. Ráüsmertem kettős bajára. Először is a' tükvizeny' eloszlatásához kezdtem az említett mód szerént, osztán a' sérvet gyógyítottam az ammoniacalis és üszvehúzó dugatsokkal. Másfél esztendő kívántatott a' tükélletes kigyógyulásra. Hat hónapra próbáltam kötölékjét félretenni, hanem másnap már sérvé, mint egy tyúk tojás, olly' nagy, ismét előtermett, melly a' gyógyítás előtt olly nagy volt, mint egy gyermek fej. Nem felesleg való említeni, hogy ennek az embernek más mulatsága nem volt, mint a' tekézés 's vadászat, 's a' mellett nagyon munkás volt. Felgyógyulván meglátogatta a' boldogúlt Villermot urat, az ő orvosát, a' ki eléggé hiedelmetlen, vagy inkább igazságtalan volt azt mondhatni, hogy kigyógyulását csak a' történetnek köszönheti.

XV. Szakasz.

A' Méhleszálltáról, Méhleestéről, Méhiszarról. (Hysteroptosis, Prolapsus uteri).

A' Méhiszam olly közönséges betegség, melly figyelmünket igen megérdemli. Az érezhető jeleket, mellyekről ráüsmérhetni, nem nehéz ugyan megkülömböztetni, hanem még is valóban két foka (gradus) van ezen betegségnek. Az elsőben a' Méhszálagok' pettyedtsége nem tellyes; ezen életmív (organon) nyaka, melly, 4 — 5 hüvelyknyire a' hüvelybe süllyedt, többé vagy kevésbbé mélyen ereszkedik ebbe a' hártvás tsőbe, néha a' szemérem szájba is (vulva), mellynek ajkai között a' nyaka többé vagy kevésbbé kiálló tsütsürödést formálhat, annyira, hogy a' beteg' ruhái azt kidörgölik. —

A' leggonoszabb esetekben a' méhet helyváltva és a' hüvelyt magával lehúzza találta úgy, hogy mind a' kettő az Asszony tzombja között tsüggene le; hasonlóképpen nem hallatlan eset az is, hogy illy gonosz bajú Asszonyok megterhesedtek; vagy is inkább a' terhesülés után kevés időre fejlett ez a' baj ki; látták, hogy a' terhesség és szülés minden idő szakaszán (pásztá, posztát, periodus,) tsak ugyan átment ezen szerfeletti helyváltás' ellenére is.

Mondám, hogy a' méh hibás helyhezetjeit gyakran a' szemes orvosok is elvétik. Hány bajt lát az ember, mellyet a' méhiszam okoz, 's ez az ok üs-

meretlen marad. Az Asszony gyomorgörtsben, vese-fájlalásban, alhasi fájdalomban szenved; ő a' hasában valami nehezét érez, az emésztés bajos, végre szüntelen való kornyadozás (kränkeln), nyavalygás állnak elő. Ha most olyan orvost hívnak, a' ki csak Gázló (Routinier), ez nem vesz semmit tekintetbe csak a' jeleket, 's mindjárt jósol, a' nélkül, hogy a' baj' okát kifürkészné.

Ha oka van az embernek ezt a' betegséget gyanítani, akkor a' vizsgálat által kell arról meggyőzni magát, hogy valyon vélekedései valósodnak e?

Egyébbbaránt a' leggyakoribb okai ezen bajnak sok asszonyoknak az a' rossz szokások, hogy szülésük után hamar fölkelnek; és az a' kevés vigyázások, hogy mértékfeletti mozgást visznek végbe; — vagy akármi más ok, a' mi a' vérnek a' méhre való tolakodását elősegéli, a' mi közönségesen a' terhesség után szokott történni. Ennélfogva felette gyakori ezen betegség a' földművelőknél, a' köz Asszonyoknál, vagy minden renden lévőknél, a' kik szülésük után mindjárt minden lévben kanalak szoktak lenni.

Mind az által láthatni méhiszámot észrevehető ok nélkül is.

A' mi a' gyógyítást illeti, előre meg kell jegyezni, hogy azt a' szert, mellyet említeni fogok, csak a' tellyes méhiszámnál használtam. T. i. a' beteget egyenest föláltatom, hogy a' méh' nyaka a' lehetőségig kitsütsürödjön, ennél fogva nem lessz rossz, ha már előre is valamennyire erőske mozgást tett legyen. Az újjaim friss vajjal vagynak bekenve; ezt az írforma állományt a' nádra' nyakára kenegetem, azt osztán vad gesztenye (lógesztenye) porral hintem be;

ezt ismét vajjal, emezt újra azon porral borítom be; ugyan ezt teszem harmadszor is; a' mire osztán vajjal és porral bekent újjaimmal megfogom a' méh' nyakát és ezt az életmívet a' medentze üregébe viszatolom. Most a' betegnek 12 óráig tsendesen kell nyugodni; ha a' nádraiszam újj, nem szükség a' méhgyám (pessarium). Ha 3 — 4 nap múlva a' méh újjra leszáll, akkor a' szer alkalmazását ismételem mind addig, míg tsak a' gyógyulás nem tökéletes, e' majd mindég váratlan történik. Láttam, hogy némelly Asszonyok az első használásra meggyógyultak; más esetekben Hónapok kívántattak arra, de soha se került egy egész esztendőbe, ha türeelmes és engedelmes Asszonyokkal volt bajom. Nem volt szükségem egyszerre ezt a' helybeli szert és a' méhgyámot használni; mind az által elhiszem, hogy sok esetekben hasznos lehet ezt a' két eszközt egybekötni.

-1009

7.11

A' Munka foglalatja.

	Lap.
A' Sérvésekről. Bevezetés	3
A' Sérvekről általánosan.	7
A' Lágyéksérvről	21
A' Tzombsérvről	34
A' Köldöksérvről	39
A' Fejérhosszsérvről	42
A' Mesgyesérvről	44
A' Hüvelysérvről	48
Az Ülsérvről	52
A' Peteliksérvről	54
Az Ágyéksérvről	56
A' Végbélsérvről	57
A' Sérvésekkel széttében való bánás . . .	60
A' Sérvek' Müvintéséről	76
A' Sérvek' gyökeres gyógyításáról . . .	94
Szemlélmények	106—115
A' tükvizenyről egyszerű és sérvéssel szü-	
vetkezett állapotjában	115
Egyszerü Tükvizeny. — Szemlélmények	117
Sérvek tükvizennyel vegyest. Szemlél-	
mények	118—120
A' Méhleszáltáról, Méhleestéről, Méh-	
iszamról	121

756991

UGYAN OTT MEGSZEREZHETNI:
A' BUJAKÓRSÁG
VAGY IS
VÉNUSI NYAVALYA
A' MAGA
EGÉSZ KITERJEDÉSÉBEN
ÉS
MINDEN FORMÁJIBAN.
DR. WENDT JÁNOS SZERINT
NÉMETBŐL FORDÍTVA
HORVÁT JÓZSEF,
A' SS. MM. BÖLCSELEKEDÉS ÉS ORVOSTUDOMÁNY
DOCTORA, TEK. NS. HONTH. VÁRMEGYE' RENDES
FŐORVOSA 'S A' T. ÁLTAL.